

POLEMIA

Markus Leikola

Maailma koronan jälkeen

Maailma koronan jälkeen

Markus Leikola

Maailma koronan jälkeen

MAAILMA KORONAN JÄLKEEN

Kieliasun tarkistus:

Sirpa Ovaskainen

Kunnallisalan kehittämissäätiön

Polemia-sarjan julkaisu nro 118

© Pole-Kuntatieto Oy ja kirjoittajat

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2020

ISBN 978-952-349-057-4 (nid)

ISBN 978-952-349-058-1 (pdf)

ISSN 1235-6964

Sisällys

Esipuhe	7
Pandemian ymmärtämisestä ja maailmankin	11
Talouden kuumekäyrä sahaa ja halkoo	19
Internetistä integraatteihin ja splinternetiin	31
Euroopan energiareformi ei onnistu ilman Kiinaa	43
Populismi, vuosisatamme virtahepo demokratian olohuoneessa.....	53
Onko nuorisossa toivo vai epätoivo?	64
Kestävä kehitys on kompasteleva polku.....	70
Keskiluokka hajoaa Amerikassa ja kasvaa voimatekijäksi Kiinassa	77
Venäjä taantuu tai pysyy arvoituksena.....	83
Rakenteet muuttavat työtä, joka muuttaa rakenteita.....	88
Valtionvelka syntyy tyhjistä ja katoaa mustaan aukkoon.....	99
Kansainvälinen järjestelmä natisee, uudistuu ja pysyy.....	109
Kahdeksan kompastuskiveä, neljä syytä optimismiin ja yksitoista ennustusta.....	116

Esipuhe

Mitä muistat vuodesta 2020, kun kymmen vaihtui? Onko se eristys, liikkumattomuus, pälyilevät katseet vastaan tuleviin, median viikosta ja kuukaudesta toiseen toistamat uutiset ja vanhusten laitoskuolemat? Vai. Onko se uusi tapa nähdä maailmaa, omaa ja ympäröivää luontoa, asumista, työtä – jos sellainen on – ja sen olemisen tapaa? Vai jotakin aivan muuta.

Päästäkäämme nyt päämme pohdiskelemaan kahta asiaa, tulevaisuutta ja maailmaa.

Tulevaisuudesta emme tiedä, mutta sitä ei voi rakentaa, jos ei luo mieleensä kuvia erilaisista mahdollisista maailmoista. Maailman tiedämme olevan olemassa, isompana tai pienempänä.

Tulevaisuuden keskeisiä toimijoita ovat edelleen valtiot. Suurimmat tai sellaisena itseään pitävät ovat helposti keskiössä. Teknologian ja yhteiskuntajärjestelmien kehitys välipeleissä sanelee itse kunkin pärjäämistä.

Markus Leikola hahmottelee meille vaihtoehtoisia kuvia tulevasta maailmasta osin tuttujen ja osin meille vielä tuntemattomien muuttujien avulla. Perustana on ihmis-, eläin- ja kasvikunnan symbioottinen yhteys. Niksahdukset siinä heijastuvat kaikkiin pallolaisiin, kuten nyt.

Tutkittu tieto on paras perusta päätöksille. Tuntemattoman edessä on myös paikallaan spekuloida, arvella, esittää erilaisia ja mahdollisia tulevaisuuskuvia. Parhaimmillaan ventileeraus edistää yhteiskunnan ja yhteisöjen kehitystä. Se synnyttää uusia olettamuksia tieteen tekemisen pohjaksi.

Markus Leikola on kirjailijana ja toimittajana syvällisesti ja laajasti perehtynyt ilmiöön nimeltä korona, sen syntyyn ja vaikutuksiin eri puolilla palloa. Tämä Polemia ”Maailma

koronan jälkeen” keskittyy ennen muuta tulevaisuuden maailmaan, johon korona on jättänyt jälkensä. Kuinka syvä – aika näyttää...

Joulukuussa 2020

Antti Mykkänen

asiamies

KAKS – Kunnallisan alan kehittämissäätiö

Luisuu jutut kaikkiin suuntiin,
ei mitata voi enää mitään.
Tuisku, maailman myrsky,
pyyhkinyt on yli rajan
ja nurin niskoin kääntänyt
sielun järjestyksen.

Leonard Cohen: The Future

Pandemian ymmärtämisestä ja maailmankin

Vuosi 2020 alkoi ulkomaanosastojen pikku-uutisilla Kiinasta. Kun vuosi päättyi, sana ”korona” oli vuoden uudissana millä tahansa mittarilla mitattuna kaikilla mahdollisilla osastoilla, miljardien ihmisten huulilla kaikkialla maailmassa. Tauti oli uusi ja outo, kriisi oli uusi ja outo, joten ei ihme, että toiveemme ja pelkomme kohdistuvat koronan jälkeiseen maailmaan, jota sitäkin on vaikea luonnehtia muutoin kuin täsmälleen samalla tavoin: uusi ja outo.

Tässä pamfletissa arvioidaan ”uutta normaalia” globaalilla tasolla, ei niinkään Suomen kannalta. En käy tarkemmin selostamaan niitä 2000-luvun alun isoja kehityskulkuja tai taustavirtauksia, jotka säätelevät kaikkea kehitystä ja ovat keskeisiä muokkaajia sekä pandemian ilmenemisessä, sen vaikutuksissa, sen kukistamisessa että siinä, millaiseksi maailma kehkeytyy koronapandemian jälkeen. Eikä tämä pamfletti ole ainoa aiheita koskeva tarkastelu. Koska pandemia on tätä kirjoitettaessa edelleen vahvasti keskuudessamme, on vain paikallaan, että eri näkökulmista ja jatkuvasti päivittäen tehdään uusia tarkasteluita, myös eri sektoreihin keskittyviä ja eri tasoihin tarkentavia.

Koronapandemia kokoaa kaikki tavanomaiset tiedon luonteeseen ja tietämiseen liittyvät ongelmat yhteen. Emme tiedä, mitä tiedämme, ja ennen kaikkea, mitä emme tiedä, tieto muuttuu viikoittain, osa tiedosta ei sovi ennakkokäsityksiimme, katsomme asioita väärästä kulmasta, ajattelemmme asioita väärällä aikajanalla, toiveajattelu vääristää tietoa, väsymys vääristää käyttäytymistä – ja lisäksi on vielä monta muutakin vääristävää tekijää tai tietoon liittyvää harhaa.

Kokonaisuuden hallinta on ammattilaisille ja kokeneille asiantuntijoillekin vaikeaa. Kriisinhallinta ja demokratia vaativat paljon yhteensovittamista, kun päätöksiä pitää tehdä sekä kansallisesti että paikallisesti, mielellään linjassa ja keskustellen. Osa asioista on mahdollista säätää lailla, osassa julkinen valta joutuu tyytymään suosituksiin, osa on paikallisten toimijoiden päätösvallasta kiinni. Oikeuksista pitäisi sekä pitää kiinni että rajoittaa niitä, tarvittaessa valtakuntien eri osissa eri aikaan ja eri asteisesti, yrittäen ennakoida toimien vaikutuksia kansalaisille erityisesti kansalaisten yhdenvertaisuuden näkökulmasta käsin. Ja kuitenkin lopputuloksesta iso osa on kansalaisten omista päätöksistä kiinni eikä vain viranomais-ten – ja usein on vaikea edes eritellä omaehtoisten päätösten ja viranomaispäätösten osuutta tai keskinäistä suhdetta.

Lisäksi kansainvälinen järjestelmä on varsin nuori, jos ajatellaan monikansallisiin järjestöihin ja laajoihin sopimuksiin tukeutuvan systeemin olevan toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakennuksen tuote. Koronapandemia on selkeästi suurin globaali kriisi sitten toisen maailmansodan ja saattaa joissain maissa ja joillakin mittareilla ylittää myös vuoden 1929 pörssiromahduksesta alkaneen kansainvälisen talouslaman mittasuhteet. Ei ihme, että pandemia on samalla mitä suurimmassa määrin myös tämän järjestelmän kriisinkestävyys-ten testaustilanne. Eikä ihme, jos kaikki sopimusrakennelmat eivät heti taivu sellaisenaan uuteen, vakavaan tilanteeseen (kuten eivät pakolaisuutta, siirtolaisuutta ja turvapaikkoja koskevat sopimusrakennelmat 2015 kriisin aikaan Euroopassa).

Koska viime kädessä haitat ja hyödyt, pitkän ja lyhyen ajanjakson seuraukset määrittyvät sekä kansalaisten toiminnan

että instituutioiden toiminnan yhteisvaikutuksena, ei ole syytä vähätellä myöskään kansalaiskeskustelua ja sen merkitystä.

Kenties merkittävin tiedon laatuun liittyvä seikka on kuitenkin stokastisuus eli se, että iso osa pandemiaan liittyvistä faktoista avautuu todennäköisyyksien kautta. Pandemioiden ymmärtäminen on keskeisesti todennäköisyyksien ja stokastiikan ymmärtämistä. Tiede ei häviä mihinkään, mutta tarjoaa vähemmän ehdottomia totuuksia kuin mihin maailmankuvamme on tottunut. Maailma astui pandemian myötä todennäköisyyksien aikaan. Tai oikeampaa olisi sanoa todennäköisyyksien maailmaan, joka on koko ajan ollut olemassa, mutta tulee nyt näkyvämmäksi.

Koko maailmamme on tottunut ennustettavuuteen ja toiminnan tarkkaan suunnitteluun. Iso osa talouden dynamiikasta perustuu myös erilaiseen kehityksen arvaamiseen – olipa kyse vakuuttamisesta tai arvopaperikaupasta tai ihan vain tavallisesta budjetoinnista ja liiketoimintasuunnitelmien laatimisesta. Niinpä julkinen valta kaikkialla maailmassa pyrkii ehkäisemään yllätyksiä ja liian suuria heiluntoja joko vakautustoimin tai ennustettavuutta lisäävin toimin.

Kriisioloissa näiden valtioapparaattien toimintakyky saattaa olla heikentynyt, kun samaan aikaan tarve toimille kasvaa äkkiä paljon aiempaa suuremmaksi ja kriittisemmäksi.

Lisäksi on joukko asioita, joita tiedämme, mutta emme ehkä haluaisi tietää. Niistä tärkein on: covid-19 ei tule katoamaan. Se ei häivy takaisin Kiinaan, se ei kuole omaan mahdottomuuteensa eikä ole aamua, jona heräisimme silmämme avaten voidaksemme todeta, että painajainen on ohi.

Näin ei tule tapahtumaan. Virus on luonnollinen osa maapallolla neljä miljardia vuotta jatkunutta elämän eri muotojen evoluutiota. Niinpä kun puhumme koronan jälkeen maailmasta, on yhtä tärkeä puhua koronan jälkeisestä maailmasta.

Tämä tarkoittaa ilmastomuutosta, antibioottiresistanssia ja muita viheliäisiä globaaleja ongelmia. Ne eivät ole hävinneet minnekään eivätkä juuri edes hidastuneet pandemian vuoksi tai sen aikana. Minkä tahansa ongelman ratkaiseminen tai opetteleminen elämään sen aikana merkitsee osaoptimoinnista

luopumista eli eri ongelmien ratkaisemista yhdessä, yhtä aikaa ja koordinoitusti. Yksikään näistä ei ole helppo rasti yksinäänkään maailmassa, joka on vain monimutkaistunut. Yhdessä ne ovat vielä vaikeampi haaste kuin ennen pandemiaa.

Mutta maailman monimutkaistuminen, se että kaikki liittyy kaikkeen, on myös mahdollisuus. Vetämällä yhdestä narusta meillä on mahdollisuus heilauttaa koko narukerää.

Pandemiat leviävät monialaisiksi terveyskriiseiksi. Tunnettujen, yleisten ja vaarallisten infektioitautien hoitotilanne ei ole erillään koronapandemian hallitsemisesta. Koronapandemia aiheuttaakin riskin, että muiden vakavien epidemioiden, erityisesti zoonoottisten eli eläimistä ihmisiin siirtyvien tautien liikkeellelähtö jää koronan katveessa huomaamatta. Toistaiseksi merkkejä isommista tällaisista tapauksista ei ole, mutta esimerkiksi Yhdysvalloissa oli poikkeuksellinen jänisrutto kesällä 2020 ja Saksassa löydettiin kesäkuussa 2020 porsaiden kanssa kolmen päivän ajan lähikontaktissa olleesta lapsesta sikainfluenssa, joka jäi ainoaksi tapaukseksi laatuun.

Antibioottiresistenssi tarkoittaa sitä, että bakteerit ovat muuntuneet sellaisiksi, etteivät entiset antibiootit tai mitkään antibiootit enää tapa niitä. Antibioottiresistenssi onkin ollut jo pitkään WHO:n listaamien kansainvälisten terveysuhkien kärjessä. Sen yleistyminen syö tehoa laajasti koko nykyaikaiselta edistykseltä ja elämäntavalta usean eri vaikutusmekanismin kautta: resistentit sairaalabakteerit uhkaavat steriiliä kirurgiaa, eläinrehussa kasvun kiihdyttimenä käytetyt antibiootit tuhoavat hyödyllisiä bakteereja ja ylipäättään bakteerikannassa tapahtuu antibioottien ansiosta luonnonvalintaa, jossa haitallisimmat ja ärhäkimmät vahvistuvat ja saattavat vallata tilaa hyödyllisiltä mikrobeilta, kuten tuiki tarpeellisilta hajotajilta ja suolistobakteereilta.

Antibioottiresistenssi yhdistää myös eläinten – niin villieläinten kuin tuotantoeläinten – sekä ihmisten terveyskysymykset toisiinsa, sillä mitä enemmän eliöt ovat tiiviissä tekemisissä toistensa kanssa, sitä helpommin antibioottiresistentit bakteerikannat leviävät. Vaikka monet bakteerit ovat lajispesifisiä, kaikki eivät ole. Niinpä ihmisten tungeksiminen keskenään,

ihmisten ja eläinten tiivis yhteiselo (entisaikaan nukkuminen jopa samoissa tiloissa, nykyisin eläviä eläimiä myyvät kaupparit) sekä geeniperimältään yksipuolisiksi jalostettujen eläinten massasäilytykset tehosikaloissa, -kanaloissa ja -navetoissa ovat kaikki riskitekijöitä.

Antibioottiresistenssiin liittyvien kuolinsyiden osuus on ollut globaalisti kasvussa, ja ne ovat tällä hetkellä jo neljänneksi yleisin kuolinsyyryhmä maailmassa.

Antibioottiresistenssi ei siis suoraan koske viruksia, kuten koronavirusta, mutta koronapandemian ja antibioottiresistenssin yhteisvaikutusta on tutkittu tarkoin; tuloksia on monenlaisia eikä mitään yhtä ja yhtenäistä pysty sanomaan. Esimerkiksi 70 prosenttia sairaalahoidossa olevista koronapotilaista on saanut antibiootteja ja monet juuri laajaspektrisiä eli useita eri bakteerityyppejä tappavia antibiootteja. 16 prosentille sairaalapotilaista on kehkeytynyt toissijainen bakteerinfektio, joka on vaatinut antibioottihoitoa. Toisaalta teho- hoidossa olevista potilaista vain 1,3 prosenttiin on iskenyt antibioottiresistentti sairaalabakteeri (jolla epäiltiin aluksi olleen osuutta esimerkiksi Italian kevään 2020 pandemiakuolleisuus- lukuihin).

Vakavin koronan varjossa leviävä epidemia on kuitenkin tuhkarokko. Vuonna 2019 tuhkarokkoon sairastui 869 770 ihmistä, joka oli suurin määrä 23 vuoteen. Kolmessa vuodessa tuhkarokkokuolemien määrä on kasvanut puolella – vuonna 2019 yli 200 000 vainajaa. Merkittävin syy kehitykseen on, ettei lapsia saada rokotettua kahdella peräkkäisellä rokotuskerralla yhtä paljon kuin aiemmin. Jotta laumasuoja syntyisi, pitäisi rokotuskattavuuden olla 95 prosenttia sekä kansallisilla että aluetasoilla, kun se on nyt ensimmäisen piikin osalta ollut pitkään 84–85 prosenttia, mutta pudonnut toisen piikin osalta 71 prosenttiin. Tuhkarokko on herkästi tarttuva, ja vain rokote antaa ihmisille hyvän suojan sitä vastaan. Koronapandemia on hidastanut tuhkarokon rokotusohjelmia monessa maassa Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa, erityisesti maissa, joissa terveysjärjestelmä on joutunut venymään äärimmilleen koronan vuoksi.

Viime kädessä demokraattisten ja vauraiden maiden ongelma on yksilön vapauden ja yhteisen edun välinen dilemma.

Nykyaikainen kansanterveysajattelu painottuu kroonisten kansantautien ehkäisemiseen neuvonnalla ja valistuksella eli vapauden kunnioittamisella pakon sijaan. Ajattelutapa on tässäkin tilastollinen: yhteiskunnan kantokyvystä (eli hoitamattomien kansantautien aiheuttamat valtavat kustannukset) huolen pitäminen yhteiskunnan tasolla toteutuu, kunhan tarpeeksi moni tekee henkilökohtaiselle alueelleen eli omaan terveyteen legitiimisti kuuluvat ratkaisut järkiperustaisesti oikein.

Tässä on monta paradoksia. Ensinnäkin ihmisten oma subjektiivinen havaintokyky omasta terveydestään on rajallinen, minkä vuoksi tehdään muun muassa laboratoriokokeita, kuvantamista ja ammattilääkärien konsultaatiota. Samaan aikaan länsimaissa ihmisten kuvitelma kyvystään hallita ja ymmärtää terveydentilaansa on vahvasti kasvanut. Kyse ei ole vain self-helpistä ja mielikuvahoidoista, vaan myös biohakkeroinnista eli elintoimintojen mittaamisesta itse.

Näin ollen koko yhteiskunnallinen strategia terveyshaittojen torjumiseksi on normaalioloissakin kuin veden kauhomista veneestä myrskyssä. Vasta pandemian kaltaisissa kriisioloissa joudutaan pohtimaan rajoitusten lisäämistä merkittävämmässä määrin, nopeasti ja kattavasti ja ilman pitkää ja perusteellista yhteiskunnallista keskustelua.

Tämä pamfletti on kirjoitettu syys–joulukuussa 2020 senhetkisen tilanteen ja tiedonkäsitusten mukaan, kuten Kunnallisanalan kehittämissäätöön kanssa maaliskuussa 2020 sovimme. Maailma on ystävällisesti noudattanut toivomiamme askelmerkkejä ja aikataulua, jota kuitenkin säädettiin siirtämällä pamfletin julkaisua kuukaudella eteenpäin. Näin Yhdysvaltain presidentinvaalien lopputuloksesta ja vallanvaihdosta ennätti muodostua riittävä kuva samoin kuin Keski-Euroopan yhteiskuntien loka-marraskuun vaihteessa 2020 käynnistämien mittavien sulkutoimien tuloksellisuudesta. Olen syvästi tietoinen, että maailma ei suostu pysähtymään tai olemaan valmis mil-lään nimenomaisella hetkellä, joten jäljelle jää vain toivomus

siitä, että pamfletista olisi hyötyä edes hetken lapsena sekä toivottavasti myös dokumenttina tunnelmista, tiedon tasosta ja näkymistä vuodenvaihteessa 2020–2021.

Summa summarum: jotta voisimme kuvitella, millainen on maailma koronan jälkeen, meidän pitää ymmärtää, milloin korona loppuu. Tätä varten meidän pitää ymmärtää, miten se loppuu, mitä ei voi hahmottaa ilman riittävää kuvaa siitä, millainen maailma on koronan aikana. Tämä taas edellyttää, että meidän olisi käsitettävä paremmin, millainen maailma on. Ja se tarkoittaa myös entistä tarkempaa käsitystä siitä, millainen koronapandemia on.

Nämä eri vaiheiden näkökulmat ovat tässä opuksessa limittein, päällekkäin ja rinnakkain.

Toivon, että lukija ei pety, jos tulevaisuuden eksakti kuvaus jättää toivomisen varaa. Mutta jos joku kostuu tästä nykyhetken parempana ymmärtämisenä – ehkä jopa menneekin – ehkä toivo tulevaisuudenkin ymmärtämisestä vielä elää. Pamfletin aikataulu ja laajuus ovat sellaiset, että tässä raapaistaan vain lukuisten monimutkaisen ilmiöiden pintaa.

Tässä yhteydessä myös kiitokset inspiroivista ja antoisista taustakeskusteluista, joita minulla on ollut ilo käydä tätä pamflettia varten maamme johtavien eri alojen asiantuntijoiden kanssa: Suomen WWF:n ruoka-asiantuntija Mari Koistinen, Tampereen yliopiston kansainvälisen terveystieteiden professori Meri Koivusalo, Suomen Los Angelesin pääkonsuli Stefan Lindström, Latitude 66 Cobalt Oy:n viestintä- ja vastuullisuusvastaava Jussi Lähde, Helsingin Sanomien Aasiankirjeenvaihtaja Mari Manninen, Helsingin yliopiston kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimusjohtaja Mika Pantzar, Norjan kirkon ulkomaanavun Tansanian maajohtaja Pauliina Parhiala, Lundin yliopiston arjen tutkimuksen professori Saara Taalas, Helsingin yliopiston maailmanpolitiikan professori Teivo Teivainen ja Sitran Kansanvallan peruskorjaus -projektin vanhempi neuvonantaja Petri Tuomi-Nikula.

Luonnollisesti olen paljosta velkaa Kunnallisanalan kehittämissäätiön asiamiehelle Antti Mykkäselle, jonka kanssa ajatustenvaihto on siivittänyt ja syventänyt tätä teosta useaan otteeseen.

Kaikki näkemykset, joita pamfletissa esitetään, ovat kirjoittajan omia, mutta perustuvat huolelliseen monien erikoisalojen ilmiöihin perehtymiseen ja tarkasteluun sekä niistä kootujen tietojen yhdistämiseen ja riittävään kansantajuistamiseen ilman, että tehdään hallaa sen enempää totuudellisuudelle kuin virheelliselle kontekstoinnillekaan tai otetaan asenteellisesti kantaa asioihin. Ainoa tausta-asette on usko demokratiaan ja sen siunauksellisuuteen, joten pamfletti on tarkoitettu kaikille aihepiiristä kiinnostuneille.

Helsingissä vuoden pimeimpään aikaan 14.12.2020

Markus Leikola

Talouden kuumekäyrä sahaa ja halkoo

Koronapandemia on kääntänyt maailmantalouden laskuun lähes kaikilla mittareilla: tuotanto, työllisyys, talouskasvu. Se ei ole yllättävää, sillä syvästi arkeen vaikuttavilla kriiseillä on tapana muodostua myös taloudelliseksi kriiseiksi.

On myös mittareita, joiden käyttäytyminen on ollut toisenlaista: pörssikurssit ensin laskivat maaliskuussa 2020 monin paikoin 25–35 prosenttia vuodenvaihteesta ja nousivat sitten takaisin lähes samalle tasolle sahaten voimakkaasti mutta kevään 2020 syöksyä korkeammalla tasolla.

Suurista talouksista vuonna 2020 kasvoi vain Kiina. Syksyllä 2020 näytti niin Euroopassa kuin monissa maailman kannalta avaintalouksissa siltä, että inhimilliset vahingot toisesta aallosta kasvavat suuremmiksi kuin ensimmäisestä siitä huolimatta, että pandemian hillitsemiseksi tarvittavaa sääntelyä – viime kädessä toimeliaisuuden eli myös taloudellisen toimeliaisuuden rajoittamista – osattiin harjoittaa kevättä 2020 paremmin.

Toisaalta myös paineet ”talouden pitämiseksi auki” olivat suuremmat kuin keväällä 2020. Kolmansista ja neljänsistä aalloista

samoin kuin sinällään lupaavan rokotekehityksen vaikutuksista talouteen puhuttaessa täytyy muistaa näiden vaiheiden epävarmuusasteet, joita on käsitelty edellä. Kansainvälinen valuuttarahasto IMF arvioi kuitenkin jo nyt, että pandemian aiheuttamat menetykset ovat seuraavien viiden vuoden aikana 23 biljoonaa euroa.

YK:n teollisen kehityksen järjestö Unido ei epäröi pitää nyt alkanutta ajanjaksoa pahimpana globaalina talouskriisinä sitten New Yorkin vuoden 1929 pörssiromahduksesta seurannutta lamaa. Se ei ollut vain talouskriisi, vaan vaikutti syvästi yhteiskuntiin eri puolilla maailmaa ja oli yksi keskeisiä toiseen maailmansotaan johtaneen kehityksen mahdollistajia ja kiihdyttäjiä.

Huolimatta kriisin valtavuudesta on siis tarpeen pitää huoli, ettei valtavan pahasta mennä totaalisen katastrofaaliseen.

Monet tekijät, jotka ovat vaikuttaneet kriisin ilmenemismuotoihin, ovat sisäänrakennettuja yhteiskuntien toimintatapaan ja fundamentteihin. Esimerkiksi Euroopan ongelma toisessa aallossa oli viime kädessä... eurooppalaisuus. Siis sikäli, kun sillä tarkoitetaan tavaroiden, pääoman, työvoiman ja ihmisten vapaata liikkuvuutta. Ristiriita ilmenee kirkaana EU:n ilmoituksessa kesäkuussa 2020: ”Euroopan komissio tekee parhaansa salliakseen ihmisten tavata ystäviään ja perheitään ja varmistaakseen vapaan liikkuvuuden ottaen täysimääräisesti huomioon terveys- ja turvallisuusvaatimukset.”

Kaksi ja puoli kuukautta myöhemmin koronakäyrät olivat jyrkässä nousussa kaikkialla Keski- ja Etelä-Euroopassa. Lähes 40 prosenttia saksalaistapauksista oli perua ulkomaanmatkailusta, Italiassa kolmannes. Vain muutamassa maassa, kuten Suomessa, ihmiset menivät lomailemaan mökeilleen korpeen ja eristykseen, mutta suurimmassa osassa lomakuukausi elokuu merkitsi pakkautumista Välimerelle ja aurinkorannoille vierä viereen. Tästä huolimatta vielä elokuun lopussa Angela Merkel julisti, että rajojen sulkemista täytyy välttää hintaan mihin hyvänsä.

Hintaa sitten on maksettukin, sillä se, mikä satoi jossain määrin (mutta kaukana normaalista) eteläeurooppalaisen

matkailuelinkeinon laariin, maksaa turistien lähtömaille moninkertaisesti. E erityisen hyvin tämän tuntee nahoissaan Saksa, joka selvisi epidemian ensimmäisestä aallosta erinomaisesti sekä suuren sairaalakapasiteettinsa, nopeasti polkaistun testauskoneiston, tiukkojen rajoitusten että hyvän kansalaistottelevaisuuden ansiosta. Eurooppalaisuuden ideologia tulee sekä ihmishenkien että taloudellisten voimavarojen ja työpaikkojen menetyksenä kalliiksi – ja kaiken lisäksi kaikista periaatteista piti luopua, loppujen lopuksi vain joitakin viikkoja myöhemmin kuin alun alkaen tiukemmalla politiikalla.

Kaikkialla pohjoisella pallonpuoliskolla lomien loppuminen ja paluu kotipaikkakunnille järjesti virukselle upean leviämismahdollisuuden. Syyslukukausi alkoi lähiopetuksena kouluissa ja yliopistoissa, jonne matkustettiin eri paikkakunnilta.

Kevään 2020 BKT:n pudotus lähes 12 prosentilla oli valtava, mutta kolmannen vuosineljänneksen, heinä–syyskuun kasvu edellisestä kvartaalista euroalueella oli ennätysasuuri, lähes 13 prosenttia. Vuositasolla muutos oli kuitenkin 4,3 prosentin lasku – matkailun sallimisesta ja tilapäisistä normaalioloista huolimatta siis.

Vaikka äkkiseltään näyttääkin siltä, että juuri Euroopan unionin hallintorakenne, jossa on sekä kansallisvaltioiden liiton että valtioliiton piirteitä, on kaikkein huonoimmin toimiva pandemiatilanteessa, asia on itse asiassa päinvastoin. Euroopan unionin ideologia vapaasta liikkuvuudesta on turmiollinen pandemiatilanteessa, unionin rakenne sen sijaan juuri oikealla tavoin joustava: koska pandemiassa nopein ja tehokain tapa rajoittaa ihmisten liikkuvuutta on ”osastoida” isompi alue pienemmiksi, toisistaan eristetyiksi alueiksi ja edelleen paikkakunniksi, tämä onnistuu nopeimmin käyttämällä hyväksi valmiiksi olemassa olevia hallinnollisia rajoja.

Lähes jokainen maailman valtio on jaettu pienempiin alueisiin, kutsutaanpa niitä sitten lääneiksi, maakunniksi tai osavaltioiksi. Mutta niiden suvereniteetti eli valta tehdä omia päätöksiä vaihtelee, samoin keskusvallan ja osavaltioiden suhde. Pelkästään iso valta osavaltioilla ei johda tehokkaaseen

liikkuvuuden rajoittamiseen näiden välillä. Tästä paras esimerkki on Yhdysvallat, jossa vain puolessa manner-Yhdysvaltain osavaltioista on välillä ollut liikennerajoituksia osavaltioiden välillä, vaikka sen sijaan kussakin osavaltiossa, jopa piirikunnassa, on ollut erilaiset koronarajoitukset ja sulkutoimet kuin naapurissa. Niin kauan kuin liikkumista alueelta toiselle aluerajojen poikki ei rajoiteta, oma itsenäinen päätösvalta rajoituksista on yhtä tyhjän kanssa.

Kun Eurooppa lähti sulkutoimiin, unionissa pantiin ensiksi kiinni valtioiden väliset rajat ja sulkuja jatkettiin joissain tapauksissa aluerajoille asti. Uusi normaali Euroopassa varmasti tuleekin olemaan aiempaa herkempi rajatarkastusten palauttaminen ja poistaminen. Se aiheuttaa rajaliikenteen hidastumisena ja valvonnan kustannusten kasvamisena omat ongelmansa, mutta saattaa tuoda myös yllättäviäkin helpotuksia monella elämänalueella, kuten kansainvälisessä rikostorjunnassa tai kansallismielisten liikkeiden kasvupaineisiin vastaamisena.

Samainen unioni juuri arvopohjaisuutensa tähden eli ideologisista syistä kykeni panemaan pystyyn 750 miljardin elvytyspaketin loppukeväästä 2020. Paketin teho on huomattavasti suurempi ja toimintatapa koordinoitumpi kuin jäsenmaiden erilliset toimet olisivat olleet. Näin se auttaa kehittämään markkina-aluetta edelleen uusissa oloissa.

Samaa unionia alettiin maaliskuussa 2020 vastustaa Italiassa syyttäen sitä solidaarisuuden puutteesta. Voi olla, että joka kerta, kun unionin liitoksissa natisee ja kitisee, tiedämme, että sen nivelet toimivat ja se kykenee liikkumaan eikä esimerkiksi kankeutuneena mätäne paikalleen.

On ehkä hyvä kuitenkin hetkeksi pysähtyä pohtimaan, mitä talouskasvu oikein on ja miten pandemia on muuttanut sitä, mikä kasvaa ja millä tavoin.

On varsin yleisesti tiedossa, että pandemia kohtelee eri toimialoja hyvin eri tavoin. Esimerkiksi ennen pandemiakriisiä lentoliikenteen kysynnän odotettiin kolminkertaistuvan vuosien 2020 ja 2050 välissä. Ennen koronaa 7,7 miljardin asukkaan maailmassa tehtiin 4,2 miljardia lentomatkaa vuosittain eli kymmenen miljoonaa matkaa joka päivä. Lentokone on

viruksen näkökulmasta hengitysilman sekoittamo, jossa yhden sairastuneen ilma siirretään koneellisesti sadan, kahdensadan tai kolmensadan muun hengitysteihin (huolimatta lentokoneiden poikkeuksellisen hyvästä ilmanvaihdosta). Näitä potentiaalisia sekoittamoja nousi ennen pandemiaa ilmaan 100 000 joka päivä, 4 000 joka tunti, yksi joka sekunti, lakkaamatta, päivin öin, kaikkialla.

Vuoden 2020 toisella neljänneksellä kansainvälinen lentokapasiteetti laski kuitenkin 92 prosenttia.

Kansainvälinen siviili-ilmailuliitto ICAO ennustaa vuoden 2020 kapasiteetin pudotukseksi 51 prosenttia aiempiin ennusteisiin verrattuna (2021 ensimmäisellä vuosipuoliskolla yhä 32–45 prosenttia) eli noin 2,9 miljardia matkustajaa (2021 alkuvuosi 0,9–1,3 miljardia matkustajaa), mikä vastaa noin 350 miljardin euron tulojen menetystä (2021 alkuvuonna 100–150 miljardia).

2,9 miljardin matkustajan vähennys kuulostaa valtavalta, mutta se merkitsee sitä, että 4,5 miljardista jäisi kuitenkin 1,6 miljardia jäljelle. Se on vain hieman vähemmän kuin taso, jolle kaupallinen matkustajailmailu jumiutui vuoden 2001 WTC-iskujen jälkeen, niin rajua on ollut ilmailun kasvu erityisesti viimeisten kymmenen vuoden aikana.

Samoin kaikki muut matkailupalvelut, kuten risteilyt, hotellit ja monet muut lomailun ja työmatkailun liitännäiset, tulevat olemaan vaikeuksissa, mikä tarkoittaa, että vahvimmat, nokkelimmat ja röyhkeimmät jäävät henkiin ja syövät putoajia pois markkinoilta. Maailmanpankki arvioi hotellialan laskuksi alkuvuonna 2020 yli 60 prosenttia. Tähänkin kehitykseen vaikuttaa samanaikainen alustatalouden kasvu muun muassa siksi, että se on paljon joustavampi kapasiteettinsa mukauttamisessa. Esimerkiksi AirBnB-huoneistot eivät välttämättä ole ”investointeja”, joiden tulisi tuottaa, vaan niillä tehty tili on ollut ”ylimääräistä”, jolloin vuokraustoiminnan jättäminen leppäämään pandemian ajaksi ei kerro vielä siitä, minkä verran tällaista kapasiteettia poistuu markkinoilta pitkäaikaisesti tai syntyy markkinan jälleen avautuessa.

Liikenne- ja matkailuala laajasti ottaen edustaa noin kymmentä prosenttia globaalista bruttokansantuotteesta.

Digitaaliset palvelut ja digitaalinen kauppa luonnollisesti ovat voittajia, ja Maailmanpankin arvio alkuvuoden 2020 kasvusta on 46–77 prosenttia markkinasta riippuen. Näistä enemmän jäljempänä.

Jotkut alat, kuten kiinteistöt ja rakentaminen, kuuluvat sekä voittajiin että häviäjiin. Etätyön massiivinen kasvu tulee toisaalta laskemaan liikehuoneistojen hintaa, kun niistä syntyy ylitarjontaa, mutta toisaalta kasvattamaan erityisesti lähiöiden isompien asuntojen hintoja. Samoin sisustus, huonekaluteollisuus ja kaikenlainen remontointi kukoistavat, kun ihmiset viettäessään enemmän aikaa kotona haluavat sinne sekä enemmän tilaa että panostavat viihtyisyyteen. Kodin elektroniikan kysynnän kasvu on jo toteutunut voimakkaana vuoden 2020 lopulla, mutta kovin kauaa se tuskin jatkuu samanalaisena, ellei sitten synny kokonaan uudenlaisia laitteita ja niiden käyttötapoja. Toimistorakennuksia sen sijaan konvertoidaan uusiokäyttöön.

Perinteinen teollisuus, sekä kulutus- että investointitavaroitten, joutui pandemian kouriin varsin kireässä globaalissa kilpailutilanteessa. Kovin harva ala on niin suhdannevapaa kuin vaikkapa vessapaperin valmistus, että pandemia ei vaikuta sen kysyntään juurikaan huolimatta kuluttajien alkuhamstrauksesta.

Unidon mukaan yli puolessa tutkituista 62 maasta teollisuustuotanto kääntyi laskuun joulukuun 2019 ja kesäkuun 2020 aikana. Nämä edustavat 90 prosenttia maailman teollisuustuotannon arvonlisästä.

Vaikka Euroopalla on taloudellisia rahkeita ottaa taloussokki vastaan, Euroopan teollisuuden rakenne ottaa pandemian iskut erityisen raskaasti. Autoteollisuus kärsii Unctadin mukaan teollisuudenhaaroista pandemiassa pahimmin, ja Euroopan tärkein teollisuudenhaara on juuri autoteollisuus, joka on muutenkin tiukassa paikassa. Kuluttajien varovaisuuden seurauksena EU:n ja Britannian muodostamalla alueella uusien autojen ensirekisteröinti laski yli 22 prosenttia vuoden 2020 ensimmäisten kymmenen kuukauden aikana. Autoteollisuuden eurooppalaisen etujärjestön ennuste koko vuodelle on –25

prosenttia eli pudotusta 15 miljoonasta autosta 11 miljoonaan. Joulukuussa 2020 ennuste vuodelle 2021 on 13 miljoonaa, eli jonkun verran odotettavissa on toipumista.

Autoteollisuuden raju lasku näyttää seuraavalta: Euroopassa –29 prosenttia vuoden 2020 kolmella ensimmäisellä neljänneksellä (eurooppalaisten autojen markkinaosuus 24 prosenttia, EU:ssa valmistettujen 18,5 prosenttia). Vaikka Itä-Aasiassa ja Yhdysvalloissakin valmistus on laskenut paljon, luvut ovat selvästi pienempiä: samassa ajassa Kiina –19 prosenttia, markkinaosuus 29 prosenttia, Japanin tuotanto –23,6 prosenttia ja markkinaosuus 12 prosenttia sekä Yhdysvaltain tuotanto –27 prosenttia ja markkinaosuus 10 prosenttia.

Maailman autokaupassa tammi–elokuussa 2020 EU vei 70 miljardilla eurolla autoja, laskua 23 miljardia eli kolmasosa arvosta, volyymissä –28 prosenttia. Autoteollisuus on myös Euroopan suurin teollinen työllistäjä. Työpaikkoja on suoraan tehtaissa kolme miljoonaa ja välillisesti yli 14 miljoonaa eli 11,5 prosenttia Euroopan teollisuustyöpaikoista tai 6,7 prosenttia kaikista työpaikoista.

Eri maissa autoteollisuuden osuus työpaikoista vaihtelee kuitenkin paljon, ja suurin se on Slovakiassa ja Romaniassa (16 prosenttia), seuraavaksi Tšekissä ja Unkarissa (14 prosenttia). Maa-luettelossa näkyy edelleen hyvin Berliinin muurin murtumisen jälkeinen investointiaalto Länsi-Euroopasta halvemmän työvoiman entisiin sosialistimaihin. Nämä maat ovat kuitenkin myös koronasta kärsineitä maita sekä maita, joissa populistit ovat joko vallassa tai poliittiset olot eivät muuten ole vakaalla demokraatiapohjalla.

Näin ollen autoteollisuuden toipumisessa on kyse myös EU:n yhtenäisyydestä, jonka edistämiseksi – sekä länsieurooppalaisten autojättien sijoitusten pelastamiseksi – eurooppalainen autoteollisuus täytyy pelastaa. Paradoksi on kuitenkin siinä, että elvytys on tarkoitus tehdä vihreänä, eikä näissä maissa sähköautojen asema ole kovinkaan vahva. Niinpä kuilu Euroopan sisällä eräänlaisena EU:n sisäisenä kolonialismina voi revetä elvytyksen ansiosta tai siitä huolimatta – toiset maat tekevät autoja, toiset käyttävät niitä.

Yhdysvalloissa vuosien 2007–2008 finanssikriisistä selvitettiin vastaavilla lääkkeillä. Barack Obama pani autoteollisuuden tukemisen ehdoksi voimakkaamman panostamisen sähköautoihin, sillä energiatehokkuusinvestoinneilla on tutkitusti merkittävä työllisyys- ja BKT-vaikutus. Syy-seuraus-suhde toimii myös toisin päin: sähköautoistumisen edelläkävijöitä ovat maat, joissa BKT henkeä kohti on suuri. Vuonna 2019 koko EU:ssa ensirekisteröinneistä ladattavien sähköautojen osuus oli vasta kolme prosenttia, mutta erot maiden välillä suuria. Hollannissa sähköautojen osuus oli 15 prosenttia ja Ruotsissa 11. Vastaavasti köyhimmissä maissa sähköautojen osuus oli alle yksi prosentti uusrekisteröinneistä.

Merkillepantavaa on myös julkisen liikenteen käytön väheneminen etätyön lisääntymisen vuoksi. Pandemiasta voittajina selviävillä on säästöjä, joilla pitää huoli autokannan uusiutumisesta. Osa näistä ihmisistä tulee siirtymään pysyvästi vähemmälle julkisen liikenteen käytölle, mikä todennäköisesti kiihdyttää sähköautojen hankintaa siellä, missä niitä ostetaan jo ennestään eli vauraimmissa maissa. Onkin mahdollista, että tässäkin asiassa nähdään isojako fossiilisissa enemmän pitäytyviin rapistuviin maihin ja nopeammin sähköautoistuviin vihreämpiin maihin – myös EU:n sisällä.

Oma kysymyksensä on myös joukkoliikenteen resilienssi. Kaukomatkojen lisäksi myös paikallisliikenne on ollut helisemässä 2020. Joukkoliikenteen suosio on paljon kiinni siitä, että joukkoliikenteellä on tietty kriittinen massa niin käyttäjien määrässä kuin reittiverkoston ja vuorovälien tiheydessäkin. Jos liikenteen käyttäjistä tulee vielä nykyistäkin enemmän kahden kerroksen väkeä, se vaikuttaa myös polarisaatiota kiihdyttävästi, kun ihmisten sosiaaliset todellisuudet erkanevat kauemmas toisistaan eivätkä nämä maailmat kohtaa kuin katseena bussin ikkunasta auton rattiin.

Kiinan näkökulmasta Euroopan automarkkinat on sen seuraava valtauskohde. Toimisto- ja kodin elektroniikkahan jo valtaosin tehdään Kiinassa (paitsi niiltä osin, kun tuotantoa on siirretty vielä halvempiin lähimaihin), vaikka laitteiden kuorissa komeileekin enimmäkseen läntisille kuluttajille tuttu

kotoinen logo. Shenzhenin kaltaiset yli kymmenen miljoonan ihmisen teolliset siirtokunnat jättiläismäisine hikipajoihin ovat niitä, jotka pääsevät pandemiasta ensimmäisinä jaloilleen.

Kiinalla on ollut hyvää aikaa harjoitella ja testata erilaisia uusia teknologioita, ja nyt sillä on lisäksi aikaa panna pystyyn uusia tehtaita, jotka kykenevät saamaan tuotantologistiikan toimintaketjuna kuntoon ilman Euroopan maiden liikkuvuutta häiritseviä uusia yhteiskuntien sulkemisia. Yhdysvallat lienee varma markkinaosuuden häviöjä Euroopassa, vaikka tietyissä erityissegmenteissä amerikkalaisilla autoilla voikin jalansija säilyä.

Pandemian vaikutus sähköautoistumiseen riippuu ratkaisevasti siitä, miten elvytyspaketteja kohdistetaan paitsi yleisesti ottaen vihreisiin ratkaisuihin, myös konkreettisesti tueksi autoteollisuudelle sekä Yhdysvalloissa että EU:ssa, joko tuotannon tukena, kuluttajien ostotukena tai käyttämisen tukena. Lisäksi systeemisten ratkaisujen pitää toimia kaikilta osin, jotta kuluttajat sekä luottavat sähköautoihin että innostuvat niistä niin emotionaalisella kuin rationaalisella tasolla. Entistä pitemmät toimintasäteet, halpenevat hinnat, tiheämmät latausverkostot sekä hallitusten aktiivinen toiminta houkuttelevuuden lisäämiseksi ovat jo murtaneet paljon jäätä ostajakunnassa.

Nähtäväksi jää, mikä on eurooppalaisten kuluttajien merkkiuskollisuus eurooppalaisille merkeille, jos toisessa vaakakupissa on hinta ja kuluttajien valtaosa aikoo nuukailla jatkossakin.

Vaikka autoteollisuuden pudotus on iso, on konepajateollisuudessa lohkoja, joille takaisku tulee olemaan pitkä ja syvä, kuten risteilyaluksia valmistaville telakoille. Risteilyminen on sekä kallista että edellyttää usein lentomatkaa, ja niin kauan kuin pandemia riehuu maailmalla, paras tapa päästä siitä osalliseksi on kiertää suljetussa tilassa maailmaa pandemiasatamasta toiseen. Riski amerikkalaisen risteilymarkkinan jäämisestä pysyvästi alemmalle tasolle on esimerkiksi Suomen kansantaloudelle valtava, sillä Suomen viennin kasvusta vuosina 2016–2019 yli puolet tuli risteilyjoiden rakentamisesta.

Kasvun keskeytyminen johtui ensi sijassa liikkumisen rajoituksista, jotka johtivat sekä kulutuskäyttämisen muutoksiin että huippuunsa viritettyjen globaalien logistiikka-ketjujen rajoituksiin. Teollisuustuotannon supistuessa varaosien, raaka-aineiden, komponenttien ja puolivalmisteiden puutteessa valtava määrä tehtaita ympäri maailmaa joko supisti tuotantoaan, keskeytti toimintansa tai pani kokonaan lapun luukulle – lisäksi niin työttömyyttä kuin negatiivisia kerrannaisvaikutuksia yhteisöjensä palveluelinkeinon ja julkisen sektorin kantokykyyn. Sekä teollisuusyritysten että yhteiskuntien taseet ja muu resilienssi vaihtelivat paljon ja viime kädessä vaikuttavat siihen, ketkä pysyvät pystyssä kriisin yli.

Investointihyödykkeiden valmistus on tässä suuressa kuvassa jälkisyklistä. Palvelujen kysyntä taas jakautuu voittajiin ja häviäjiin samoin kuin alkutuotanto, jossa eri elintarvikkeiden kulutuksiin tuli muutoksia, tosin paljon pienempiä kuin palveluissa.

Ennen kuin kuitenkaan voimme lähteä spekuloidaan sillä, mitkä näistä muutoksista ovat pysyvämpiä ja mitkä taas tilapäisiä, on syytä kysyä, mitä kasvu itse asiassa on – paitsi tavaroiden tai palvelujen vaihdantaa.

Perinteisesti bruttokansantuotteella on mitattu palvelujen ja tavaroiden valmistusta sekä julkistaloutta ajatuksena, että se tuottaa julkishyödykkeitä. Vaikka BKT:ta on kritisoitu kauan muun muassa siitä, että se ei ota huomioon kotityötä, vapaaehtoistyötä, talkootyötä ja monta muuta ei-rahaksi muuttuvaa tuotantopanosta, parempaakaan ei lukuisista yrityksistä huolimatta ole kehitetty.

Vasta internet 2.0, jonka osana on alustatalous, on alkanut merkittävässä määrin muuttaa tätä yhtälöä. Nyt myös rahatalouden piirissä kasvaa erä, joka ei perustu uuden valmistamiseen – eli tyhjänä muuten olevia asuntoja vuokrataan AirBnB:n ja autoja Uberin kaltaisissa palveluissa. Alustataloutta ovat myös sähköiset kirpputorit ja kuluttajien välisen kaupan alustat, kuten eBay. Tuottavuus kohenee kansantalouksien tasolla, kun olemassa olevat resurssit tulevat parempaan käyttöön.

Yhdysvalloissa alustapalvelujen käyttäjien määrä on kasvanut nopeasti, 2016 vuoden 45 miljoonasta aikuisesta lähes kaksinkertaiseksi viisi vuotta myöhemmin eli 2021.

Alustataloudesta on tullut merkittävä joustavan työllistämisen lisääjä monessa maassa, mutta samaan aikaan alustataloustoimijoiden juridinen asema – yrittäjä vai työntekijä – on ollut kiivaan kädenväännön alla kaikkialla, missä toimintaa on ollut. Eikä määritelmä alustataloudesta ole eksakti: on vaikea sanoa esimerkiksi, kuuluvatko ruuan kotiinkuljetuspalvelut niihin puhtaimmillaan.

Pandemia näyttää katkaisseen yhteiskunnan sulkutoimien ajaksi alustatalousyritysten kehityksen lukuun ottamatta juuri etätyöläisten ruuantoimituksia, jotka räjähtivät jyrkkään kasvuun. Kaikki, mikä liittyy suoraan varsinaiseen matkailutoimialaan, on kärsinyt massiivisesti pandemiasta. On syytä kuitenkin olettaa, että rajoitustoimien purkamisen jälkeen juuri nämä joustavimmat toimijat pääsevät nopeimmin jaloilleen, mutta perinteisempiä takseja ja hotelleja poistuu markkinoilta kokonaan ja pitempään ja raskaasti suljettuna olleissa yhteiskunnissa enemmän kuin kevyesti ja lyhyemmän aikaa suljettuina olleissa.

Kun liikevaihdon ja tulojen pudotus on keskimäärinkin ollut 40–80 prosenttia ja monilla yksittäisillä alustatalouden yhtiöiden työntekijöillä/yrittäjillä/yhteistyökumppaneilla täydet sata prosenttia, yritysjiättien on tärkeintä säilyttää jollakin lailla kumppaniensa luottamus. Jos viestintä pettää tai taloudelliset olosuhteet koetaan kohtuuttomiksi, on myös mahdollista, että yrittäjät perustavat uusia yrityksiä. Koko alustatalouden kenttä on niin nuori, ettei siellä ole vielä nähty läheskään kaikkea, vaikka toimialalogiikka tyypillisesti suosiikin markkinoiden keskittymistä yhteen isoon toimijaan.

Alustatalousjiättien strategiamuutokset ovat erilaisia: esimerkiksi AirBnB on vetäytynyt lähemmäksi alkuperäistä toiminta-ajatustaan, ihmisten omien kotien vuokraamista. Se on karsinut ammattimaisia kiinteistösjoittajia kumppaneistaan pyrkien täten vahvistamaan omaa markkinasegmenttiään, joka on kauempana yleisestä hotellitoiminnasta, vaikka välillä uhkasi toisin käydä. Kansainvälisen matkailun romahdettua

yrittäminen on onnistunut jossain määrin paikkaamaan aukkoa lähimatkailulla, joka ei ole ollut yhtä altis koronarajoituksille. Tälläkin alalla yritykset, jotka ovat ajoissa joustavimpia, voivat pärjätä hyvinkin tiukoissa oloissa.

Viime kädessä alusta- ja jakamistalous perustuu yksittäisten ihmisten kykyyn ja haluun löytää edullinen vastaus täsmätarpeeseen. Tunnetut miljardibrändit ovat vain jäävuoren huippu kehityksestä, jossa kuluttajat ovat kääntyneet sähköisten kirpputorien puoleen ehkä ensimmäistä kertaa elämässään hakiessaan lähietäisyyttä, edullista hintaa ja kenties myyttistä aitouttakin, joka jonkun käyttämään ja rakastamaan tavaraan liittyy.

Internetistä integraatteihin ja splinternetiin

Vuosi sen jälkeen, kun musta surma oli vuonna 1348 tappanut kolme neljäsosaa Firenzen asukkaista, italialainen kirjailija Giovanni Boccaccio kirjoitti novellikokoelman, jossa kolme nuorta miestä ja seitsemän naista lähtevät kaupungista ruttoa pakoon läheiselle maaseudulle ja kertovat tarinoita viihdyttääkseen toisiaan. Pandemiaan on siis jo satojen vuosien ajan liittynyt eristäytyminen ja pitkäsytymisen, jolloin viihteen tarve kasvaa.

Eikä koronapandemia poikkea Decameronen päivistä. Viihteen, uutisten, kirjojen ja musiikin tarve ja kulutus lähtivät kasvuun, tällä kertaa digitaalisena, mitä vain korosti teatterien, konserttisalien ja elokuvateatterien sulkeutuminen kiivaimpien levämishuippujen ajaksi.

Netflix, HBO, Disney ja monet muut suoratoistopalvelut ovat tuoneet elokuvat ja tv-sarjat koteihin ympäri maailman. Kun neljäsosa maapallon väestöstä oli sulkutoimien kohteena 2020, jo ennestään vahvassa kasvussa olleen 40 miljardin euron arvoisen suoratoistobisneksen vuosikasvuksi on ennustettu yli 20 prosenttia pitkälle vuosikymmenen loppupuolelle asti.

Kyse ei ole vähästä. Pandemian aikaan ja ansiosta heinäkuussa 2020 Netflixistä tuli pörssiarvoltaan maailman suurin media-yhtiö. Sillä on maailmanlaajuisesti 170 miljoonaa maksavaa asiakasta, joista tuoreimmat 16 miljoonaa on hakeutunut sen palvelujen äärelle koronapandemian aikana.

Digitaalinen media on korvannut analogista jo useamman kymmenen vuoden ajan: CD-levyt vinylilevyjä jo varhaisemmin, sitten verkkosanomalehdet painettuja lehtiä ja sähkökirjat paperisia kirjoja. Koronakriisi vauhditti sellaista kehitystä, joka oli jo muutenkin hyvässä vauhdissa – vanha korvataan uudella ja vieläkin enemmän. 2010-luvulla nimittäin oli jäänyt lopullisesti taakse aika, jossa oltaisiin puhuttu uusmediasta ja jolloin tiedon pakkaustiheys sekä hyperlinkkeihin pohjaavat käyttöliittymät olivat merkittävin vanhan ja uuden ero.

Kehityksessä, jossa internet aloitti useimmiten uusmediaksi kutsuttuna läpimurtonsa 1990-luvun puolivälissä, merkittävä etappi oli 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä internet 2.0 -ilmiö. Tällä tarkoitetaan muun muassa Googlea, sosiaalisen median palveluita ja sellaista verkon käyttötapaa, jossa kuluttaja voi määritellä vapaasti itse hakuterminsä tai muut parametrinsa eikä massiivinen verkkopalvelu rajoita esimerkiksi pudotusvalikkojen muodossa sitä, mitä kuluttaja voi hakea.

Vaikka emme tulekaan sitä päivittäin ajatelleeksi, on Googlen idea vallankumouksellinen, eli hakukenttään voi kirjoittaa mitä vain ja tuloksena on aina oletettavasti paras mahdollinen sisältö. Googlen missio onkin jo pitkään ollut pyrkimys järjestää kaikki tieto, ei vain pyörittää hakupalveluja. Samalla tavoin some-palvelu näyttäytyy kullekin käyttäjälleen kullakin hetkellä erilaisena, ja näkymää sekä sisältöä muokkaavat monimutkaiset algoritmit tuottavat nälkäiselle ja vauhdinhaluudelle kuluttajalle alati uutta, oletettavasti halutuinta sisältöä.

Tämän 2.0-vaiheen jälkeen olemme tulleet pisteeseen, jossa yhdentyvät verkon eri käyttötavat asioinnista kaupankäyntiin ja median kulutukseen. Paras esimerkki tällaisesta on Amazon,

joka aloitti kirjakauppana, mutta on yleiskauppa ja monen muun ohessa myös television suoratoistopalvelu. Amazon Prime on sekä kanta-asiakasohjelma että suoratoistopalvelun nimi. Televisiosisällöt ovat houkutuskeino kanta-asiakkuuteen, ja kanta-asiakas saa televisiosisältöjä edullisemmin tai kätevämmiin. Kulttuurin ja henkisen elämän tarjoamisesta joka kotiin ollaan varsin kaukana, kun televisio on integroitu osaksi tavara-taltoa.

Amazonin voittokulku on ollut käsittämätön menestys. Amazonista on tullut vain muutamassa kymmenessä vuodessa Yhdysvaltain suurin kaupan alan yritys, jonka pörssiarvo nousi pandemian myötä yli biljoonaan – miljoonaan miljoo-naan – dollariin.

Mitä pörssiarvoihin tulee, Yhdysvalloissa Trumpin kaudella ennätyskorkea pörssinousu koostui itse asiassa vain digiyritysten arvonnoususta, viitenä suurena Amazon, Google, Apple, Microsoft ja Facebook. Kaikkien muiden noteerattujen yritysten yhteenlaskettu arvo on enemmän tai vähemmän pysytellyt paikoillaan.

Kun isot datayhtiöt panevat ryminällä menemään, tappioita kärsii ja lappuja luukulle joutuvat laittamaan niin pienet kivijalkakaupat kuin isot kansalliset kauppaketjutkin. Elokuva-alalla uusien tuotantojen keskeydyttyä koronan vuoksi vahvoilla ovat olleet esimerkiksi suoratoistopalvelut, joilla on ollut runsaasti sisältöä ennestäänkin. Mutta suoratoistopalvelujen kasvu ei perustu vain valikoimaan ja kansainvälisyyteen, vaan yhtä lailla algoritmeihin ja tekoälyyn. Ne oppivat käyttäjiensä mieltymyksistä ja ehdottavat, mitä tämä haluaisi – ja pian tuntevat kuluttajan maun paremmin kuin kuluttaja itse.

Menestys perustuu suureen määrään patenteja, jotka suosittelevat ihmisille ostoksia heidän tarpeidensa ja makunsa mukaan sekä monenlaisten kauppiaiden kokoamiseen Amazonin oman myynnin rinnalle. Idea on tarjota kuluttajalle mahdollisimman kattava tarjonta, ja sitä varten kilpailijatkin kelpaavat – toki Amazonin ehdoilla ja Amazonin provisioilla.

Googlen, Amazonin, Facebookin sekä muiden isojen verkko-yritysten datavirtoja toistensa sekä muun yhteiskunnan kanssa

on yritetty tutkia, mutta tutkijat eivät ole pystyneet jäljittämään, missä kaikkialla niillä on näppinsä pelissä. Se tiedetään Edward Snowdenin paljastuksista, että Yhdysvaltain turvallisuusvirasto NSA:lla on ollut pääsy sosiaalisen median yhtiöiden asiakastietoihin.

Siitä on kuitenkin puhuttu vähemmän, että näissä tiedoissa on myös tarkkaa informaatiota siitä, kuka on milloinkin liikunnut missäkin ja kenen kanssa, eli juuri sellaista tietoa, jota koronajäljittäjät kaivavat esiin puhelimella, kynällä ja paperilla saadakseen selville taudinkantajien kontaktit ja voidakseen kehottaa näitä eristäytymään. Trumpin aikana Yhdysvaltain hallinto ei tosin ole ollut edes kiinnostunut tällaisen datan käyttöön saamisesta pandemian torjuntaan.

Koska internetjätit ovat valtavan isoja ja toimivat globaalisti, on se vaikuttanut myös niiden rakenteeseen. Amazonin alustalla toimivista isoimmista kauppiaista vain 47 prosenttia on amerikkalaisia. Kiinalaisten myyjien osuus on noussut vuodessa pandemian aikana 38 prosentista 49 prosenttiin ja on siis jo isompi kuin amerikkalaisten.

Kiinalaisten osuus maailmankaupasta kasvaa entistä suuremmaksi myös epäsuorilla tavoilla, eikä myöskään Trumpin hallinto pystynyt estämään tätä. Internetin rajoittamiseksi Yhdysvalloissa tehdyistä yrityksistä suurinta julkisuutta ovat saaneet Huawei ja TikTokin laajenemispyrkimysten estäminen, ja kumpaankin liittyy mitä ilmeisemmin turvallisuuspoliittiset syyt. Operaattorien käyttämän raudan ja softan kontrolli saattaa vielä jossain määrin olla mahdollista, ovathan kumpikin reguloituja toimialoja, joissa joka tapauksessa viranomaisilla on tietynasteinen pääsy länessäkin yritysten ja niiden datan sisään.

Nuorison suosima lyhytviesteistään tunnettu TikTok on kokonaan eri asia. Sen käyttötapa, estetiikka ja kokonaisaudiovisuaalinen viestintä ovat verrattavissa omaan kieleen, hie-man samoin kuin tekstiviestien yleistyessä lyhenteet ja emojiit valtasivat alaa ja muodostuivat olennaiseksi osaksi ensin nuorison ja sitten valtaväestön viestintää. TikTok ei oikeastaan rinnastu YouTubeen sen enempää kuin pääosin tekstipohjaisiin

pikaviestipalveluihin, kuten Messenger tai tekstiviestit (SMS), vaan on oma juttunsa ja juuri siksi omiaan nuorison itseilmaisuvälineeksi. Sen avulla voi myös erottautua edellisistä sukupolvista, koska eri esteettis-viestinnälliset premissit rakentavat myös kommunikaatiota erottavaa muuria.

Trumpin päätös kitkeä TikTok Yhdysvalloista kohdistui saatan miljoonaan sovelluksen käyttäjään. Kiinan kannalta kyse ei ollut vain palvelusta, jonka dataan Pekingillä saattaa olla pääsy, vaan myös ylpeydestä: TikTok on ensimmäinen kiinalainen mediabrändi, joka on valloittanut maailmaa. Presidentin kieltoääräys ei ole tätä kirjoitettaessa vielääkään Yhdysvalloissa lainvoimainen, vaan juuttunut oikeuskäsittelyyn, joten kaikki jatkuu ennallaan.

TikTokin historia on muutenkin ainutlaatuinen osa internetin historiaa. Vaikka sovelluksen käyttäjäkuntaan yhdistettiin myös useampia käyttäjäkantoja, sovellus kehitettiin 200 päivässä, se sai ensimmäisen vuoden aikana miljoona latausta päivässä ja sillä on maailmanlaajuisesti 800 miljoonaa käyttäjää. Nämä myös viihtyvät TikTokin äärellä päivittäin huomattavan paljon pitempään kuin aiempien suosikkisovellusten äärellä. Ja kaiken kukkuraksi TikTokin sisällöt ovat voittopuolisesti viihdyttäviä ja hauskoja, eikä siellä juurikaan esiinny vanhempien ikäluokkien some-alustoja saastuttavaa ja ristiiriitoja ruokkivaa vihapuhetta.

Sellaista voimaa on vaikea laittaa takaisin pulloon enää, varsinkin kun pandemia on iskenyt rajuimmin nuorison mahdollisuuksiin tavata toisiaan. Näin digitaalisuus on tavanomaistakin – uutta normaalia – merkittävämmässä osassa nuorisokulttuurin uusien muotojen ilmenemisessä ja leviämässä.

TikTok on vain yksi esimerkki siitä, kuinka internetin sovelluskehityksen globaali painopiste on siirtymässä Piilaaksosta Kiinaan. Tätä kehitystä vauhdittaa koronapandemia, kun Piilaakson yritykset siirtyvät joukoittain enemmän tai vähemmän pysyvään etätyömoodiin Kalifornian pandemiatilanteen pitkittyessä ja Kiinan onnistuessa pitämään oman tautitilanteensa tiukasti kurissa.

Jotta ymmärtäisimme kokonaan, millaisia muutoksia Kiinan it-sektorin kehityksestä on lähdössä liikkeelle ei vain Kiinalle, vaan koko maailmalle, meidän tulee tarkastella hetken verran globaalin finanssi- ja reaalitalouden välisten yhteyksien kehitystä.

Viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana on tapahtunut globaali rahamarkkinoiden vapauttaminen ja finanssitalouden megakasvu reaalitaloutta suuremmaksi ja osittain tästä irti. Joidenkin arvioiden mukaan finanssitalouden koko on jo kymmenen kertaa noin 80 biljoonan euron globaalia bruttokansantuotetta suurempi. Ensimmäinen keskeinen syy tähän on arvopaperistuminen ja erilaisten johdannaisten, kuten futuurien ja optioiden, markkinoiden kasvu, toisin sanoen osake- ja lainamarkkinoiden instrumenttien hinnoitteluun jo lähtökohtaisesti sisältyvien tulevaisuuden odotusten vaikutusten moninkertaistuminen eli finanssimarkkinoiden oman rakenteen muutos.

Toisena syynä ovat globaalin reaalitalouden kasvuodotukset tietotekniikan ja internetin kehityksen tuoman valtavan tuottavuuden ja maailmantalouden integroitumisen tiivistymisen kautta sekä tämän kehityksen jatkumisen odotukset lähes rajattomien uusien kehitysaskelien muodossa, aina tietoverkkojen muisti- ja välityskapasiteetin kasvusta useiden elämänalueiden isojen asioiden uudelleen muotoutumiseen.

Finanssi- ja reaalitalous eivät ole täysin irti toisistaan. On selvää, että nämä kytkökset heilauttavat kaikkia kurssitasoja ja sitä kautta finanssimarkkinoita reaalitalouden epävarmuuden kasvaessa. Asialla ovat isot tekijät, kuten globaali pandemia ja sen suorat reaalitaloutta ensin laskevat ja sitten sahaavat vaikutukset.

Koronakriisin varjossa finanssi- ja reaalitalouden välille on muodostunut uusi yhteys: dataintegraatit eivät aio jäädä vain mediaan ja kauppaan, tai kuten Google, itseohjautuviin autoihin tai lentokoneisiin. Kun yritys kasvaa tarpeeksi suureksi, se voi yrittää ottaa käyttöön oman rahan ja omat finanssijärjestelmät – lähes kuin suvereeni valtio. Facebook on jo lanseerannut oman valuutan, joka odottaa vain voimaperäistä käyttöönottosuunnitelmaa. Kiinassa sikäläinen suurin internet-

yhtiö, Amazoniin verrattavan jättiläismäisen kauppapaikka Alibaban perustajan Jack Man yritysrupäs Ant Group ja sen Alipay-sovellus toimii paitsi kauppana myös 500 miljoonan kiinalaisen ihmisen ja kymmenien miljoonien pienyritysten pankkina.

Marraskuun 2020 alussa, kun maailman huomio oli Yhdysvaltain presidentinvaaleissa, Ant Groupin oli määrä toteuttaa maailman suurin pörssilistautuminen. Listautuminen peruuntui vain muutamaa päivää aikaisemmin, ja peruuttamisen takana oli mediatietojen mukaan Kiinan presidentti Xi itse. Jack Ma oli Shanghaissa 24.10.2020 järjestetyssä sijoittajatapahtumassa mennyt siteeraamaan presidentti Xin lausumaa, jonka mukaan menestyksen ei tarvitse tulla valtiolta, ja jatkanut, kuinka hänen yrityksensä aikaan saama teknologinen kehitys siivittää Kiinan finanssisektoria siinä, missä valtio ei ole pystynyt pitämään pankki- ja rahoitusalaan kasvun ja innovaatioiden edellyttämässä tahdissa.

Ei epäilyksen häivää, etteikö Alipay, jonka asiakkaina on 70 prosenttia kiinalaisista, olisi täyttänyt aukkoa, johon Kiinan pankit eivät ole kyenneet. Kysymys onkin siitä, miten, missä ja milloin asia ilmaisttiin. Ma oli ollut Pekingin tähtäimessä jo pitkään aiemminkin, mutta keskusvallan omat valvonta-instrumentit eivät olleet yltäneet Ant Groupiin toisin kuin perinteisiin pankkeihin. Ant Groupia oli pitkään suojannut se, että siihen olivat sijoittaneet sekä Kiinan aiemman johtajan Jiang Zeminin pojanpojan Alvin Jiagnin sijoitusrahasto Boyu Capital että useat keskeiset finanssi-instituutiot, kuten Kiinan kansallinen eläkerahasto, Kiinan kehityspankki ja China International Capital Corp., joilla kaikilla oli tarve päästä realisoimaan sijoituksistaan voitot Ant Groupin listautumisen yhteydessä. Samaan aikaan Alibabasta oli tullut Kiinan pörssi-arvoltaan suurin yhtiö, jonka arvo on nelinkertaistunut viimeisten kuuden vuoden aikana, ja Ant Groupista oli tullut maailman arvokkain startup-yritys.

Kiinassa finanssimarkkinan säätely puolestaan on aivan viime aikoihin asti ollut byrokraattista ja hajautunutta, mutta Xi on viimein saanut perustettua täysillä toimintavaltuuksilla

varustetun valvontanyrkin, joka iski heti Man puheen jälkeen ja alkoi tutkia Ant Groupin toimintaa. Tämä on uusi todiste Kiinan politiikasta, joka sallii rikastumisen, mutta puolueen ja valtiojohdon kritisointi, vieläpä julkisesti, on tabu, jonka rikkomisesta rangaistaan välittömästi. Muutaman päivän sisään Ma joutui nöyrytymään ja peruuttamaan Ant Groupin 300 miljardin euron listautumisannin.

Ant Groupin annin peruuntuminen kertoo siitä, että Peking on valmis rajuihinkin toimiin vaimentaakseen hallituksen arvostelun. Siinä kulkee yksityisen kapitalismin raja, vaikka kapitalismi muutoin kuinka olisi ollut siivittämässä kansantalouden huippukehitystä. Se liittyy myös suoraan Kiinan ja Yhdysvaltain suhteiden kehitykseen. Kun Trump ilmoitti aikeistaan poistaa kiinalaisyrityksiä Yhdysvaltain pörssiestä, Ma laski väärin, että Ant Groupin listautumisella Yhdysvaltain sijasta Shanghaihin ja Hongkongiin olisi kiinalaiselle kansallistunnolle ja omavaraisuuden osoittamiselle niin iso merkitys, että se vaikuttaisi hänen sananvapauttaan laventavasti. Nyt nähtiin, että sellaista hintalappua, jolla hallituksen kritisointioikeuden voisi ostaa, ei Kiinassa ole saatavilla nykyregiimin aikana.

Ma ei siis osannut kytkeä poliittista ja taloudellista riskiä toisiinsa. Xi sen sijaan on ottanut opikseen globaalista talouskriisistä, joka alkoi Yhdysvalloista 2007 finanssikriisinä. Seuraava sellainen ei tule alkamaan ainakaan Kiinasta, vaan kehitys tapahtuu kaikin puolin pienemmällä riskitasolla. Jos ajatellaan koronakriisistä toipumisen tarvitsevan vakautta ja ennustettavuutta ja unohdetaan hetkeksi sananvapauskysymykset, tämä linjaus saattaa toki olla muullekin maailmalle eduksi.

Finanssikapitalismin tulevaisuudesta sen sijaan laajemmin on vaikea sanoa mitään varmaa. Kriisin eri vaiheissa valtavia pääoman liikkeitä ja odotuksia on uutisotsikoiden painotusten mukaan kohdistunut ensin it-yrityksiin, sitten rokotteita kehittävään lääketeollisuuteen. Heilunnat lentoyhtiöiden kurssissa ovat vielä suurempia. Kun muistetaan, että iso osa näistä muutoksista ja odotuksista on algoritmien ohjelmoimia ja muutokset tapahtuvat internetin nopeudella, voi olla, että

vakautumista on turha odottaa sen enempää kuin yhtenäistä nousu- tai laskukauttakaan.

Joka tapauksessa on selvää, että big datan myötä on tapahtunut jälleen uusi tuottavuusloikka, jossa enää ei ole kyse tehdastyön tai aivotyön automatisoinnista. Käyttäytymistietojen yhdistäminen on jo tapahtunut tasolla, joka lähenee Huxleyn ja Orwellin utopioita ja josta Stalinin salainen poliisi olisi voinut vain unelmoida. Kaiken lisäksi ihmiset ovat itse sallineet oman datansa luovuttamisen, ja koronakriisi on vain lisännyt tätä kehitystä. Vaikka periaatteessa liikeyrityksiä kiinnostaa vain käyttäytyminen – internet of behaviour – ilman, että sitä tarvitsee kiinnittää henkilötietoihin, on kaikki yhdistetty tieto tarvittaessa myös sekä ystävällismielisten että aggressiivisten valtioiden tiedustelupalvelujen kiinnostuksen kohteena. Siis joko lainsäädäntöteitse hankittavissa tai hakeroitavissa, toisaalta tietoturvasta ja toisaalta tietoihin kiinni pääsyn intressin suuruudesta riippuen.

Tietosuojaa onkin mielenkiintoinen paradoksi. Nykyisen kaltainen tietosuojaa on jopa niin uusi käsite, että vasta pandemia paljastaa meille sen kaksiteräisen luonteen. Samaan aikaan mahdollisimman suuri tietojen avaaminen olisi pelastus jäljittämiseen ja pandemian hallitsemiseen, mutta tietojen yksityiskohtainen kirjaaminen ja integrointi muodostavat myös merkittävän uhan. Tämä uhka realisoitui syksyllä 2020 Suomessa, kun psykoterapiayritys Vastaamon tietokantaan murtauduttiin ja sieltä vietiin yksilöityjä potilastietoja, joita käytettiin ensin yrityksen ja sitten potilaiden kiristämiseen. Arkaluonteiset potilastiedot sisältävät myös tietoja potilaiden läheisistä, mikä tekee sekä kiristämisestä tehokkaampaa että tietojen ulottuvuudesta laajempaa verrattuna siihen, että tiedot liittyisivät vain henkilökohtaiseen identiteettiin. Vastaavasti pandemian torjuntaan tarvitaan juuri samalla tavoin henkilön oman käyttäytymisen lisäksi tietoja tämän lähipiiristä, interaktioiden paikasta ja kestosta, kenties luonteestakin ja edelleen näiden henkilöiden lähipiireistä ja kontakteista.

Modernin yksilönsuojan maissa jäljitys perustuu toisaalta tartuntatautilainsäädäntöjen kaltaisiin pakottaviin määräyksiin,

mutta toisaalta teknologisten apuvälineiden, kuten mobiilisolvellusten käytön vapaaehtoisuuteen ja tietojen anonymisointiin eli irrottamiseen henkilöllisyyden yksilöinnistä. Toisaalta kaikki yhteiskunnan pakkotoimet voivat demokratiassa perustua vain henkilön oikeaan ja tarkkaan identifiointiin – karanteenia ei voi määrätä käyttäytymisyksikölle vaan ihmisyksilölle.

Niinpä kuvaavaa onkin, että länsimaissa karanteeni on ensisijassa ollut ”omavalvonnan” keinoin toimeenpantu viranomaistoimi, kun taas Kiinassa on sinetöity asuntojen ovia ja ulkopuolinen yhteiskunta on kontrolloinut sekä asuntoon tuotavaa ruokaa että sieltä vietäviä jätteitä eikä muuta liikennettä ovesta ulos tai sisään ole sallittu. Karanteenin teho on vastaavasti hyvin erilainen. Wuhanin kymmenen miljoonan asukkaan epidemiapesäke saatiin muutamissa viikoissa kuriin edellä mainittujen toimien totaalisuuden ja totalitaarisuuden ansiosta, kun taas Islannissa yhden ainoan supertartuttajaksi osoittautuneen turistin lipeäminen karanteenista käynnisti toisen aallon valtiossa, jossa oli onnistuttu erinomaisesti ensimmäisen aallon torjunnassa. Tämä oli mahdollista pienen väestöpohjan, harvojen maahantulopisteiden sekä nopeasti polkaistun olemassa olleen geeniteknologian konvertointiin perustuneen testauskapasiteetin ansiosta.

Keskustelu yksilönsuojan sekä tietoturvan tasosta tulee jatkumaan demokraattisissa länsimaissa varmasti pitkään. Tietoturvan ei ole yksiselitteinen ja yhteen mekanismiin pohjauttava asia, vaan hyvin monitasoinen ongelmavyöhyke. Pohjimmiltaan kysymys ei edes ole pandemian torjunnasta, vaan terveydenhuollon tuottavuuden kasvattamisesta digitaalisin keinoin ja eri tietojärjestelmiä yhdistämällä. Pandemia tässäkin tapauksessa tuo vain terveysteknologian käyttöönottoon liittyvät ongelmat, esteet ja kompromissiasettelmat huomattavan selkeästi näkyviksi.

Samaan aikaan kuitenkin Itä-Aasian maissa pandemian jäljitys onnistui paljon paremmin kuin Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Osittain kyse on matalammasta yksityisyydensuojan tasosta. Jos pandemioita alkaa tulla yhä tiheämmin ja yhä

isompina, on melko varmaa, että yksityisyydensuojan tasossa aletaan hakea parhaita käytäntöjä muualta kuin Euroopasta.

Terveysdata ei ole kuitenkaan vain tietoja sairauksista ja niiden hoidosta hoidon kehittämiseksi ja potilaan hyväksi. Yhtä lailla kyse on, kuten kaikessa datassa, myös mahdollisuudesta kontrolliin. Konsulttiyhtiö Gartner kertoo teollisuustyöpaikasta, joka oli kiinni keväällä 2020, mutta jonne palattuana työntekijät huomasivat, että sensorit valvoivat sähköisesti tai RFID-tunnisteiden avulla sitä, että nämä pesivät käsiään säännöllisesti. Kasvontunnistusohjelma oli valjastettu tarkastamaan, että kaikilla oli maskit, ja kovaäänisistä varoitettiin ihmisiä määräysten rikkomisesta.

Tätä orwellilaista dataa kerättiin käyttäytymisen analysoimiseksi – juuri internet of behaviour – ja sen perusteella kehitettiin tapoja vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen työpaikalla. Periaatteessa tämä data, anonymisoituna tai ei, voidaan yhdistää rajattomaan määrään muuhun työpaikan sisä- tai ulkopuolelta kerättyyn dataan. Kehittyneissä yhteiskunnissa tähän saatetaan vaatia työntekijän lupa, mutta niinhän verkkosivut nytkin pyytävät meiltä lupaa saada käyttää tietoa meistä ties mihin ehtona palvelujensa käyttämiseen.

Seuraavat isot kysymykset koskevat tämän kehityksen rajoja: voivatko kansallisvaltiot suitsia big data -yrityksiä? Ja miten ne pyrkivät hyödyntämään kehitystä ja kuinka eettisesti ne sen tekevät?

Viime kädessä: käydäänkö seuraavat sodat datasta eikä kansallisrajoista? Ja jos tuottavuuden kasvu teollisen vallankumouksen ja henkisen työn tuottavuuden kasvun jälkeen tehdään post-internet-ajassa käyttämällä yksityisyyttä valuuttana, mitä tapahtuu, kun päästämme koneet päämme sisälle? Ne tietävät meistä kaiken, mutta me emme niistä – tai niitä käyttävistä muista ihmisistä – välttämättä mitään?

Internet tuskin on jatkossa enää yksi ja jakamaton, niin kuin sen ideaali oli joskus 1990-luvun puolella, jolloin se yhdisti tietokoneet, ihmiset, valtiot ja maapallon. Itse asiassa se ei ollut sitä enää vähään aikaan. Splinternet eli eri verkoiksi pitkälti ideologisten tai valtiollisten intressien mukaan jakautuva

internet on yhä enemmän todellisuutta. Se, mikä alkoi Kiinan teknisinä rajoituksina esimerkiksi Taivaallisen rauhan aukion vuoden 1989 kapinaliikkeen näkymisestä Googlessa – eli näkymättömyytenä Kiinan Googlessa – on yhä useamman valtion tai ideologian tavoitteena, eivätkä Huaweiin tai TikTokin kieltoyritykset itseään demokratioina pitävissä valtioissa poikkea tästä.

Euroopan energiareformi ei onnistu ilman Kiinaa

Ilmastonmuutos on koronapandemiaa edeltäneistä globaaleista ongelmista tunnetusti suurin, ja koronakriisi on tuonut sen hahmottamiseen ja ennustamiseen lukuisia paradokseja. Toisaalta ilmaston lämpenemisen kiihtyminen hidastuu, kun ihmisten taloudellinen toiminta hiljenee. Toisaalta ruokavaliot yksipuolistuvat, kun länsimaissa konttorityöläiset syövät kotona prosessoidumpaa, lihapitoisempaa ja yksipuolisempaa ruokaa ja kehitysmaissa koronan aiheuttama nälkä kasvaa. Molemmat ilmiöt vaikuttavat ilmastonmuutosta kiihdyttävän maankäytön, kuten vesi-intensiivisen viljan viljelyn ja eläintalouden, enenemiseen.

Kaikkein isoin vaikutus pandemian jälkeisessä maailmassa ilmastonmuutoksella on energian tuottamiseen ja käyttämiseen. Kun lähdetään tarkastelemaan koronan jälkeistä maailmaa tältä kannalta, on ensin otettava huomioon, että jo lähtötilanteessa on ollut olemassa vahvaa poliittista tahtoa. Euroopan unionissa ehdittiin juuri koronakriisin alla tammikuussa 2020 julkistaa Ursula von der Leyenin komission suunnitelma European Green Deal, jolla halutaan tehdä Euroopasta ensimmä-

mäinen hiilineutraali maanosa vuoteen 2050 mennessä. Myös Joe Bidenin hallinto on ristinyt oman suunnitelmansa Green New Dealiksi 1930-luvun amerikkalaisen lamantorjuntasuunnitelma New Dealin mukaisesti. Johtavista teollisuusmahdeista Japani ilmoitti uuden pääministerinsä suulla lokakuun 2020 lopussa aikovansa olla hiilineutraali vuoteen 2050 mennessä. Aurinkokennot ja hiilen kierrätys ovat avainasemassa, mutta Japani aikoo myös luopua hiilivoimasta.

Keskuspankkien kansainväliseen ilmastomuutosverkostoon kuuluu 90 keskuspankkia eri maanosista, ja se suosittelee pitkän tähtäimen kasvun varmistamiseksi ilmastomuutoksen ottamista huomioon koronaelvytyksessä. Myös maailman suurimpien rahasto- ja varainhallintayhtiöiden suorassa intressissä on niiden toimintaympäristön säilyminen vakaana ja sijoitusten tuottoa edistävänä.

Hiilineutraali kestävyys pitää suunnitella pandemiankestävästi eikä pelkästään pandemiankestävyys ilmastokestävästi. Koronakriisi vähentää hiilidioksidipäästöjä välittömästi ihmisten liikkuvuuden vähentyessä. Tämä näkyy usealla tavalla:

1. Lämmitettävien tilojen määrä pienenee, kun etätöistä seuraa, että yhtä ihmistä kohti ei aina tarvita kahta tilaa lämmitettäväksi, kahta paikkaa lämpimien aterioiden valmistamiseen jne.
2. Etätöet ja päivittäistavaran verkkokauppa kotiin-kuljetuksineen vaikuttavat myös paikallisliikennettä, erityisesti tieliikennettä, vähentävästi. Vaikka yksityisautoilun suosio onkin kasvanut pandemian aikana, henkilöautoja tarvitaan vähemmän kaupunkien lyhyille matkoille. Lisäksi sähköautot korvaavat nopeammin polttomoottoriautoja juuri näillä lyhyillä kaupunkimatkoilla.
3. Kaukoliikenne vähenee, erityisesti ilmailu ja matkustajalentoliikenne.

Ihmisperäisistä hiilipäästöistä vähennys on ollut noin kuusi prosenttia vuositasolla koronakriisin ensimmäisenä vuonna.

Tarve olisi kuitenkin 7,5 prosenttia seuraavien 12 vuoden ajan. Nyt voidaan sanoa jo, että alle vuosi EU:n Green Dealin esittelemisen jälkeen on täysin mahdollista ja jopa todennäköistä, että tuosta 30 vuoden muutosperiodista ensimmäiset kymmenen vuotta eletään oloissa, joissa koronapandemia säätelee merkittävästi kaikkea mahdollista. Lisäksi jokin muu pandemia, yksi tai useampi, saattaa hyvin olla iso reunaehtojen asettaja ja kehityksen muovaaja toiselle kymmenelle vuodelle.

Tieliikenteen vähentämisen eteen on tehty jatkuvasti paljon töitä. Muun muassa kaupungistuminen on megatrendi, josta aiheutuu jatkuvaa painetta maankäytölle. Tämän lisäksi päästöjä pyritään vähentämään myös autokannan käyttövoiman muuttamisella. Monet ovat olleet skeptisiä, voidaanko kovin nopealla aikataululla toteuttaa isoja systeemisiä muutoksia, jotka vaativat sekä tankkaus- ja latausinfrastruktuurin, huolto-organisaatioiden, verotuksen ja monen osatekijän muuttamista.

Kokemukset käyttövoimajakautuman muutoksista Euroopassa ovat kuitenkin rohkaisevia. Vielä kymmenen vuotta sitten uusista autoista EU:ssa 55 prosenttia oli diesel- ja 45 prosenttia bensakäyttöisiä. Neljä vuotta sitten bensa osuus oli 50, dieselin 45 ja sähkön viisi, kunnes kesällä 2020 bensakäyttöisten osuus oli laskenut alle 50 prosentin ja sekä dieselin että sähkön noin 25 prosenttia kummankin.

On jo paljon innovaatioita, jotka eivät perustu siihen, että joskus joku tekee jotakin. Green Deal on tämän kirjaamista. Ensimmäistä kertaa poliittinen tahto, teknologinen osaaminen ja riittävä ymmärrys vallitsevat Euroopassa yhtä aikaa.

Otetaan esimerkiksi teräksen valmistus, jossa vetypelkistysmetodi on niin pitkällä, että sillä voidaan käynnistää tuotanto SSAB:n mukaan viiden vuoden päästä vuonna 2026. Yhdeksän prosenttia maailman hiilipäästöistä tulee teräksen valmistamisesta. Tilanne vaihtelee kuitenkin eri jalostuskohteittain. Kansainvälisen energiajärjestö IEA:n tämänhetkisen arvion mukaan liikenteen fossiilisten polttoaineiden tarve ei välttämättä kasva vuoden 2030 jälkeen, mutta muovituotteiden

kysyntä jatkaa kasvuaan eivätkä korvaavat materiaalit riitä kääntämään kehitystä riittävän nopeasti.

Kyse ei ole vain poliittisista tavoitteista, vaan myös muutoksen poliittisista seurauksista. Esimerkiksi terästeollisuudessa muutos merkitsee, että hiilidioksidien talteen ottaminen ja valmistaminen hiilivedyksi kierrätyspoltoaineena syrjäyttää paitsi öljyn, myös öljyntuottajavaltiot.

Muutos on helpompi britanniattomassa EU:ssa, jonka oma öljyntuotanto on vähäistä. Pohjanmeren öljyntuotantomaista ainoa EU:n jäsen Tanska on jo tehnyt päätöksen oman tuotantonsa lopettamisesta. Maailmassa on kuitenkin myös maita, joita ei saada mukaan ensimmäisten eikä ehkä toistenkaan joukossa vähentämään tai peräti sulkemaan omaa öljyntuotantoaan, ja näitä ovat muun muassa Venäjä ja ehkä Yhdysvallat, Bidenin voitosta huolimatta.

Sisäpoliittisten paineiden kanssa kamppailevilla öljyntuottajamailla on yksinkertaisesti liikaa hävittävää. Venäjällä Putin on johdonmukaisesti rakentanut kahden vuosikymmenen ajan voima- ja turvaministeriöiden ja energiateollisuuden napamiesten verkostoeliittiä oman valtansa tueksi, ja rakennelma on liian arvokas uhrattavaksi. Ilman fossiilista energiaa ja sen vientiä Venäjällä on itse asiassa vaarassa kaikki: niin vientitulot, eliitin tulolähteet kuin valtion mahdollisuus harjoittaa kansalaisten valtaosan tyytymättömyyttä hillitsevää budjettipolitiikkaa. Kustannukset ympäristölle sekä välittöminä energiantuotannon saasteina että välillisenä kasvihuoneilmiön kiihtymisenä näkyvät ensimmäisinä ja enimmäkseen kaukana Siperiassa, poissa suurkaupunkien äänestäjien ja kuluttajien silmistä.

Yhdysvalloissa taas vaa'ankieliosavaltiot ovat tärkeässä asemassa liuskeöljyn tuotannossa. Vaikka Biden on puhunut vesikrakkamenetelmään perustuvaa liuskeöljyn tuotantoa vastaan omassa kampanjassaan ja varapresidenttinä sekä kokeneena parlamentaarikkona tottunut neuvottelemaan senaattissa ja kongressissa diilejä, jotka menevät myös läpi, Yhdysvalloissa on kahden vuoden välein parlamenttivaalit, joissa vaa'ankieliasetelmat säilyvät.

Esimerkiksi Pennsylvania on yksi niistä suurista osavaltioista, joissa republikaanien ja demokraattien kannatus on hyvin tasaista ja joka on hyötynyt suuresti siitä, että Yhdysvallat palasi liuskeöljyn myötä nettoöljyntuojasta nettoöljynviejäksi. Yhdysvaltain oma öljyntuotanto kasvoi 1900-luvun alusta tasan 1970-luvun puolivälin öljykriisiin asti muutamasta sadasta barrelistä päivässä lähes 10 000 barreliin päivässä ja romahti sitten pitkäksi aikaa. Muutos finanssikriisin alusta 2008 noin 6 000 barrelin päivätahdista vuoden 2020 kaksinkertaiseen lähes 12 000 barrelin päivätahtiin on ollut valtava, eikä tätä saavutusta pyyhkäistä hetkessä pois ilman tarkkoja suunnitelmia ja ohjelman poliittista petaamista, vaikka Yhdysvallat aikookin liittyä uudestaan Pariisin ilmastositoumuksiin.

Tämä ei silti tarkoita sitä, että kaikki öljyntuottajamaat pitäisivät kynsin hampain kiinni fossiilisesta energiantuotannosta. Maailman suurin öljynviejä Saudi-Arabia nosti viimeksi syksyllä 2020 tavoitettaan uusiutuvan energian tuotannosta: 30 gigawattia ensi sijassa tuulesta ja auringosta vuoteen 2025 mennessä ja 60 gigawattia vuoteen 2030 mennessä. Saudien suunnitelmissa on satojen miljardien eurojen investoinnit uusiutuvaan energiaan, eli sen vankkana päämääränä on säilyttää asema merkittävänä energianviejänä myös uusissa oloissa tai riippumatta siitä, kuinka nopeasti tai hitaasti fossiilisen energian nettotuojien suunnitelmat, lainsäädäntö ja markkinainsentiivit etenevät.

Tilanne on hieman samanlainen kuin toisen maailmansodan jälkeen. Tuolloin parhaiten pärjäsivät sodan hävinneet Saksa ja Japani, joiden teollisuus oli tuhottu, ja se piti rakentaa kokonaan alusta. Uudempi konekanta ja uudet tuotantorakenteet tekivät niistä kilpailukykyisiä, ja pian ne kirivät sotilaalliset voittonsa kiinni ja menivät sitten niistä ohi.

Tärkein ilmoitus hiilineutraaliudesta on kuitenkin Kiinan lokakuussa 2020 yllättäen esittämä sitoutuminen hiilineutraaliuteen vuoteen 2060 mennessä. Tämä on kymmenen vuotta myöhemmin kuin Japani tai EU, mutta merkitsee valtavia muutoksia maassa, jolla on maailman suurimmat hiilidioksidipäästöt ja jonka osuus maailman päästöistä on 28 prosenttia.

Kuinka tosissaan Kiina on? Miksi juuri nyt, mitä se merkitsisi, mikä olisi Kiinan polku?

1. Kiinan pitäisi aloittaa muutos tuottamalla suurin osa sähköstään päästöttömistä lähteistä.
2. Kiinan tulee lisätä puhtaan energian käyttöä esimerkiksi vaihtamalla autokantaa sähköautoihin.
3. Kiinan tulee ottaa laajaan käyttöön teknologiaa, joka sitoo fossiilisten polttoaineiden tai biomassan polttamisesta vapautuvaa hiilidioksidia ja varastoida sitä maan alle (CSS-teknologiat).
4. Kehityksen täytyy sisältää 16-kertainen aurinkovoiman ja yhdeksänkertainen tuulivoimakapasiteetin kasvu. Hiilellä tuotetun sähkön korvaamiseen tarvitaan ydinvoiman kuusinkertaistaminen ja vesivoiman kaksinkertaistaminen.
5. Fossiilisten polttoaineiden (hiili, öljy, kaasu ym.) osuudeksi jäisi silti 16 prosenttia käytetystä energiasta, joten sitä tasapainottamaan tarvitaan joko CSS-teknologiaratkaisuja, uutta metsän kasvua tai teknologioita, jotka imevät hiilidioksidia suoraan ilmakehästä.
6. Ensimmäiset viitteet yksityiskohtaisista toimenpiteistä saadaan tekeillä olevasta viisivuotissuunnitelmasta, joka kattaa vuodet 2021–2025.

Kiinan presidentti Xi on ilmoittanut, että maan tavoitteena on BKT:n kaksinkertaistaminen vuoteen 2035 mennessä. Se merkitsisi keskimäärin 4,75 prosentin vuotuista kasvua, mikä on selvästi vähemmän kuin edellisten kymmenen vuoden 6,4 prosentin keskimääräinen vuosikasvu. Kasvuvauhdista tinkiminen toisaalta mahdollistaa energiainvestointeihin panostamisen, toisaalta edellyttää muita reformeja, jotta investoinneille riittää rahoitusta. Kiinan valtava koko näkyy siinä, että Kiinan osuus kaikesta maailman uusiutuvan energian tuotantokapasiteetista on sekin jo nyt 30 prosenttia.

Koska kaikki liittyy kaikkeen, täytyy myös muistaa Kiinan intressit kauppapolitiikassa. Pekingissä on varmasti laskettu, että Yhdysvallat tulee kärvistelemään vielä pitkään koronan kourissa ja presidentinvaaleista riippumatta amerikkalainen konsensus on vaatinut Kiinan panemista lujille kauppapolitiikassa. Kiinan keskiluokan tyytyväisenä pitämiseksi tarvitaan kuitenkin talouskasvua, mikä edellyttää kiinalaisten kulutustavaroiden pääsyä maailmanmarkkinoille. Aasian kasvavat taloudet sekä Eurooppa ovat ainoat riittävän ostovoimaiset alueet, joiden kanssa väleissä pysyminen voi korvata sen viennin, joka jää Yhdysvaltoihin viemättä 2020-luvun alkupuolella. 450 miljoonan kuluttajan Euroopan unioni on entuudestaan Kiinan suurin vientimarkkina ja Kiina vastaavasti EU:n toiseksi suurin vientimarkkina. Molemmat tarvitsevat toisiaan.

EU on ollut erittäin tiukkana ilmastotavoitteissa ja niiden kytkemisessä kauppapolitiikkaan sekä Japanin että Kanadan kanssa viime vuosina solmituissa sopimuksissa. Koronakriisin aikaan suurin meteli on kuitenkin noussut ihmisoikeusasioista Kiinan kavennettua Hongkongin autonomiaa merkittävästi. Hongkong on entinen Britannian siirtomaa, jolla on vuoteen 2047 ulottuva pitkä 50 vuoden siirtymäaika, jolloin alueella noudatetaan yksi valtio, kaksi järjestelmää -politiikkaa. Kiinaa on estänyt paitsi Britannian kanssa solmittu sopimus Hongkongin statuksesta, myös alueen Kiinalle ja kansainvälisesti merkittävä asema Kaukoidän finanssikeskukseksi. Mahdollinen pääomapako osuisi kipeästi kaikkiin osapuoliin.

Kiina on kuitenkin kuristanut alueen itsehallinnon minimiin kyllästyttyään demokratiamielenosoituksiin. Saatuaan oman pandemiatilanteensa kuriin se on myös nähnyt Pekingillä olevan tilaisuuden kiihdyttää vääjäämätöntä. Uhkapelissä Kiinalla on valit puolellaan: jos Euroopan pitäisi valita, kumpi on sille tärkeämpi prioriteetti, Kiinan liittyminen ilmastomuutoksen hillintään vai Hongkongin ihmisoikeudet, valinta on selvä. Xille ilmastolupauksien ensisijainen tavoite ei varmastikaan ole Euroopan (tai kenenkään muun) miellyttä-

minen, mutta välien paraneminen uuden silkkkien alku- ja loppupään välillä ei ole varmastikaan yhdentekevä lopputulos, tuskin edes sattumanvarainen seuraus.

Euroopan kannalta Hongkongin kohtaloon on taas hyvin vaikea vaikuttaa muutenkaan, ja kynnys asettaa esimerkiksi Kiinalle merkityksellisiä talouspakotteita on korkea. Pakotteet ovat olleet vaihteittaisuudessaan ja kohdentamistavassaan kohtuullinen vaihtoehto Krimin jälkeiselle Venäjälle, jossa ne ovat jatkuvana piikkinä Kremlin valtapiirin lihas- sa, vaikka eivät olekaan saaneet aikaan muutoksia politiikassa. EU:n ja Venäjän välit olisivat viileät joka tapauksessa pakotteista huolimatta, ei niiden ansiosta. Kiinan kanssa pelissä on paljon enemmän, mukaan lukien eurooppalaisen teollisuuden alihankintaketjut, joita ei hetkessä eurooppalaisteta.

Kiina on merkittävä tuuli- ja aurinkovoimateknologian raaka-aineiden lähde Euroopalle. EU tuo Kiinasta 98 prosenttia tarvitsemistaan harvinaisista maametalleista. Monia näistä materiaaleista, kuten kobolttia, bauksiittia, berylliumia, vismuttia, galliumia, germaniumia, indiumia ja niobiumia, on myös eurooppalaisessa maaperässä, mutta Euroopasta puuttuvat sekä kaivokset että jalostus- ja kierrätyslaitokset.

Unionin sisämarkkinakomissaari Thierry Breton korosti syksyllä 2020 Euroopan tarvetta varmistaa, että sillä on strategisia vaihtoehtoja esitellessään komission uutta raaka-ainean alan toimintasuunnitelmaa. Joidenkin metallien kohdalla liikkeet voivat olla nopeampia, ja esimerkiksi litiumin suhteen Eurooppa voi päästä omavaraiseksi jo 2025. Uusiin avauksiin perustuvissa metalleissa merkittävä omavaraisuusaste on mahdollista saavuttaa aikaisintaan 2030-luvun alussa.

EU:n kannalta kyse ei ole pelkästään siitä, että unioni on riippuvainen Kiinasta voidakseen toteuttaa oman ilmastonmuutoksen torjuntaohjelmansa, vaan von der Leyenin Green Dealin tavoitteena on myös pelastaa eurooppalainen autoteollisuus. Autoteollisuus on nimittäin ainoa merkittävä kulusteollisuuden ala, jossa Kiina ei ole saanut jalansijaa – ennen siirtymää kohti sähköautoja. Euroopalla ei ole juurikaan vaihto-

ehtoja, sillä sähköautojen valmistamiseen tarvitaan edellä mainittuja harvinaisia maametalleja.

Alan asiantuntijat povaavatkin euraasialaista allianssia eli pitkää yhteistyön aikaa kiinalaisen ja eurooppalaisen auto-teollisuuden välille. Markkinat voisivat jakautua esimerkiksi niin, että Kiina saa kotimarkkinansa, Intian ja Afrikan markkinat omalla tuotannollaan ja osuuden Euroopasta tekemällä yhteistyötä eurooppalaisen autoteollisuuden kanssa, jolloin sekä osaamista että työpaikkoja saadaan säilytettyä Euroopassa. Raaka-aineiden turvaaminen näkyy uusina yhteistyörakenteina jo nyt esimerkiksi BMW:n suorina ostosopimuksina kaivosten kanssa Marokosta ja Australiasta. Euroopassa yhtiö on ainoita, joka voi osoittaa, että heillä on poliittisesti ongelmattomampaa ei-kongolaista kobolttia vuodesta 2022 alkaen.

Mineraaleihin liittyy lukuisia eettisiä kysymyksiä, joihin kiinalaisten on läpinäkymättömämpien hankintaketjujensa vuoksi vaikea vastata tyydyttävästi. Eurooppalaisille kuluttajille mineraalin alkuperäjäljitettävyys tulee olemaan myyntivaltti. Tämä merkitsee, että Euroopan unionin Afrikka-politiikassa on paljon enemmän kyse huoltovarmuudesta kuin filantropiasta tai yleisestä kehitysajattelusta.

Sekä päätökset kaivoksista että niiden tuotannon jalostuslaitoksista ovat pitkäaikaisia, ja niissä on lukuisia eri näkökohtia. Päätösten tekemistä ei voi silti lykätä kovin pitkälle. Olisikin tärkeää, että koordinointi- ja vetovastuu tässä olisi eurooppalaisella tasolla eikä kiinni yksittäisistä kaivosyhtiöistä ja niiden intresseistä.

Kriisit ovat ennenkin olleet sekä uhkia että mahdollisuuksia, ja ilman kriisejä sinänsä tarpeelliset ja oraalla olleet muutokset eivät olisi lähteneet liikkeelle.

Kun puhutaan siitä, millä rahoitetaan valtavat konversiot fossiilisista uusiutuvien energiamuotojen tuotantoon ja käyttöön, on hyvä muistaa, että nykyisellään maailmassa subvenoidaan fossiilisen energian käyttöä eri tavoin sadoilla miljardoilla euroilla. Kaikki nämä kulut säästyvät tai vapautuvat muutoksen rahoittamiseen.

Energiaan liittyy niin paljon sekä työn, tulojen että omaisuusien uusjakoa, ettei ole ihme, että energiakysymykset ovat kietoutuneet tiukasti yhteen 2000-luvun merkittävimmän poliittisen ilmiön eli populismin nousun kanssa.

Populismi, vuosisatamme virtahepo demokratian olohuoneessa

Länsimaat eivät enää ole yksi yhtenäinen alue sen enempää arvojen suhteen kuin odotusarvoltaan. Korona ei ole tätä kehitystä aiheuttanut, mutta monille korona on todiste siitä, että tiede tai markkinamekanismi ei ole uskottava ja toimiva. Jos mustan surman jälkeen nousi renessanssin ja tieteen synnyttänyt epäusko kirkkoa ja Jumalaan uskoa vastaan, kohdistuu nyt samanlainen syvä epäily rationaaliseen ja humanistiseen, tieteelliseen maailmankatsomukseen. Tulevaa kehitystä ei voi enää laskea totutun maailmankuvan varaan.

Koronan jälkeisen maailman avainkysymyksiä on, minkä kaltainen yhteistoiminta on mahdollista.

Paradoksaalisesti pandemian torjunta sinänsä on mahdollista ainoastaan laajan solidaarisuuden ja yhteistoiminnan keinoin. Ensimmäisessä vaiheessa tutkijat luopuivat keskinäisestä kilpailustaan akateemisista meriiteistä ja avasivat covid-19:n geneettisen koodin tammikuussa 2020 koko maailmalle ja maailman tutkijayhteisölle. Internetin voiman seuraava näytös

oli nettisivusto nextstrain.org, jonne virusta analysoivat tutkijat postasivat havaintojaan siitä, miten virus oli muuntunut heidän näytteissään.

Tämän perusteella sivuston takana oleva laskentakapasiteetti rakensi virukselle reaaliajassa elävän virtuaalisen sukupuun: kaikille on mahdollista nähdä, missä tehty virushavainnot ovat geneettisesti lähimpänä ja kauimpana toisistaan. Tätä tietoa hyödyntämällä oli mahdollista muun muassa havaita, että Yhdysvaltain ensimmäiset koronatapaukset niin länsirannikon kuin itärannikonkin ensimmäisissä pesäkkeissä olivat peräisin amerikkalaisilta, jotka palasivat kotiinsa Italiasta, eivät suoraan Kiinasta.

Trumpin strategia perustui jo ennestään Kiinan syyttämiseen teollisten työpaikkojen menettämisestä. Populisti ei koskaan syyllistä omiaan, jos muitakin vaihtoehtoja on ja vaikei olisikaan. Viestinnän tutkijat ovat todenneet, että kaikkein tehokkaimmin leviävässä disinformaatiossa on aina pieni totuuden ripaus mukana mausteeksi, jolloin sitä on paljon vaikeampi sen enempää huomata kuin osoittaa sataprosenttisesti virheelliseksi – vaikka 80-prosenttisellä virheellisyydellä saadaan aikaan nopeaa ja mittaamatonta vahinkoa kriisioloissa.

Takana on laajempi kehityskulku, jota nimitän tässä identiteettien voileipäpöydäksi tai identifioitumisen voileipäpöydäksi. Tällä tarkoitan sitä, että aiemmin länsimaisissa yhteiskunnissa ihmisen identiteetti oli pitkälti määrätty syntyperän, sukupuolen, asuinpaikan, sosioekonomisen aseman, ihonvärin tai koulutuksen mukaan. Konservatiivinen yhteisö piti erityisesti kaupunkien ulkopuolella pikkukaupungeissa, kylissä ja maaseudulla yllä järjestystä, jossa kukin tiesi paikkansa. Erityistä ahdistusta haahuilusta, yksinäisyydestä, irrallisuudesta tai paikkansa tietämättömyydestä ei juuri tunnettu, mutta moni joutui tyytymään rooliin, jossa ei voinut olla oma itsensä. Pikkukyliä homot lähtivät kaupunkeihin voidakseen toteuttaa seksuaalisuuttaan (siltikin salassa), jotkut emansipatoriset naiset taistelivat ylivoimaisia voimia vastaan tehdäkseen miesten töitä ja monet raatoivat vuosikausia useaa työtä

tarjotakseen lapsilleen mahdollisuuden koulutuksen kautta irtautua ei vain köyhyydestä, vaan sidoksesta kapeaan karsinaan. Voimaantumisen ja oman todellisen identiteetin löytäminen oli työn takana ja onnistui harvalta.

Nyky aika on toisenlaista. Väestöstä valtaosa asuu kaupungeissa, ja monet urbaaniin elämäntapaan liittyvät ilmiöt – Suomessa vaikkapa ovien lukitseminen öisin – ovat levinneet myös taajamien ulkopuolelle. Moni voi olla vapaammin oma itsensä, mutta samaan aikaan moniarvoisessa yhteiskunnassa, jossa kuka tahansa voi ainakin näennäisesti olla mitä hyvänsä, monelta puuttuu kiinnekohta tai raamit. Vapaus on hieno asia niille, joille se sopii ja jotka sitä janoavat, mutta monille riittäisi vähempikin ja ennen kaikkea moni olisi tyytyväinen selkeydestä ja kuulumisesta johonkin. Sama ilmiö, joka on mahdollistanut voimaantumisen ja kaapista ulos tulon sellaisille identiteeteille, joille se ei ennen ollut mahdollista, on synnyttänyt myös paljon uusia psyykkisiä ongelmia, masennusta ja ahdistusta niille, jotka eivät tiedä, mitä he olisivat ja miten löytäisivät elämälleen tarkoituksen.

Erilainen pariutumisen markkinaehtoistuminen näennäisen loputtomien Tinder-valinnanvaroineen sekä työurien, työpaikkojen ja työelämän pirstaloituminen luonnollisesti ovat osa tätä kehitystä ja pikemminkin sitä kiihdyttävä osa. Kukin voi nyt etsiä onneaan identiteettien voileipäpöydästä, valita itse mitä on, ottaa persoonalleen sopivat palaset, mutta se ei takaa, että ne löytyvät ja että ihminen on onnellinen. Toiset ovat, mutta toisille arkinen onni on vain aiempaa kauempana.

Kun tähän on tullut rinnalle erityisesti Yhdysvalloissa ja muuallakin lännessä massiivinen sosiaalisen aseman heikkenemisen mahdollisuus, paineet kasvavat isoiksi ja markkinarako populismille aukeaa. Ensimmäistä kertaa Lännen Kultaan historiassa, jossa jokaisella on oikeus tavoitella onnea, jälkeläisten elintaso ei välttämättä ole parempi kuin heidän vanhempinsa.

Ehkä jo tässä vaiheessa vuosisataa voi sanoa, että jos 1700-luvun muutosvoima oli valistus, 1800-luvun kapitalismi ja 1900-luvun demokratia, 2000-luvulla vahva ehdokas on populismi.

Se on demokratiassa syntynyt ja imenyt demokratiasta äidinmaitonsa, mutta kasvanut käenpojaksi (ei ensimmäiseksi demokratian historiassa) ja on nyt virtahepo demokratian olohuoneessa.

Demokratian puolustukseksi on totuttu sanomaan, että se on vähiten huonoin järjestelmä parempien puutteessa, mutta viimeistään nyt joudutaan myöntämään, että demokratia on myös järjestelmä, joka tuottaa populismia.

Mikä eri järjestelmien suhteessa, ilmenemistavassa ja yhteiskuntien toimintatavoissa sitten muuttuu ja mikä ei kriisin myötä, sen johdosta ja sen jälkeen? Ja mitä haluamme muuttaa, minkä emme halua muuttuvan, mikä muuttuu, halusimme tai emme?

Isompi osa maailmasta kuin koskaan – 28 prosenttia maailman väestöstä – elää populismissa, eikä yksikään yhteiskunta, kehittynyt tai kehittymätön, köyhä tai rikas, ole tältä trendiltä turvassa. Tarkoitin populistisella komennolla nimenomaan demokraattisissa vaaleissa valittuja autoritäärisiä ja karismaattisia johtajia, jotka ovat luvanneet helppoja ratkaisuja vaikeisiin ongelmiin ja lietsoneet vihaa eliittejä vastaan, useimmiten nationalistisilla sävyillä. Tällä tavoin määriteltynä populististen valtiojohtojen alamaisia ovat tätä kirjoitettaessa muun muassa asukkaat sellaisissa suurissa ja merkittävässä valtioissa kuin Yhdysvallat, Brasilia, Iso-Britannia, Intia, Venäjä, Brasilia – kaikki hieman erilaisilla mausteilla toki.

Pahimmillaan populismi on luonut maaperää QAnonille ja muille salaliittoteorioille, jotka muhivat ja kytivät jo ennen pandemiaa, mutta ovat saaneet koronasta reippaasti ilmaa siipiensä alle. Pandemiat ovat kohtalokkuudessaan aina olleet oivallista maaperää taikauskolle, magialle ja vainoharhaisuudelle, eikä koronapandemiakaan näytä muodostavan poikkeusta. Hurjimmat salaliittoteoriat eivät edes mustamaalaa Bill Gatesia ja maailman johtajia pandemian aiheuttamiseen syypäinä, vaan julistavat vakaasti, ettei mitään kulkutautia ole olemassakaan. Koko koronavirus on globaalin eliitin jättiläismäinen vale ja huijaus maapallon väestön orjuuttamiseksi – ja

sillä välin, kun kansa joutuu kököttämään neljän seinän sisällä, ulkona tapahtuu hurjia asioita.

QAnon on vain yksi monista ja väljä liike, joka sai alkunsa 2017. Sen jäsenet uskovat, että käynnissä on taistelu hyvän ja pahan välillä ja taistelun päätteeksi eliitin jäsenet vangitaan – mukaan lukien Hillary Clinton ja hänen taannoinen kampanjapäällikkönsä, jotka ovat pyörittäneet pedofiilirinkiä erään pizzerian kellarissa. Tälle ei kuitenkaan ole syytä nauraa, sillä Facebook, Twitter ja muut somejätit ovat jo poistaneet tuhansia QAnonin oppeja levittäviä käyttäjätilejä ja FBI luokittelee liikkeen potentiaalisesti terroriuhaksi. Joka kymmenes amerikkalainen uskoo ainakin jossain määrin QAnonin salaliittoihin, ja yli neljä prosenttia ajattelee, että väkivalta on oikeutettua omien uskomusten puolustamiseen. Mutta rajat ovat liukuvia. Kun kysyttiin, ”uskotteko, että Hollywoodin, hallituksen ja median eliitti on salaa sekaantunut suurimittaiseen lasten salakuljetukseen ja hyväksikäyttöön”, tämän väitteen uskoo jo kolmasosa amerikkalaisista. Aktiivirepublikaaneista yli puolet pitää ainakin joitakin teorioita valtiollisen eliitin salaliitoista tosina.

Jos QAnon-teorioiden kannatus on levinnyt nopeasti jo ennen pandemiaa Amerikassa, on se räjähtänyt koronakriisin myötä erityisesti Britanniassa. Näin ollen rokotekriittisyyttä länsimaissa ei pidä tarkastella erityisilmiönä, vaan osana laajempaa populismin siivittämää, mahdollistamaa ja kannustamaa tieteellisen tiedon ja laajemmin koko 1700-luvulta alkaneen valistusajattelun kyseenalaistamista.

Liikkeiden suosion ja ennen kaikkea vaikutusvallan kasvu koronapandemian aikana ei ole mikään ihme. Avainasemassa on ero pandemian todellisen uhkan ja uhkan subjektiivisen kokemisen välillä. Tunteakseen itsensä turvallisiksi ihmisen pitää olla vapaa potentiaalisen vahingon näkemisestä, olla vakuuttunut, että ymmärtää todennäköisimmät turvallisuusuhat, sekä tuntea itsensä kykeneväksi välttämään niitä.

Ympäristössä, jossa sekä poliitikot että tutkijat eivät puhu yhdellä äänellä, vaan antavat keskenään ristiriitaista tietoa, monet ihmiset valitsevat oman turvallisuudentunteensa kannalta

itselleen sopivimman tiedon. Ei siksi, että tieto olisi mielipidekysymys, vaan koska turvallisuudentunteen tarve on niin voimakas, että se ajaa muiden näkökohtien ohi joukossa, jossa vahvistetaan näkemystä, jonka mukaan tautia ei joko ole olemassa tai sitä on liioiteltu, turvallisuudentunne kasvaa samanhenkisten nyökyttelystä ja omiin tarpeisiin sopivan viestin vahvistamisesta. Tätä kehitystä vastaan puhuvat seikat tapahtuvat joko muualla tai muille, mutta ei omassa lähipiirissä – tai sitten liian lähelle tulevat vastaväitteet ja vastatodisteet ovat väärennettyjä ja osa salaliittoa. Sillähän voi selittää viime kädessä mitä tahansa.

Pelkäämään ihmiset sen sijaan oppivat helpommin asioita, joista on joko omakohtaista kokemusta tai joita auktoriteetit osoittavat pelkäävänsä tai kehottavat pelkäämään. Juuri tämän vuoksi populistijohtajien poukkoilevat näkemykset tai suoranainen kehottaminen löyhään asenteeseen pandemian edessä on niin turvallista. Ei siksi, että heidän seuraajansa ajattelisivat johtajiensa olevan oikeassa, vaan sen tähden, että nämä kertovat ylhäältä alas asioita, joita alhaalla halutaankin kuulla.

Populistisen retoriikan isoin ongelma pandemian torjunnassa ei kuitenkaan ole salaliittojen maalailu, vaan ylipäättään tiedon ja faktojen suhteellistaminen – ne esitetään ikään kuin yhtenä mielipiteenä muiden mielipiteiden joukossa. Kun tiedosta tulee mielipiteitä, kaikki on myös tavallaan tietoa. Tällöin kenen tahansa kokemusta voidaan pitää samanarvoisena tieteellisen tutkimuksen kanssa eikä näiden välistä eroa ymmärretä, vaan päinvastoin hämärretään.

Tämä on tietenkin ongelmallisempaa kuin salaliitot, sillä tämän retoriikan vaikutustavat ihmisiin ovat paljon hienovaraisempia. Varsinkin jos stokastisessa maailmassa totuuden, todellisuuden ja totuudellisuuden mittapuuksi nousee oma tai omaheimoisen auktoriteetin kokemus, mitään merkitystä ei ole sillä, onko sellaisia yksi ja muita kokemuksia 99 sadasta, koska kukin valitsee sen, mikä itseä miellyttää. Omat kokemukset ovat todempia, uskottavampia ja uhan ollessa kyseessä miellyttävämpiä.

Mikään tästä uudesta populistisesta ajattelusta, vallankäytöstä ja keskustelukulttuurin hegemoniasta ei tietenkään häviä, kun pandemia häviää, sillä mitä pitempään pandemia kestää, sitä enemmän samanmielisten yhteisö lujittuu. Jos rokotekielteisyys kytkeytyy voimakkaasti salaliittoteorioihin uskoviin liikkeisiin – mistä on jo niin paljon merkkejä, että se lienee väistämätöntä – tällä on iso merkitys laumasuojan syntymiseen. Ja kun pandemia jää pitemmäksi aikaa kiertämään rokotteesta huolimatta, se todistaa uskovaisille väkevämmin, että rokotekin oli huijausta. Vasta kun tarpeeksi monta koronakuolemaa osuu omaan lähipiiriin, ihmiset saattavat repäistä itsensä irti hurmosliikkeestä. Mutta koska covid-19 ei ole kuolemaksi kuin joillekin prosentille sairastuneista ja useat selviävät siitä varsin lievin oirein, tautiin sairastumisella ei ole sellaista todistusvoimaa uskovaisten käännyttämiseksi kuin jollakin huomattavasti tappavammalla taudilla.

Tavallaan covid-19 on pirullisen sopeutunut juuri sellaisen ihmiskunnan taudiksi kuin ihmiskunta on 2020-luvun alussa, kun paradoksaalisesti pitkälle kehittynyt yksilökeskeisyys on yhtä aikaa suurinta yhteiskunnallisuutta.

Samaa polarisoitumista palvelee asiantuntijatiedon vähätteleminen, joka on perinteinen populistinen strategia ja perua asiantuntijuuden noususta 1900-luvun mittaan keskeiseksi osaksi päätöksenteon tuki- ja neuvonantoverkostoa. On vain loogista, että kun ”valtaa palautetaan eliitiltä kansalle”, kunniansa saavat kuulla myös asiantuntijat, jotka ovat pönkittäneet ”vallan anastamista väärin käsiin”. Asiantuntijat eivät edusta kansaa, mistä on todisteena se, että asiantuntijuus ei edes yritä esiintyä demokraattisena.

Sen sijaan kokemusasiantuntijuus – paradoksi jo terminä, mutta paljon vakavasti otettavassa mediassakin käytetty – on demokraattista, koska jokaisella on kokemuksia, mistä seuraa, että jokaisella on pätevyys kokemusasiantuntijuuteen. Se, minkä verran yhden tai muutaman ihmisen kokemuksista voi yleistää luonnontieteellisiksi tai muiksi lainalaisuuksiksi, sivuutetaan, koska mielipide on vain yksi muiden joukossa.

Valta määritellä asiat on isoa vallankäyttöä. Osaaminen ja tietäminen nähdään verukkeina, joiden varjolla eliitti on kaapannut itselleen luulotellun oikeuden määritellä asioita. Niinpä kiistaa ei käydy oikeasta tai väärästä – kiistely, johon eliitti ja perinteisesti koulutetut luulevat olevansa ryhtymässä – vaan siitä, millä perusteella kaikilla muka ei olisi oikeus määritellä asioita. Sellaista taistelua, jossa ei ole kyse samasta taistelusta, ei ole mahdollista voittaa.

Tämä on myös populismin ydintä: yhtä aikaa määritellään uusiksi sekä keinot, argumentit että sisällöt. Jokainen, joka yrittää selittää olevansa liikkeellä puhtain aseain puhtaan asian puolesta, huomaa joutuvansa tyrmätyksi, koska ei voi ”alentua” argumentoimaan populistien kanssa samalle tasolle kestämättömän logiikan ja retoriikan tielle, mutta ei näin ollen voi myöskään puolustautua ”joko olette lakanneet lyömästä vaimoanne”- tai ”miksei maahanmuuton kustannuksista saa puhua” -tyyppistä kysymyksenasettelua vastaan.

Populistijohtajat kautta maailman ovat osoittaneet kriisinhallinnan olevan heidän akilleenkantapäätänsä. Kaava näyttäisi menevän kiistämisen, syyttämisen, poukkoilun ja mahtipontisten puheiden kautta. Globaalien tai alueellisten suurvaltojen johtajista Venäjän Vladimir Putin, Yhdysvaltain Donald Trump, Ison-Britannian Boris Johnson, Turkin Recep Tayyip Erdoğan ja Intian Narendra Modi ovat kaikki toimineet näin. Heidän ja heidän kaltaistensa johtajien mielenliikkeistä ja viisaudesta riippuu yli kahden miljardin (2 000 000 000) ihmisen henki.

Syy tällaiseen ”strategiaan” on yksinkertainen. Kun hallintofilosofia on vain johtajan oman vallan kasvattaminen ja kaikki muu, mukaan lukien totuuden kunnioittaminen, on sille alisteista, ei tässä tilanteessa kerta kaikkiaan ole ensimmäistäkään toimintatapaa, jolla voisi varmistaa oman vallan kasvattamisen tai edes säilyttämisen. Näyttävät teot voivat johtaa joukkokuolemiin ja protesteihin. Tekemättä jättäminen eli keskittyminen virheiden välttämiseen voi johtaa vahvaa johtajaa äänestäneiden pettymykseen ja tuen vetämiseen pomolta.

Helpointa on syyttää jotakin ulkopuolista – helpointa siksi, koska se on selkäytimestä tuleva toimintatapa. Mutta se ei

kauan lohduta silloin, kun sairastuneiden ja kuolleiden luvut pahenevat.

Trump nousi valtaan lupaamalla pitää huolen siitä, ettei perinteisin teollisuus siirry Kiinaan. Yhdysvalloissa työttömien määrä kuitenkin 26-kertaistui kolmessa viikossa pandemian alussa. Neljällä kymmenestä amerikkalaisesta ei ole säästöjä järjestelmässä, jossa jokainen on viime kädessä oman onnensa seppä ja jossa iso osa eliitistä suhtautuu myös kriisinhallintaan samalla asenteella. Monet näistä palvelualojen uusista työttömistä ovat niitä kaupunkien vaa'ankieliäänestäjiä, jotka eivät automaattisesti ole sen enempää republikaaneja kuin demokraattejakaan. Amerikkalaisten kannalta traagisinta on, että tilanteen näin katastrofaalinen kärjistyminen olisi kuitenkin ollut vältettävissä suhteellisen helposti.

Erot elämässä populistivallassa, diktatuurissa tai luottamukseen perustuvassa kansanvallassa eivät todellakaan ole samoja kuin ennen kriisiä. Nämä erot eivät enää ole vain eroja hallitsijoiden miellyttämishalussa tai öykkäroinnissä eivätkä eroja ihmisoikeuksien toteutumisissa. Pandemia toi näihin eroihin vielä yhden kerroksen lisää, kun järjestelmät taklasivat tautia eri tavoin. 2020-luvun alussa ihmisen elämän lisäksi myös todennäköisyys kuolla riippuu uudella tavoin siitä, missä näistä kolmesta yhteiskuntajärjestelmästä hän elää.

Totalitarismissa valtiolla on parhaat keinot hallita kriisiä, olipa se koronan tai jonkin muun syyn synnyttämä. Kansalaisilta voidaan evätä loputkin oikeudet, saadaan tehokkaita tuloksia, mutta aloitteellisuus, vaihtoehtoisten ratkaisujen ja innovaatioiden hakeminen sekä luottamuksen synnyttämiselle välttämätön sananvapaus johtavat siihen, että vaikka tulokset voivat olla kohtuullisia, ne harvoin ovat silti niin hyviä kuin ne voisivat olla. Itse asiassa emme tiedä, millaisia tulokset ovat.

Emme esimerkiksi todellisuudessa tiedä, mitkä ovat Kiinan sairastuneiden, tehohoidettujen tai kuolleiden oikeat luvut. Jo kriisin alkuvaiheissa kävi selväksi, että virallisia lukuja vääristellään ja piilotellaan. Länteen paenneet toisinajattelijat soittelivat suoraan ensimmäisen epidemiakeskuksen, Wuhanin sairaaloihin selvittääkseen tilastojen luotettavuutta ja pystyivät

jo varhaisessa vaiheessa päättämään yksittäisten sairaaloiden lukujen yhteenlaskulla, ettei tilastoihin ole luottamista.

Myöhemmin Kiinan johto kävi näyttävästi Wuhanissa ja lähetti länteen sekä kelvottomia testejä että suojarusteita. Välillä kiinalaiset syyttelivät Yhdysvaltojen armeijaa epidemian aloittamisesta, välillä taas itse myönsivät, että vikaa saattoi olla heissäkin. Joulukuussa 2020 alkoi vaihteeksi jälleen voimakas kiistämisaalto, ja senkin ajoitus oli kytköksissä politiikkaan, erityisesti Yhdysvaltain ja Kiinan suhteiden muotoutumisen ohjaamiseen. Tämä on merkinä siitä, että Kiina ei aio olla passiivinen Joe Bidenin aloitteita odottava osapuoli. Yhdysvaltoja ja Euroopan unionia pienempään ja Kiinan kauppakumppanina vähemmän tärkeään Australiaan kohdistunut Pekingin aggressiivisempi linja toimii myös näyteikkunana länteen. Tällaiseenkin Kiina pystyy halutessaan.

Demokraattisten poliitikkojen johtamat valtiot pärjäävät koronakuolemien julmalla suhteellisella asteikolla kohtuullisen hyvin, ja varianssi niiden kesken (esim. Espanjan, Ranskan ja Italian suuret tautiluvut) on enemmän kiinni koko joukosta muita tekijöitä kuin yhteiskuntajärjestelmästä. Joissakin maissa, kuten Ruotsissa, poliitikot jättävät virkamiehille isomman roolin, toisissa maissa, kuten Suomessa, valtio pitää tiedotustilaisuutensa kollektiivina, joissakin taas keulakuvana on demokraattinen pääministeri taustanaan valtakunnan visuaaliset tunnukset.

Aidossa demokratiassa luottamus vapaasti valittuun, parhaansa yrittävään ja valehtelemattomaan johtoon motivoi kansalaisia sekä noudattamaan ohjeita ja määräyksiä että tekemään oman osansa. Kriisissä tulee hyvin esiin, kuinka tärkeä ja arvokas tekijä – kirjaimellisesti sekä euroissa että ihmishengissä – meikäläisen yhteiskunnan peruspilari, luottamus, oikein onkaan.

Demokratia on henkivakuutus; vallanpitäjien luottamus kansalaisiin ja kansalaisten luottamus vallanpitäjiin on yhteiskunnan liima. Demokraattisten yhteiskuntien koronakestävyys ykkösluokkaa ovat olleet maat, joissa luottamukseen on yhdistynyt kokemus kriiseistä. Tällaisia ovat Islanti, jossa tuli-

vuorenpurkaukset ja muut luonnonkatastrofit ovat virittäneet asenteet ja infran valmiiksi katastrofeille ja myös mahdollistaneet pandemiaan suhtautumisen katastrofina, sekä Suomi, jossa on ollut toisen maailmansodan peruina yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyöhön ja matalaan kynnykseen perustuva kohtuullinen huoltovarmuus- ja kriisinhallintavalmius.

Samaa verkostoa, josta tiedot kerätään, käytetään toiseen suuntaan tiedon ja toimintaohjeiden jakamiseen koordinoitusti. Kriiseissä on aina vaikeinta yhdistää keskitetty politiikka ja hajautettu, autonominen ja paikallinen käytännön operatiivinen toiminta, mutta jos hierarkiat ovat matalia eikä erilaisten epäkohtien paljastajien tarvitse pelätä nahkansa puolesta, parhaat käytännöt saadaan aidosti leviämään, virheet korjattua ajoissa ja soveltaminen on hallittua, jossakin kurinalaisen ja luovan välillä tai molempia.

Luottamuksen ylläpitämisen tärkeys julkisen ja yksityisen, valtion ja kansalaisten, eri maakuntien ynnä muiden tahojen välillä vain korostuu kriisissä, jonka hoitaminen on jatkuvasti vaiheittaista. Sekä tilannekuva että siihen perustuva strategian kehittäminen toimintalinjaksi vaativat jatkuvaa toimintalinjan päivittämistä. Tämä ei onnistu kulttuureissa, joissa on riskinä kasvojen menettäminen, jos käy ilmi, että on tehty vääriä päätöksiä, tai jos machoilukulttuuri vaatii itsepäistä kiinnipitämistä jo tehdyistä päätöksistä vailla kanttia vaihtaa suuntaa.

Populismin nousu on 2000-luvun ensimmäisen vuosisadan vakavin ja kattavin kaikkia elämänalueita koskeva ilmiö ja uhka edellisten vuosisatojen aikana saavutetulle inhimilliselle kehitykselle globaalisti lukuisien eri mekanismien kautta.

Onko nuorisossa toivo vai epätoivo?

Vaikka koronakriisi koettelee kaikkia sukupolvia rajusti, se kohtelee niitä eri tavoin. Vanhimille riskiryhmiin kuulumisen merkitsee ennenaikaisen kuoleman riskiä sekä sosiaalisten kontaktien katkaisua, ja se on iso takaisku elämänkaareissa, jossa hyvinvointivaltion rakentamisen piti huipentua turvattuun, vireään ja jossain määrin vauraaseenkin vanhuuteen. Erityisesti suurten ikäluokkien edustajat ovat kuin lumiaura koko elämänsä läpi suurena kohorttina olleet samaan aikaan muuttamassa koulutuksen ja terveydenhoidon standardeja sekä ensimmäisenä nuorisokulttuurisukupolvena kieltäytyneet asettumasta vanhuksen rooliin, mutta nyt he ovat ison identiteettiongelman edessä. 70-vuotias ihminen on biologisesti vanha, mutta (kiitos kansanterveyden kehittymisen) toimintakykyisenä tuskin suostuu samanlaiseen passiiviseen mummon tai vaarin rooliin tuvan nurkkaan kuin omat vanhempansa muutamaa vuosikymmentä aiemmin.

Keski-ikäisiä kriisi jakaa menestyjiin ja putoajiin, mutta nuorten sukupolvikokemus koronasta on lohduttomin. Nuorisolle

fyysiset tapaamiset erilaisissa ympäristöissä ja funktioissa sekä opiskeluympäristössä että vapaa-aikana ja pariutumisen ja oleilun merkeissä ovat:

- tapa rakentaa omaa alakulttuuriaan omissa autonomisissa vanhemmista ja muista aikuisissa vapaassa ympäristössä
- tapa kotoa muuttamisen jälkeen opetella itsenäistä aikuisuutta
- taide-, urheilu- ja taitoammatteihin suuntaaville ratkaisevaa vaihetta, jossa harrastus joko alkaa muuntua ammatiksi tai ei
- tapa hakea opiskelupaikkakunnan ja koulutus suunnan mukaisia uusia viiteryymiä itselleen
- tapa deittailla ja seurustella sekä joukoissa että kaksistaan vastakkaisen sukupuolen tai muiden seksuaalisen kiinnostuksen kohteiden sekä potentiaalisten elämänkumppanien kanssa tai ainakin tutustua paremmin ja enemmän kiinnostuksen kohteisiin ja opetella aikuisten sosiaalisia suhteita
- tapa harjoittelupaikkojen kautta perehtyä tulevaan työkuulttuuriin ja edesauttaa rekrytointimahdollisuuksiaan
- tapa kaiken kaikkiaan persoonallisuuden muokkautumisen kriittisen vaiheen kautta tulla siksi ihmiseksi, joka pääpiirteissään myöhemmin on.

Pandemian torjuntaan kuuluvien sosiaalisen välimatkan pitämisen ja eristäytymisen sekä liikkumisrajoitusten merkitys on valtava sen estäessä kaikkia näitä tarpeellisia, välttämättömiä ja luonnollisia kaikkiin kulttuureihin liittyviä prosesseja. Tutkitusti nuorison syrjäytymisellä on isot kustannukset. Jos 15–25-vuotiaana ei pääse kiinnittymään uusiin sosiaalisiin aikuisiän rakenteisiin, se on huomattavasti vaikeampaa myöhemmin. Ja vaikka edellä on puhuttu identifioitumisten voileipäpöydästä, on vaikea rakentaa identiteettiään, jos ei pääse tekemään valintoja tai edes pöydän ääreen näkemään, mitä siellä on tarjolla.

Lisäksi koronan pahiten runtelemissa maissa, kuten Yhdysvalloissa, kesälomalta 2020 palaaminen oli muutenkin vaikeaa. Toisen asteen ja korkea-asteen oppilaitoksiin palanneet eivät ole tavanneet opettajiaan ja luokkatovereitaan lainkaan pitkään aikaan. Lisäksi 18–20-vuotiaat ovat Amerikassa kohortti, jolla ei koskaan ole kohorttina ollut mitään vastoinikäymiä ja jonka on vaikea käsittää pandemiakriisin laajuutta ja vakavuutta. Esimerkiksi monien isojen it-yritysten nuorten työntekijöiden oli vaikea ymmärtää, etteivät he voi itse päättää, milloin lähteä pois työpaikalta ja milloin taas palata sinne.

Vaikka vapauden tunne ja erityisesti sen tavoittelu ovat tärkeä osa nuoruutta, tällainen vaillinainen käsitys vapaudesta, jossa siltä puuttuu konteksti ja suhteuttaminen, ei pääse täydentymään, ellei ole niitä sosiaalisia rakenteita ja konteksteja, joissa opitaan eri arvojen keskinäiset suhteet. Niinpä kun arvo maailmoissa on elementtejä, kuten vapauden tunteesta voimaantuminen, se tekee myös pandemian taklaamisen vaikeammaksi ja selittää nuorisoin megabileet sekä eri korona-aaltojen välillä että vielä silloinkin, kun fyysistä sosiaalista toimintaa pitäisi rajoittaa. Paradoksaalisesti sosiaalistumisprosessit jäävät näistä yhden illan iloista huolimatta puutteellisiksi.

Eikä kesken jäänyt sosiaalistuminen ilman sosiaalisen pääoman ja sosiaalisten taitojen kertymistä riittävästi ole sosiaalistumista lainkaan.

Kriisejä ja uhkakuvia on sinänsä ollut ennenkin. Oma sukupolveni kasvoi kylmän sodan ja ydintalven uhkakuvan varjossa. Mutta koska yhteiskunnassa moni muu raide vei eteenpäin, tämä ei jäänyt hallitsemaan eikä dominoimaan. Kylmän sodan uhka väistyi Berliinin muurin murtumisen myötä, ja viimeistään it-teknologian ja internetin kehitys loi uskoa ongelmien ratkaisemisen mahdollisuuteen.

Pandemiakriisiin liittyvässä synkkyudessa kokonaisarviointista puuttuu taudin suhteutus sekä sellaiset tasapainottavat faktat, kuten että taudin aiheuttavan viruksen genomien löytäminen ja julkistaminen samoin kuin rokotekehitys on ollut ihmiskunnan historiassa ennätysellisen nopeaa. Mutta koska nämä eivät palauta nuorisolle uutta normaalia kuin hyvin hitaasti

eikä uuden normaalin täsmällisestä sisällöstä ole juurikaan käsitystä, saavutukset eivät pysty herättämään sitä luottamusta ja elämänuskoa, joka voisi kukoistaa niiden seurauksena.

Nuorten maailmankuvassa on jo ennen kriisiä ollut paljon dystopioita: ilmastonmuutos näistä suurimpana, hätä ja huoli maapallosta sekä voimattomuus tehdä asialle mitään. Sellaiset positiiviset, teknologian kehitykseen perustuvat tulevaisuudenkuvat, jotka vielä 1960-luvulla hallitsivat maailmaa ja joissa ihmiset kulkevat lentävillä lautasilla tai robotit hoitavat koti-työt (kuten Myrskylinnut- tai Jetsonit-sarjoissa), ovat pitkään loistaneet poissaolollaan.

Erytisesti ilmastonmuutoksen jarruttamisen näennäinen tuloksettomuus synnyttää nuoremmissa syvää epäuskoa demokratiaan.

Tässä ”unohtuu” se, että ongelma on poikkeuksellisen viieliäinen ja monialainen. Aivan kuten ilmastonmuutoksen etenemistä on vaikea nähdä kaikessa toimintaympäristössä tapahtuvina selkeinä muutoksina, ne edistysaskeleet, jotka muutoksen torjunnassa on saavutettu, eivät näy välittömänä, näyttävänä muutoksena asioiden laadussa. Meidän kykymme havaita pitkäjänteistä muutosta on yhtä huono sekä pahassa että hyvässä.

Polarisoitumista tämä kuitenkin palvelee. Ilmastonmuutoksen vastustaminen on populistille hyvä olkiukko, koska uhka on ulkoinen ja se uhkaa niitä identiteettejä, jotka eivät näennäisesti ole valittuja vaan ”orgaanisia” tai ”perittyjä”, kuten kansallisuus, syntyperä, kulttuuri ja elämäntapa (aivan riippumatta siitä, kuinka muuttuvia tai sopimuksenvaraisiin määritelmiin perustuvia nämä tosiasia ja tutkitusti ovat). Tällä vastakkainasettelulla saadaan rakennettua polarisaatiota myös sukupolvien väliin, mikä näyttäisi lisäävän myös nuorten kokemaa voimattomuutta demokratian mahdollisuuksiin tuottaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta – ilmiö, joka sinällään ei ole uusi, mutta nyt taas nousussa.

Cambridge Centre for the Future of Democracy on tehnyt maailmanlaajuisen koostetutkimuksen, jossa analysoitiin 4,8 miljoonan ihmisen vastaukset 160 maasta vuosien 1973–2020

välillä. Kävi ilmi, että tyytyväisyys demokratiaan muuttuu eri kohorteissa näiden elämänvaiheen mukaan eri tavoin, mutta yllättävän samansuuntaisesti kulttuurista ja maasta toiseen. Erityisen selkeästi ilmiö näkyy Latinalaisessa Amerikassa, Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, Länsi-Euroopassa sekä ”englanninkielisissä demokratioissa”, kuten Isossa-Britanniassa, Australiassa ja Yhdysvalloissa.

Jos elossa olevat ihmiset jaetaan neljään sukupolveen (maailmansotien välissä syntyneet, suuret ikäluokat, X-sukupolvi ja milleniaalit), trendi on selkeä: mitä nuorempi sukupolvi, sen tyytymättömyys se on demokratiaan, eikä vain absoluuttisesti, vaan myös suhteessa siihen, mitä kutakin edeltävä sukupolvi oli samassa elämänvaiheessa.

Kehittyneissä demokratioissa nuorison absoluuttisen sekä suhteellisen tyytymättömyyden kasvun merkittävin syy on nuorisotyöttömyydestä ja sukupolvien välisestä epätasaisesta tulonjaosta seuraava talousperustainen syrjäytyminen. Etelä-Euroopassa ja eteläisellä pallonpuoliskolla demokratiaan siirtyneissä yhteiskunnissa pettymyksen syynä on kärsimättömyys muutoksen ja elinolojen parantumisen hitauteen, varsinkin jos totalitarismista demokratiaan siirtymisestä on kulunut jo sen verran aikaa, että nuorilla ei ole omakohtaisia muistikuvia elämästä hirmuvallan alla.

Vuoden 2015 kohdalla populismin vahvistuminen näkyy siten, että nuorten vieraantuminen demokratiasta ei enää kasva, vaan mahdollisesti kääntyy toiseen suuntaan. Vielä on liian varhaista sanoa, onko muutos pitkäaikainen vai pysyvä. Nuorten tyytymättömyys demokratiaan vähenee erityisesti maissa, joissa populistijohtajat ovat nousseet valtaan. Vastaavaa ei ole havaittavissa valtioissa, joissa demokraattiset johtajat ovat täpärästi voittaneet populistijohtajat valtiollisissa vaaleissa. Ilmiö koskee yhtä lailla oikeisto- kuin vasemmistopopulismiakin.

Yhteiskunnat ovat tehneet varsin vähän erityistoimia nuorison eteen, mikä vain syventää osattomaksi jäämisen kokemusta ja todennäköisesti myös vaihtoehtoisten syyllisyysteorioiden leviämistä. Vaikka nuorisotyö siirtyi kriisin myötä enenevässä määrin verkkoon siinä kuin muutkin yhteiskunnan

toiminnot, se on täysin aliresursoitu kaikkialla pitkälti sen vuoksi, että ongelmaa ei tunnisteta muiden ongelmien joukossa. Tunnistamatta jää myös se, että arjen muutosta paljon raskaita on, että pitää koko ajan säädellä tunteitaan ja hallita reaktioitaan – minkä opettelu on muutenkin vaikeinta nuoresta aikuiseksi kasvamisessa nyky-yhteiskunnassa.

Kun koronakriisi vie aikuisiltakin pois ison osan sellaisesta toiminnasta, josta rakennetaan identiteettiä, kuten vuotuiset Pariisin-matkat tai viikoittaiset pubivisat, nuorisolle ongelma on moninkertainen. Identiteetti ei ole ehtinyt kunnolla muodostua, ja siihen pitäisi hakea rakennuspuita sosiaalisissa yhteyksissä.

Varsin yleinen nuorison moralisointi ja psykologisointi ei tuota mitään positiivista tulosta, päinvastoin. Harvoja poikkeuksia ovat esimerkiksi Amsterdamin kaupungin ohjeet siitä, miten nuoret voivat seurustella korona-aikana.

Valtavirran demokratian retoriikassa on piillyt iso riski syrjäytymiseen ja polarisoitumiseen. Keski-ikäisten talouspuhe siitä, kuinka nyt täytyy säästää, jotta tulevat sukupolvet eivät joudu maksamaan, ei tietenkään resonoi niissä nuorissa, jotka kokevat, että näiden säästöjen ja leikkausten ansiosta he eivät edes pääse sisään täysivaltaisina jäseninä yhteiskuntaan, varsinkin kun heidän havaintojensa mukaan säästöretoriikan puhujien omassa elämäntyyliässä ja elintasossa mikään ei muutu. Nollatuntisopimuksilla arvaamattomasti työllistyvän maailmassa lomarahoistaan eli kolmannentoista kuukauden palkastaan vapaaehtoisesti tai sopimusteitse luopuvan tilanne on hyvin hyvin toisenlainen, ja sama koskee kiistelyä siitä, tulisiko luopumisen tapahtua vapaaehtoisesti vai sopimusteitse.

Nuorison syrjäytyminen on aina aikapommi, eikä turhautuminen demokratiaan ole irrallaan populismin suosiosta.

Kestävä kehitys on kompasteleva polku

Se, mitä edellä on ollut puhetta koronapandemian ja muiden terveyteen vaikuttavien ilmiöiden keskinäisestä kohtalonyhteydestä, pätee laajemminkin. Kaikki vaikuttaa kaikkeen, jos haluamme elää kestävästi kehittyvässä maailmassa. On olemassa varsin laaja yksimielisyys esimerkiksi siitä, että pandemian jälkeiseen ”uuteen normaaliin” kannattaa tulla siten, että kestävä kehityksen vaateet eivät häiriinny, vaan päinvastoin vahvistuvat.

Maailman väestön arvioidaan kasvavan nykyisestä noin 7,5 miljardista yli 11 miljardiin ennen vuotta 2100.

Voi tuntua hämmästyttävältä, että maailmassa kuolee vuosittain vain 55–60 miljoonaa ihmistä. Suurin kuolinsyy normaalivuosina on sydän- ja verisuonitaudit. Yhdessä syöpien kanssa näiden usein vauraamman väestön tautiryhmien osuus kaikista globaaleista kuolemista on noin puolet.

Kolmantena tulevat kuolemat hengityselimistön sairauksiin. Niitä on normaalivuosina noin neljä miljoonaa, joten tämän ryhmän kokoluokkaan korona tuo merkittävän lisän. Ei ole mitenkään harvinaista, että yksi tauti heikentää hengityselimistön

kuntoa ja toinen hoitaa lopputyöt, minkä seurauksena esimerkiksi kausi-influenssan kuolinsyytilastointi vaihtelee maasta ja vuodesta toiseen ja varsin usein kuolinsyitä merkitään useampi. Tässä mielessä on tavallaan toissijaista, mikä eksakti korona-kuolemien määrä tulee olemaan. Tätä kirjoitettaessa maailmassa on raportoitu 1,7 miljoonaa koronakuolemaa, mutta luku on varmuudella alakanttiin. Koska pandemia on kaikkea muuta kuin hallinnassa, voidaan hyvinkin odottaa todellisen kuolonuhrien määrän nousevan kymmeneen miljoonaan vuoden 2021 tai 2022 loppuun mennessä.

Kymmenen miljoonaa uhria tarkoittaa valtavaa inhimillistä menetystä, osaamisen menetystä ja perheitä, joilta lähtee toimeentulo alta, sekä pitkäkestoisia traumoja. Yhdysvalloissa torjuntatoimet on pandemian ensimmäisenä vuonna 2020 toteutettu vajaatehoisesti ja sairastuneita on länsimaisittain paljon sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Tämän vuoksi on vaarana, että yliopistoissa, collegeissa ja kampuksilla levinnyt korona jättää pitkäaikaisen vaikutuksen rekrytointiin, tieteeseen ja innovaatiotoimintaan. Amerikan yliopistolaitos ei ole vain maan teknologisen ja innovaatiotoiminnan moottori, vaan se ollut myös maailman lahjakkaiden nuorten hunajapurkki, jonne on pyritty ja hakeuduttu huippuopetuksen ja -tutkimuksen äärelle. Kaikkeen tähän tulee syvä lommo, sillä yliopistojen vetovoima tulee kärsimään pitkäksi aikaa.

Koulutuksellinen epätasa-arvo tulee lisääntymään keskipitkäksi aikaa sekin, sillä lähiopetus on tärkeintä juuri syrjäytymisvaarassa ja erityistukea tarvitseville koululaisille ja opiskelijoille. Maissa, jotka selviävät pandemiasta vähimmällä, talouslaman tai huoltajien sairastamisen merkitys opiskelutahdissa mukana pysymiselle ei ole niin kriittistä. Sen sijaan huonommin pandemiansa hoitavissa ongelmat kumuloituvat samoin kuin yhteiskunnissa, joissa muutenkin myönteinen kehitys on veitsenterällä.

Pandemia lisää taloudellista ja sosiaalista epätasa-arvoa voimakkaasti ja monin eri tavoin. Maailman valuuttarahasto IMF on tutkinut yhteiskuntien sulkemisen talousvaikutuksia ja löytänyt selvän yhteyden: niiden vaikutus on suurin hauraimpien

ryhmien, kuten naisten ja nuorten, asemaan. Talouteen ei saada IMF:n mukaan merkittävämpää käännettä ylöspäin ennen kuin terveystilanne on parempi. Kun pandemiassa alkaa toinen vuosi, valtioiden politiikan spekulatioista onkin pitkälle hävinnyt pandemian alkuvaihetta leimannut ”talous vai terveys edellä” -vastakkainasettelu. Köyhemmissä maissa oma-aloitteisten tai vapaaehtoisten sosiaalisten kontaktien rajoittaminen on vaikeampaa, sillä ihmisillä ei ole taloudellisia puskureita, säästöjä, joiden turvin jäädä pois töistä. Näissä maissa myös työpaikkojen osuus, joissa on ollut mahdollista siirtyä etätöihin, on pienempi kuin vauraimmissa maissa.

Käytäntö on varsin nopeasti näyttänyt, ettei nopeasti saada pysyvää eikä pysyvä onnistu nopeasti. Vähänkään lyhyemmällä tähtäimellä terveys- ja taloustilanne ovat sidoksissa toisiinsa, vaikka sidoksen laatu vaihteleekin maittain ja tilanteittain.

Tosin covid-19-taudissa saattaa olla yksi poikkeuksellinen ominaisuus, joka suosii mustaa Afrikkaa. Ihmisen genomista on löydetty kaksi aluetta, joilla on havaittu yhteys covid-19:n patologiaan: ensimmäinen kuuden geenin alue kromosomissa numero 3 ja toinen kromosomissa numero 9, joka määrittelee ABO-veriryhmän. Vain ensin mainittu korreloi vakava-asteiseen covid-19-tautiin genomitasolla. Eräänä vahvimmitä tätä selittävistä hypoteeseista on se, että tämä DNA-haplotyyppi olisi tullut Homo sapiens -populaatioon osana hybridisaatiota, toisin sanoen pariutumista neandertalilaisten kanssa. Tällaista pariutumista on ollut runsaasti 300 000–30 000 vuotta sitten erityisesti Euroopassa. Mitään täsmällistä selitysmallia, kuinka neandertalaisilta peritty haplotyyppi aiheuttaisi covid-19-riskin kasvua (tai minkään muunkaan patogeenin), ei ole tiedossa tätä kirjoitettaessa.

Kaikissa Saharan pohjoispuolisissa populaatioissa on neandertalilais-DNA:ta. Arviot sen määrästä ovat 1–4 prosenttia nykypäivän euraasialaisissa, 3,4–7,9 prosenttia nykypäivän eurooppalaisissa ja 2,3–2,6 prosenttia nykypäivän itäaasialaisissa. Maataloutta edeltävän ajan eurooppalaisissa yleisyys on ollut samaa luokkaa kuin tämän päivän itäaasialaisissa, ja myöhemmät

erot voivat johtua Eurooppaan jääneiden myöhemmistä kanssakäymisistä neandertalilaisten kanssa. Neandertalilaisperimä voi niillä yksilöillä, joilla sitä on, liittyä 25 prosentilla nykyeurooppalaisista ja 32 prosentilla nykyitäaasialaisista virusimmunitettiin.

Tämä saattaisi myös selittää, miksi pandemia on levinnyt niin rajusti Euroopassa, Yhdysvalloissa ja Latinalaisessa Amerikassa, mutta ei juurikaan heikomman hygienian Afrikassa, jonka suurkaupungeissa väestötiheys vetää vertoja muun maailman metropoleille – ja miksi Intiassa tautitilanne on paljon huonompi kuin pohjoisempana Aasiassa tai Intian kanssa yhtä lämpimässä Afrikassa.

Vaikka mustan Afrikan maissa pandemia on joko geneettisten syiden tai vähäisemmän liikkuvuuden ja väestörakenteen nuoruuden vuoksi pysynyt varsin hyvin aisoissa, maailmantalouden alamäki heijastuu niihin hyvin voimakkaasti, erityisesti turismin kuihtumisena niissä maissa, joissa turismilla on ollut erityinen merkitys. YK:n kehitysjärjestöt ennustavat Afrikan BKT:n pudotukseksi vuonna 2020 vain 1,4 prosenttia, mutta lasku on jyrkempää kaikkein vähiten kehittyneissä maissa ja suhteellisesti suurempaa sekä teollisuustuotannossa että viennissä.

Tämä on linjassa kriisien logiikan kanssa. Ne, jotka ovat juuri saaneet nenän pinnalle, painuvat uudelleen alas ja nostamiseen kuluu paljon aikaa, hikeä ja rahaa. Huolimatta aiemmin luetelluista vahvuuksista, joita Saharan eteläpuolisella Afrikalla on maanosana (mobiili-infra, ikärakenne, raaka-aineet), toipuminen tulee eriyttämään kehitystä ja kestäämään köyhimmiltä ja turismista riippuvaisimmilta mailta muita kauemmin.

Maailmanpankin arvion mukaan kaikkein köyhimpien ihmisten määrä maapallolla (joiden osuus väestöstä laski 1990–2019 rajusti 36 prosentista 8 prosenttiin) kääntyy ensimmäistä kertaa kasvuun sitten vuoden 1998 ja tulee nousemaan jo vuonna 2021 tasolle, jota ei ole nähty kymmeneen vuoteen. Niiden ihmisten määrä, jotka virallisen kaikkein köyhimpien määritelmän mukaisesti ansaitsevat alle 1,60 euroa päivässä,

kasvaa jopa 150 miljoonalla ihmisellä. Tämä tarkoittaa ihmisiä, joilla ei ole kunnollista asumusta ja joiden lapset näkevät nälkää.

Kaupunkilaiset pärjäävät huonommin kuin maalaiset, koska he eivät voi kasvattaa omaa ruokaansa ja työskentelevät usein kaikkein heikoimmin toipuvilla palvelualoilla. Monien suojaverkot pettävät, kun sukulaiset eivät lähetä enää rahaa, ja monet myyvät yltään varallisuuttaan, kuten koruja. Miljoonat palaavat kyliin, joista ovat lähteneet kaupunkiin etsimään leveämpää leipää, ja miljoonat lapset keskeyttävät koulunkäyntinsä. YK:n alaisen Maailman ruokaohjelma WFP:n arvio nälkää näkevien määrän kasvamisesta 130 miljoonalla on valitettavan hyvin linjassa edellä mainittujen lukujen kanssa.

Yhteiskunnat kaikkialla maapallolla ovat enimmäkseen ehtineet digitalisoitua pitkälle. Esimerkiksi Intiassa oli vuonna 2000 vielä vain 20 miljoonaa älypuhelinia, joilla pääsi internetiin, kun pandemian puhjetessa älyliittymiä oli jo 550 miljoonaa. Erilaiset mobiilipankit ja verkkokaupat sekä uudet etäpalvelut ovat yleistyneet voimakkaasti pandemian alettua kolmannen maailman maissa siinä kuin vauraammisakin maissa. Tämä luonnollisesti tasapainottaa kehityskuilua.

Monessa Afrikan maassa on ebolauhan alla opeteltu toimimaan pandemiaoloissa ja ehkäisytoimien käynnistäminen on tapahtunut niissä yhtä ripeästi kuin Sars- ja Mers-mailla. Toisaalta testauskapasiteetista on ollut jatkuvasti pulaa, ja on vaikea sanoa, missä määrin viralliset luvut ovat alakanttiin liian pienten testausmäärien vuoksi. Esimerkiksi Kongossa ilmaantuvuus oli pudonnut yli 30 sairastuneesta 100 000 asukasta kohti 18 tapaukseen alkukesästä keskisyksyyn tultaessa. Samaan aikaan testausmäärät olivat kuitenkin laskeneet kolmasosaan keväisistä.

Loppuvuonna 2020 oli jo ilmeistä, että korona tulee juuri talouteen kohdistuvien vaikutustensa vuoksi käynnistämään siirtolaisaallon Eurooppaan. Kanarian saarille on tullut tätä kirjoitettaessa jo 20 000 siirtolaista, ja lokakuun luvut olivat tuhat prosenttia suuremmat kuin edellisvuonna. Siirtolaisuus on aiemmin laantunut talvea kohti, mutta 2020 trendi oli päinvastainen. Länsi-Afrikan maiden viranomaisilla on kädet

täynnä muutakin työtä kuin estää ihmisiä lähtemästä vaaralliselle merimatkalle Marokosta, Senegalista, Gambiasta ja Mauritaniasta.

Lisäksi Espanjan keskusta–vasemmisto-hallituksen tilanne on hyvin hauras, ja oikeistopopulistit pyrkivät herkästi käyttämään tilannetta hyväkseen. Perättömiä huhuja siirtolaisten tuomista koronatartunnoista levitetään jo nyt. Kannatussiirtymän pelossa Madridin hallitus ei ole pystynyt löytämään toimivaa linjaa ja on napit vastakkain Kanarian sosialisti-johtoisen aluehallituksen kanssa.

Mikäli paineet siirtolaisuuteen kasvavat pitemmän aikaa, eniten lähtee aina liikkeelle nuoria koulutettuja, joilla on riittävästi varaa maksaa salakuljettajille – eli juuri sitä väkeä, joka olisi tarpeen oman kansataloutensa rakentamisessa.

Sukupuolten tasa-arvon kannalta pandemialla on lukuisia kiistattomasti negatiivisia vaikutuksia. Kansainvälisen työjärjestö ILO:n arvion mukaan kaksi kolmasosaa pandemian vuoksi pysyvästi menetetyistä työpaikoista on naisten työpaikkoja. Kun katsotaan, ketkä saavat taantumassa jäädä töihin ja ketkä lomautetaan tai irtisanotaan, monissa yhteiskunnissa naiset ovat miehiä useammin tulilinjalla. Ajatukse-
na on, että heidän on ”helpompi jäädä kotiin” joko hoitamaan lapsia tai muista kulttuurisista syistä. Lisäksi tilapäiset työt lopetetaan ensimmäiseksi, ja näissä työpaikoissa naisten osuus on suurempi kuin miesten.

Haavoittuvimmassa asemassa kehitysmaissa ovat nuoret naiset, joita julkinen tila on suojeleminen, ja monessa maassa teini-raskaudet ja perheväkivalta ovat ensihavaintojen mukaan kasvussa. Jos tyttöjen koulutus on muutenkin kynnyksen takana, on syytä pelätä, että sekä tulotason laskiessa että koulujen siirtymässä etäopetukseen tyttöjen koulutus on se, joka kriisissä ensiksi kärsii.

Vaikka koronan myötä alentunut energiankulutus onkin ympäristön kannalta hyvä asia, koronan varjossa myös ympäristövahinkojen torjunta on vaikeaa sen lisäksi, että ympäristövahingot ovat aiempaa isompia ilmastonmuutoksen vuoksi. Tällaisia vuoden 2020 ennätyksiä on tehtailtu muun muassa

Kiinan tulvissa, Kalifornian metsäpaloissa sekä Antarktikselta irronneissa jäävuorissa.

Oma lukunsa on vielä tietoinen ympäristön tuhoaminen. Brasiliassa on katsottu aiempaa enemmän sormien läpi laitonta sademetsien raivaamista niin pelloiksi ja laidunmaaksi kuin kaivosteollisuuden käyttöönkin, mitä maan ympäristöministeri ei ole juuri edes peitellyt. Metsää tuhottiin elokuun 2019 ja heinäkuun 2020 välisenä aikana yli 11 000 neliökilometriä, joka on suurin määrä kahteentoista vuoteen. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lasku 28 000 vuotuisesta neliökilometristä alle viiteentuhanteen vuodessa on kaukaista historiaa ajalta ennen presidentti Jair Bolsonaro'n piittaamatonta politiikkaa. Virallinen tavoite, johon Brasilia on sitoutunut, on saada painettua nettometsätuho alle neljäntuhannen neliökilometrin vuositason, mutta tämän toteutumiseen ei ole mitään mahdollisuuksia nykyoloissa.

Keskiluokka hajoaa Amerikassa ja kasvaa voimatekijäksi Kiinassa

Tähän asti tulonjakoa on viimeiset 50 vuotta leimannut kaksijakoinen kehitys.

Toisaalta kehitys on vienyt satoja miljoonia pois absoluuttisesta köyhyydestä. Globaalissa mitassa vauraiden ja menestyvien pöydältä on valunut muruja myös alakerroksiin, mutta sen edellytyksenä on ollut tasa-arvoistavia ja kolonialismin perintöä korjaavien rakenteiden pystytys epätasa-arvoa ylläpitävien tilalle.

Toisaalta varallisuus maailmassa on polarisoitunut entistä jyrkemmin, kun yhä pienempi osa rikkaimmasta eliitistä on omistanut yhä suuremman osan maailman omaisuudesta.

Viimeiset kymmenen vuotta tulonjaossa on ollut kolmas-kin trendi: sekä kierrätyksen että alustatalouden kautta omistaminen ei ole niin välttämätön avain elintason tai elämänlaatuun kuin aikaisemmin. Kun (jonkun omistamat) resurssit saadaan paremmalle käyttöasteelle, useammat pääsevät hyötymään niistä alhaisemmalla kynnyksellä.

Keskiluokan kasvu on ollut 1900-luvun demografisen ja sosiaalisen kehityksen keskeisin piirre kaikkialla maailmassa. Keskiluokasta, jota ei juuri ollut edes olemassa 1900-luvun alussa, on tullut koko toisen maailmansodan jälkeen merkittävin poliittinen voima, jonka poliittinen rooli on 2000-luvun alussa keskeinen kaikissa järjestelmissä. Koronakriisi kohtelee kuitenkin keskiluokkaa hyvin eri tavoin eri maissa, ja tällä on seurauksensa.

Koronapandemiassa joudutaan vakavasti kysymään, iskeekö koronan aikaansaama jako pärjääjiin ja menettäjiin juuri keskiluokan keskelle, eli onko olemassa riski, että nykyisen kaltainen keskiluokka niin Euroopassa, Yhdysvalloissa kuin globaalistikin saattaa kadota.

Mikään luonnonlaki ei tätä estä. Yhdysvalloissa taloudellinen polarisaatio näkyy esimerkiksi elokuun 2020 talousluvuissa, jolloin kuluttajien rahankäyttö kasvoi yhden prosentin mutta tulot laskivat 2,7 prosenttia edellisestä kuusta. Pandemian aikana näyttäisi tapahtuvan yleinen kehitys siihen suuntaan, että varallisuusmassat vaihtavat omistajaa ja tulonjako polarisoituu. Selviäjillä menee yhä paremmin, heidän kärsimyksensä jää lyhytaikaiseksi ja heitä palkitaan, siinä missä häviäjillä menee yhä huonommin ja heidän mahdollisuutensa päästä jaloilleen pitkänkään ajan kuluessa pienenevät entisestään.

Yhdysvalloissa on jo nyt ensimmäinen sukupolvi, jossa keskiluokan lasten elintaso ei tule yltämään vanhempien tasolle, mikä on osaltaan ollut yksi yhteiskunnallisia jännitteitä aikaan saanut rakenteellinen muutos. Se ei tule poistumaan koronan myötä, vaan on tullut näkyvämmäksi pandemiassa ja todennäköisesti tulee sen tähden vain korostumaan jatkossa.

Lisäksi talous ei palaa Yhdysvalloissa V-käyrän tai U-käyrän muotoisesti ennalleen, kuten taloustieteilijät ennustivat vielä keväällä 2020. Pikemminkin kyse on K-käyrästä. Ne, joilla meni hyvin ennen pandemiaa, menee entistä paremmin, ja ne, joilla meni huonosti ennen pandemiaa, vastaavasti menee entistä huonommin. Tätä voi kutsua kaksihaaraiseksi kehitykseksi.

Parempiosaisia ovat hyvin koulutetut ja hyvätuloiset sekä toimialat, jotka liittyvät digitalouteen tai päivittäisiin välttämättömyystavaroihin, sekä alueet, kuten lännen teknologia-teollisuuskaupungit. Huonompiosaisiin taas kuuluvat matalapalkkaiset ja vähän koulutetut sekä taantuvat toimialat ja alueet, joiden elinkeinorakenteessa korostuu matkailu. Näillä kriisin jäljet tulevat näkymään paljon pitempään.

Kaksihaaraisen kehityksen näkyvinä piirteinä ovat samanaikaiset ennätykset pörssikursseissa ja kotitalouksien varallisuudessa sekä ruoka-apujonojen pituudessa ja työttömien määrässä. Eurooppa on oman ikärakenteensa vuoksi hyvä vauhtia seuraamassa perässä, mutta Kiinassa sen sijaan elintason nousu kohdistuu juuri uusiin sukupolviin ja merkitsee erityisesti keskiluokan nousua. Mitä enemmän keskiluokalla on menettävää, sen isompi on sen poliittinen vaikutusvalta ja sen enemmän myös Kiinan järjestelmässä autoritaarisenkin johdon on otettava keskiluokka huomioon ja ennakoitava sen reaktioita.

Deng Xiaopingin vauhdittama pragmaattinen talouskasvupolitiikka nojasi viennin kasvuun. Aggressiivinen vienti toi tuloja, joita kyettiin käyttämään maatalouden tuottavuuden kasvattamiseen. Yhdessä ruuantuotannon kasvattamisen ja yhden lapsen politiikan kanssa väestönkasvua saatiin hillittyä, mutta sen jälkeinen haaste liittyi pitkälti kasvavan keskiluokan elintason takaamiseen – eikä vähiten vaihtoehtona poliittisille vapauksille. Kiinassa seurattiin hyvin tarkkaan Mihail Gorbatšovin 1980-luvun uudistuspolitiikan epäonnistumista, kun Neuvostoliitto yritti yhtä aikaa toteuttaa glasnostin eli avoimuuspolitiikan ja perestroikan eli talousrakenteiden uudelleenjärjestämisen. Pekingin näkökulmasta oppitunnit olivat seuraavat:

1. Kansan valtaenemmistöä ei kiinnosta sananvapaus niin paljon, että se olisi valmis tyytymään siihen jonkinlaisena korvikkeena varsin nopeasti ja konkreettisesti kohenevan elintason sijaan.
2. Talouden uudelleenorganisoimista ei pysty menestyksellisesti toteuttamaan ilman integroitumista

maailmantalouteen, ja se edellyttää kapitalistista dynamiikkaa eli kykyä kumuloida ja allokoida pääomia kilpailukyvyyn säilyttämiseksi ja kohentamiseksi.

3. Toisessakin näistä saati molemmissa epäonnistuminen uhkaa autoritaariseen rakenteeseen perustuvan valtionjohdon asemaa kohtalokkaasti.

Valinta laventaa kulutustavarateollisuuden kapasiteettia ja suuntaa niin paljon, että sen tuotoksista riittäisi vientimarkkinoiden lisäksi myös kotimarkkinoille, oli radikaali ja ratkaiseva. Logiikkahan on päinvastainen kuin esimerkiksi perinteisesti Yhdysvalloissa ja Euroopassa, jossa on ollut tapana ensin kasvattaa tuotantoa isoilla kotimarkkinoilla ja sillä hankkia sekä mittakaavaa että kilpailukykyä, joilla sitten lähdetään maailmanmarkkinoille.

Kun Kiina vielä kykeni omaksumaankin internetin käytön siivittämään talouskasvua sekä ehkäisemään siihen liittyvän avoimuuden lisääntymisen minimiin, keskiluokka on sekä kasvanut että pidetty tyytyväisenä pitkälti itse itseään vahvistavalla kierteellä. Credit Suisse -pankin selvityksen mukaan loka-kuussa 2019 Kiinassa oli sata miljoonaa ihmistä, jotka kuuluivat maapallon kymmeneen vauraimpaan prosenttiin – ensimmäistä kertaa enemmän kuin Yhdysvalloissa. Tähän päästäkseen piti olla omaisuutta noin sadantuhannen euron edestä.

Kiinan kommunistisen puolueen johto oli vuosikymmenet vaurastumista luvattuaan kyennyt myös lunastamaan lupauksensa, mutta samalla myös jäänyt sen vangiksi. Ei nimittäin edes Kiina voi tehdä mitään haluaa. Autoritäärisestä yksipuoluejärjestelmästä huolimatta Kiinan johdon toimintavapautta rajoittavat ainakin seuraavat asiat:

1. Kansalle annetut lupaukset ja niihin vastaaminen jollakin tarkkuudella ja aikavälillä ovat yhteiskuntarauhan sekä ennakoitavan ja vakaan kehityksen kulmakiviä.
2. Alueiden perinteisesti omavaltainen toiminta, jossa paikalliset sekä alueelliset poliitikot ja virkamiehet

- vetävät omaan suuntaansa. Xi on yrittänyt hillitä tätä, osin onnistunut, osin ei. Mahdollisuus komentaa alueita on pienempi kuin tavalliset kansalaiset ajattelevat.
3. Kun länsimaissa johtajien riesana ovat säännöllisin väliajoin toistuvat vaalit, Kiinassa täytyy omien kansalaisten silmissä näyttää joka päivä hyvältä. Perinteisissä demokratioissakin tosin tilivelvollisuudesta on Twitter-yhteiskunnan myötä tullut aiempaa reaaliaikaisempaa.
  4. Valtionyhtiöt ovat vahvoja ja merkittäviä sekä työllistäjinä että vallankäyttäjinä. Niille ei voi tehdä mitä vain.
  5. Erilaiset sukulaisuus-, kumppanuus- ja muut lojaliteettisiteet ovat vuosisatojen ajan olleet vähintään yhtä väkeviä sosiaalisen verkoston, mahdollisuuksien ja rajojen määrittelyvoimia kuin muodolliset asemat.

Kiinan johdon lokakuinen ilmoitus sitoutua hiilineutraaliuuteen 2060 pitääkin ymmärtää myös haluna pitää keskiluokka tyytyväisenä. Maan ja veden saastuminen on Kiinassa vielä pahempaa kuin metropolien ilman saastuminen. Nämä ovat kaikki asioita, jotka kansalaiset huomaavat ja joiden tila vyyrytetään helposti valtion vastuulle, sillä ne vaikuttavat konkreettisesti kiinalaisten terveyteen ja hyvinvointiin.

Viime kädessä keskiluokan ensisijaisia tarpeita kaikkialla ovat kohtuullinen, vähintään lievästi kasvava elintaso sekä perusturvallisuus, johon liittyy johonkin kuulumisen tunne. Keskiluokka ymmärtää usein yhteisvastuun päälle, mutta ei ole valmis poikkeuksellisiin uhreihin. Valtioiden budjetin tulopuolen laatiminen on jo nyt ja jatkossa entistä enemmän tasapainoilua sellaisten julkisten palvelujen tason ylläpitämisen kanssa, joita keskiluokka odottaa saavansa valtiolta. Kokemukset osoittavat, että keskiluokka on valmis hyväksymään myös kovemman verotason, jos sen perusteena on kriisin mallikelpoinen hoitaminen. Viime kädessä mitään verotuksen kiristämistä tai höllentämistä ei siltikään voi kehittyneessä länsimaassa toteuttaa ilman, että kyse on ensi sijassa keskiluokasta.

Patoutunut kulutuskysyntä on myös erittäin merkittävä tekijä: virtuaalisista elämyksistä on päästävä oikeisiin ravintoloihin ja todellisille aurinkolomille. Nähtäväksi jää, miten niiden hinnoittelussa näkyvät puolestaan elämysteollisuuden paineet ottaa takaisin kriisin aikana menetettyä myyntiä. Aitojen elämysten, kuten ravintolaruuan ja matkailupalvelujen, hinnoittelu on normaaliaikoinakin vaikeaa, ei vähiten siksi, että kyse on toisaalta kapasiteetin mitoittamisesta. Lisäksi kuluttajasegmenttien tunteminen ja sitä kautta eri kategorioiden – bulkista luksukseen – väliset hintapremiot ovat suuria. Kuohuviinipullo voi maksaa mitä tahansa seitsemän ja seitsemänsadan euron väliltä, eivätkä erot synny kovinkaan suurta osin tuotantokustannuksista. Kriisin jälkeisessä maailmassa segmentit eivät ole ennallaan eikä kukaan tiedä, minkälaista itsensä toteuttamista kriisin jälkeinen rahvas haluaa.

Venäjä taantuu tai pysyy arvoituksena

Venäjä on oma lukunsa jaottelussa diktatuureihin, demokratioihin ja populismeihin, sillä maalla on piirteitä sekä diktatuurista että populismista. Kansalaisoikeuksien tila ei ole juuri parempi kuin Kiinassa, mutta demokratian kulisseina ylläpidetään vaaleja. Samaan aikaan on hyvä huomata, että valta ei ole keskittynyt yhdelle henkilölle, kuten populismissa, tai instituutiolle, kuten diktatuurissa, vaan se on verkostossa, jonka muodostavat Putinin ohella voima-ministeriöiden ja energiateollisuuden kompleksi, mutta toisaalta myös oligarkit.

Venäjää voikin sanoa 2020-luvun alussa edelleen leimaavan postneuvostoliittolaisuuden sekä kaipuineen vanhaan että haluttomuuteen määritellä, mitä uutta kohti maa ja järjestelmä olisivat matkalla – ikään kuin viivytystaistelu tuulimyllyjä vastaan, jossa ei mennä selkeästi eteenpäin, mutta ei ole myöskään valmiutta palauttaa vanhaa. Koronapandemian kaltainen kasvoton uhka iskee yhteiskuntaan vailla päämäärää monin verroin lujempaa kuin muun tyyppisiin valtioihin. Ensimmäisen aallon aikaan keväällä 2020 Venäjällä nähtiin

tyypillinen populistinen reaktioketju, jossa ensin väitettiin, ettei pandemia koske meitä, sitten sanottiin, että se on hallussa ja lopulta ryhdyttiin satunnaisiin vastatoimiin. Venäjällä myös sairastuneiden ja kuolleiden määrää on systemaattisesti vääristelty ja vähätelty saman tyyppisillä salauskäytännöillä, jotka olivat käytössä jo Krimin valtauksen yhteydessä.

Syksyllä 2020 Putinin riippuvuus talouden toimivuudesta on tullut käsinkosketeltavaksi, kun yhteiskuntaa on pidetty enemmän auki kuin pandemiatilanne olisi edellyttänyt juuri talouden nimissä. Se kertoo siitä, että sen enempää yrityksillä kuin kotitalouksillakaan ei ole taloudellisia puskureita eikä resilienssiä ohutta kerrosta enempää ja että Putinin asema – huolimatta pandemian varjossa järjestetystä presidentin jatkokausia koskevasta perustuslakikansanäänestyksestä – ei ole lainkaan niin vakaa kuin vielä Krimin valtauksen jälkeen.

Putinin valtakaudelle ovat olleet tyypillisiä huolella suunnitellut ja ajoitetut manööverit, joista Krimin valtaus ja liittäminen parhaana esimerkkinä. Koska talouden fundamentteja ei uudisteta ja oligarkit siirtävät pääomia pois maasta, nämä manööverit tuottavat kuitenkin poliittista hyötyä vain rajallisen ajan. Myös EU:n ja Yhdysvaltain pakotteiden laajuus ja purevuus yllättivät Venäjän valtaeliitin. Kremlin käyttöön ottamat vastapakotteet ovat johtaneet muun muassa ruokaväärennösten merkittävään kasvuun, kun jäädytetyn länsituonnin korvaaminen ei olekaan ollut niin nopeaa ja yksinkertaista epäajanmukaisen tuotantokoneiston vuoksi. Tämä tuntuu nimenomaan kuluttajamarkkinoilla eli siellä, missä kansa tekee joutopäätöksensä valtionjohdon kyvykkyydestä. Kansan tyytymättömyys on jatkuvana uhkana.

Pandemia vaatii reaktiivista politiikkaa ja on summittainen vastustaja. Sitä ei nitistetä sen enempää hakkeroinnilla kuin salamurhillakaan, ja näyttää siltä, että vaikka Venäjällä sinänsä on korkea lääketieteen taso, valtiojohdolla ei strategisella tasolla ole ollut varautumissuunnitelmaa sellaiseen uhakuvaan, joka vuonna 2020 realisoitui. Pandemian varjossa voidaan kiristää poliittista otetta, ja esimerkiksi Pietarissa syksyllä 2020 poistettiin Stalinin uhrien muistolaattoja. Tämä sinänsä on

johdonmukaista jatkoa 2010-luvun kehitykselle, mutta kuten Yhdysvaltain presidentinvaaleissa, pandemian hoito on se asia, joka ratkaisee mielialat.

Maailman suurimpana valtiona Venäjä on perinteisesti ollut vaikea hallittava yksinetoista aikavyöhykkeineen. Niin Putinilla, FSB:llä, voimaministeriöillä kuin oligarkeilla ja kansalla on tuoreessa muistissa, että Neuvostoliitto hajosi loppujen lopuksi vähän sattumalta pisteessä, jossa se oli sisältä ontto. Järjestelmä on monella tapaa yhtä ontto nytkin, mutta jos kapinahenkeä alkaisi esiintyä huipulla, olosuhteet olisivat ratkaisevasti toiset. Nettiaikana tapahtumia ei seurata televisiossa, vaan Twitter alkaa laulaa jo ennen kuin tapahtumat käynnistyvät. Somettaminen on itsessään osa tapahtumaa, ellei tapahtuma itse. Hakkerointi ja trollaaminen on keskitetty ulkomaille kohdistuvaksi, mutta mitään viitteitä ei ole siitä, että Venäjän sisäinen kyberavaruus olisi kriisin kärjistyessä Kremlin hallussa.

Venäjän ja Turkin sponsoroimalla Armenian ja Azerbaidžanin sodalla syys-marraskuussa 2020 ei ole välitöntä yhteyttä kummankaan populistisesti hallitun maan johtajan suosioon, vaan enemmänkin aseisiin Syyrian sodan jälkeisessä Lähi-idässä. Sen sijaan sota on osoitus siitä, että entisen Neuvostoliiton alueella aseelliset konfliktit ovat 2020-luvullaakin keino ratkaista ratkaisemattomia tilanteita. Vuoden 2020 leimahdus Vuoristo-Karabahissa on kaukana niistä täsmäoperaatioista, joita Venäjän asevoimat suoritti Georgiassa 2008 tai Krimillä ja Itä-Ukrainassa 2014 alkaen. Vaikka azerit Turkin tukemina (ja israelilaisin asein) voittivatkin Armenian, Venäjän passiivisuus oli merkillepantavaa.

Venäjän ennustaminen on aina vaikeaa, mutta koronapandemian jälkeen vielä vaikeampaa. Terveydellisen kriisin syveneminen ja pandemian pitkittyminen on täysin mahdollinen skenaario. Silloin tarvitaan joko hyvin julmaa kansalaiskuria tai sitten tilanteen hallitsemattomuuden hyväksymistä. Kurin ongelma on, että se ei pandemian tapauksessa kasva kiväärin piipusta, vaan edellyttää taloudellisia uhrauksia. Menestyksellinen koronan torjuminen tarvitsisi lisäksi tuekseen

kansalaisten luottamusta valtiojohtoon, eikä sellaista ole näköpiirissä. Putinin kannattaminenkin on enemmän hänen fanittamistaan kuin linjan vapaaehtoista implementoimista, koska linjaa ei ole. On hyvä muistaa, että Venäjällä on vahva palatsivallankumousten perinne ja luottamuksen rapautumisen olosuhteissa nopeatkin käänteet ovat mahdollisia.

Jos Yhdysvaltoihin pätee, että pandemia saattaa jyllätä kontrolloimattomana siellä aina vuosikymmenen lopulle asti, on se sitäkin mahdollisempaa Venäjällä.

Venäjällä keskiluokka oli vielä vuosituhanen alussa Putinin tärkein tukija. Hyperinflaation talttumisen toi taloudellista vakautta ja mafiasotien loppuminen turvallisuutta, molemmat keskiluokan poliittiselle käyttäytymiselle tärkeitä mielikuvasto-elementtejä.

Venäjällä kymmenen vuotta kommunismin lakkauttamisen jälkeen keskiluokasta ei enää ollut poliittista uhkaa vallanpitäjille, yhtään sen enempää kuin Ranskassa parikymmentä vuotta vuoden 1789 suuren vallankumouksen jälkeen. Eliitin kärkikaarti saattoi jatkaa omaisuuden siirtämistä uusiin käsiin huoletta nakertaen samalla muutenkin vähäistä oikeusvaltioperustaa varsinkin silloin, kun se oli omaisuuden siirtämisen nopeuttamiselle hyödyksi. Samalla kuitenkin menetettiin mahdollisuus uudistaa tuotantorakenteita rakentamalla keskiluokalle tärkeä kotimainen kulutustavarateollisuus, joka olisi vieläpä mittauttanut kilpailukykyä vientimarkkinoilla.

Monen vuoden ajan Venäjän suurin kulutustavaraviejä oli Nokian Renkaiden tytäryhtiö, mikä kertoo sektorin olemattomuudesta. Kun omaisuuden siirto oli toteutettu, eliitillä ei kuitenkaan ollut muuta strategiaa kuin pitää raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnat mahdollisimman korkeana ja energian kotimaan hintataso riittävän alhaisena. Ukrainan länsisuuntautumisen vahvistumisessa 2010-luvun alussa oli vähintään yhtä paljon kyse energiasta kuin turvallisuuspolitiikasta, kuten myös Venäjän sekaantumisessa Syyrian sotaan.

Lännen pakotteet tulivat kuitenkin eliitille suurena yllätyksenä erityisesti sen tähden, että hätäisten vastapakotteiden julistamisen myötä kotimaisen elintarviketeollisuuden tilanne

paljastui suurkaupunkien keskiluokalle kaikessa karuudessaan. EU-maiden elintarvikeviejät eivät olekaan polvillaan menettettyään Venäjän markkinat, eivätkä markkinoiden suosiossa ole kotimaiset korvaavat tuotteetkaan, joukossa pelottavan suuri määrä hengelle ja terveydelle vaarallisia ruokaväärennöksiä.

Pandemia on kärjistänyt tätä epäsuhtaa, jota voi mitata hyvin esimerkiksi Oltermanni-indeksillä. Vuoden 2020 alussa kilo aitoa suomalaista Valion Oltermanni-juustoa, jota oli vastapakotteista huolimatta siellä täällä saatavilla Moskovassa ja Pietarissa, maksoi noin 300–400 ruplaa, mutta syksyn alkuun mennessä sen kilohinta oli kivunnut jo yli 1 400 ruplaan.

Kyse ei tässä ole juustosta sinänsä, vaan sen suhteellisen vetovoiman kasvamisesta ja siitä, että kohoava hintataso kertoo keskiluokalle sen oman suhteellisen aseman kurjistumisesta pandemian myötä. Kun vielä sairaustilastoja vääristellään ja kuolemantapauksia salaillaan, apatia ja sisäänpäinkääntyneisyys kasvavat, mutta myös poliittisten protestien riski. Aleksei Navalnyin myrkyttäminen on vastaava indikaattori siitä, että vuosi 2020, jonka Putin oli suurieleisesti lavastanut oman jatkokautensa triumfikulkueeksi perustuslakikansanäänestyksineen, ei vain lässähtänyt pahasti, vaan uhkasi myös poliittista vakautta. Ei ole olennaista, kuka on Navalnyin myrkyttämisen takana, vaan se, että tällainen ei-välittömään uhkaan kohdistuva ennaltaehkäisevä toimi pannaan täytäntöön pandemiatilanteen pahentumisen myötä.

Rakenteet muuttavat työtä, joka muuttaa rakenteita

Yksi suurimmista koronakriisin muutoksista koskee työn luonnetta. Tämän ymmärtääksemme meidän pitää ensin tarkastella, miten talous on organisoinut maailmassa. Maatalouden osuus maailman bruttokansantuotteesta vuonna 2016 oli 4,5 prosenttia (kaksi vuosikymmentä aiemmin vuonna 1996 vielä 9,3 prosenttia), teollisuuden 28,4 prosenttia (35,3 prosenttia vuonna 1996) ja palvelujen 67,1 prosenttia (55,4 prosenttia vuonna 1996). Globaali elinkeinorakenteen muutos on ollut nopeaa.

Mutta nopeaa oli myös työelämän muutos koronakriisissä. Yhdysvaltalaisen MIT-huippuyliopiston mukaan muutama viikko koronakriisin alkamisen jälkeen noin kolmasosa niistä amerikkalaisista, jotka tavallisesti tekivät työmatkoja työpaikan ja kodin välillä, oli siirtynyt etätöihin. Valmius tähän oli ollut olemassa, muuten näin nopea ja valtava muutos ei olisi ollut mahdollista, mutta aiemmin kulttuuriset syyt eivät olleet pakkaneet tai kannustaneet muutokseen, ehkä jopa estäneet.

Muutos oli globaali. Kriisi ei johda pelkästään ennalta asennetusta hätäjarrusta vetämiseen, vaan käynnistää rakenne-

muutoksen. Tämä on johdonmukaista jatkumoa aiemmille työn muuttaneille prosesseille, joita kutsutaan yleensä teolliseksi vallankumouksiksi.

Ensimmäinen teollinen vallankumous 1770–1840. Valistuksen ja porvarissäädyn esiinnousun myötä erityisesti Yhdysvaltain ja Ranskan vallankumousten jälkeen pääomia kerättiin aiempaa enemmän kaupunkien porvariain haltuun, jotta niitä käytettäisiin aiempaa tuottavammin tavarantuotantoon. Tuotanto muuttui käsiteollisuudesta yhä koneellisemmaksi sekä koneiden että käyttövoiman teknologisen kehittymisen, monistettavuuden, saatavuuden ja hinnanlaskun myötä. Se johti kaupungistumiseen, finanssijärjestelmän kehittymiseen, liikenneinfrastruktuurin kohenemiseen rautateiden ja höyrylaivojen myötä sekä kolonialismiin raaka-aineiden käytön kiihtyessä. Teollisuuden merkittävimmät tuotannontekijät olivat työ ja pääoma.

Toinen teollinen vallankumous 1870–1930. Tällöin kiihdyttävänä tekijöinä olivat uudet hiili- ja höyryvoimaa täydentävät ja korvaavat energianlähteet sähkö, kaasu ja öljy. Valaistuksen kehitys mahdollisti arjen muutoksen auringonvalosta riippumattomaan aikakäsitykseen ja rytmittämiseen. Polttomoottori kiihdytti ihmisten sekä tavaroiden liikkuvuutta niin kodin ja työpaikan kuin kaupunkien ja valtioiden välillä. Synteettisten materiaalien kehitys mahdollisti paljon uusia tuotteita uusiin tarpeisiin ja lisäsi tavaroiden keveyttä ja käytön helppoutta sekä laski niiden hintaa. Liikuteltavuus tuli myös aiempaa merkityksellisemmäksi tavaroiden ominaisuudeksi ja langallinen sekä langaton televiestintä viestinnän. Elinkeinorakenteeseen syntyi yhä uusia palveluammatteja kaupungeissa. Työn ja pääoman merkitys tuotannontekijöinä oli edelleen keskeistä palvelusektorin kasvusta huolimatta.

Kolmas teollinen vallankumous 1950–1990. Ydinenergia sekä elektroniikan ja sähköisen viestinnän ja tietokoneiden aika-kausi lisäsi teollisuuden tuottavuutta ja toi jättiharppauksen palvelusektorille. Luonnontieteet, lääketiede ja tutkimus

tuottivat jatkuvasti paljon uusia keksintöjä, jotka levisivät nopeasti vauriissa maissa koko väestöön sekä maailmanlaajuisesti eliitin käyttöön yhtenäistäen näiden elämäntapaa. Valkokaulus- ja toimistotyöstä tuli merkittävä osa yhteiskuntaa. Teollisuudessa alkoi työpaikkojen väheneminen robotisaatio- ja automaatioasteen noustessa, palvelusektorista tuli pisimmälle kehittyneissä maissa suurin työllistäjä, raaka-aineiden hyödyntäminen kiihtyi ennennäkemättömän suureksi aiheuttaen myös valtavia ilman, veden ja maaperän saastumisongelmia. Informaation merkitys tuotannontekijänä työn ja pääoman rinnalla kasvoi valtaiseksi.

Neljäs teollinen vallankumous 2000–2020. Internet muuttaa niin teollisuutta, palveluja, viestintää kuin arjen rytmitystä yhdistäessään ihmisiä, koneita ja tavaroita uusilla tavoilla maailmanlaajuisesti. Aluksi muutokset koskevat mediaa, sitten teollisuutta ja asiointia ja sen jälkeen kauppaa. Erilaiset virtuaaliset, lisätyt ja jaetut todellisuudet tulevat fyysisen ympäristön ja tosielämästä tuttujen ihmisten muodostamien yhteisöjen rinnalle. Työ on ositettavissa niin paikan kuin ajankin suhteen hyvin monella uudella eri tavalla, mutta suurin osa internetin kanssa työtä tekevästä toimii edelleen kuten 1800-luvulla menemällä arkiamuisin töihin konttorille, jonka sijainti on keskitetty sinne missä koneetkin, koska valkokaulusluokan työ oli valvoa työntekijöiden tehoa tehtaissa tai tuottaa esikuntainformaatiota teollisuudelle tai yhteiskunnallisia julkispalveluja hallintokaupunkien keskustoissa. Luottamus on noussut keskeiseksi tuotannontekijäksi työn, pääoman ja informaation rinnalle.

Kuten edellä olevasta nähdään, kunkin teollisen vallankumouksen kesto sekä vallankumousten väli on lyhentynyt. Mitä sitten viides teollinen vallankumous voisi pitää sisällään? Ja onko se jo alkanut? Siivittääkö koronakriisi sen alkamista vai hidastaako se rakennemuutosta?

Tutkimusyhtiö Gartnerin mukaan ei-perinteiset laskentateknologiat tulevat murtamaan Mooren lain, joka on rajoittanut it-laitteiden tehon ja muistin kasvuvauhtia. Kehittyneemmät

teknologiat ovat neuromorfisia, mikä mahdollistaa niiden toiminnan samalla tavoin kuin ihminen. Uudet materiaalit, uudet markkinat ja uudet pakkaustavat etenevät rinta rinnan johtaen kokonaan uusiin tuotteisiin ja uusiin käyttötapoihin. Olemme tottuneet siihen, että kehon suorituskykyä parantavat teknologiset apuvälineet ovat yksinkertaisia kuten silmälasit tai sofistikoituneemmin suunniteltuja ja taitavasti asennettuja, mutta pohjimmiltaan yhtä yksinkertaisia kuin keino-nivelet tai sydämentahdistimet.

Seuraavan sukupolven kehonjatkeissa ei ole enää kyse voiman tai nopeuden lisäämisestä eikä heikentyneen toimintakyvyn kohentamisesta, vaan sellaisten asioiden tekemisestä, joista emme ole tulleet edes ajatelleeksi, että niitä voisi ja tarvitsisi tehdä. Koneen ja ihmisen yhdistelmästä tulee yhä saumattomampi. Mitä enemmän käytämme tekoälyä raakaa las kentatehoa tai mitä tahansa muuta sellaista tarkoitusta varten, jossa kone on meitä parempi, tarkempi tai nopeampi, sitä todennäköisemmin aluksi toimintamme esivalmistelua helpottavan tekoälyn käyttö tulee jatkossa olemaan integroituneena meidän omaan toimintaamme sen saumattomana osana. Näitä eri yhdistelmiä kutsutaan lisätyiksi ihmisiksi (vrt. lisätty todellisuus).

Olisiko tästä jo seuraavaksi laadulliseksi harppaukseksi: tekoäly ja bioteknologia, tuottavuuden lisäys sulautetuista intuitiivisista käyttöjärjestelmistä, kuten itse ajavista autoista ja koneiden välisen internetin ja koneoppimisen avulla itsensä täyttävistä jääkaapeista? Maailmassa yksityisyys on yhä useammin haluttua valuuttaa – mikä mahdollistaa yhä laajemman ”ilmaisen” saatavuuden valtaville määrille tarkkuutta ja optimitoimintaa parantaville tiedoille (kuten hakutulokset Googlesta tai virtuaalinen sosiaalinen elämä Facebookista, mutta paljon enemmän).

Monet teknologiaennustajat näkevät viidennen teollisen vallankumouksen jonkinlaisena humanismin paratiisina. Kun tähän asti kaikki edelliset ovat tehostaneet tuottavuutta, entä jos seuraava ylitettävä kynnyks on ihmisen sielun sisään porautuminen ja ajattelun automatisointi – eikö silloin olla dystopiassa?

Murros on meneillään, vaikkemme tiedäkään tarkkaan, mihin se johtaa. Kaikki nämä muutokset saavat mitä todennäköisimmin vauhtia koronakriisistä.

Koronapandemia toi vielä aikaisempaa selkeämmin esiin kansainvälisen keskinäisriippuvuuden globaalin talouden ytimessä. Taloudellisen tehokkuuden maksimoinnin synnyttämät pitkät toimitusketjut ovat ongelmallisia kriisitilanteissa. Siksi huoltovarmuutta voidaan edistää lisäämällä omavaraisuutta strategisissa resursseissa, kuten ravinnontuotannossa, energiassa, lääkkeissä ja suojavarusteissa. Globaaleissa häiriötiloissa paikallinen joustava tuotantokyky on saavutettavissa myös sisäviljelyn, pikavalmistuksen, kiertotalouden ja geeniteknologiaa soveltavan bioteknologian avulla.

Yhteiskuntien on oltava myös kestävämpiä – ei maksimoitava jatkuvia tai lyhytaikaisia tehoja, vaan jätettävä enemmän pelivaraa joustavuudelle. Infrastruktuurin keskeisiksi ominaisuuksiksi pitää vanhojen prioriteettien rinnalle nostaa huoltovarmuus ja resilienssi. Koska kohtaamme koronapandemian kaltaisia tilanteita myös tulevaisuudessa, on luotava sellainen yhteiskunta, joka mahdollistaa talouden ylläpitämisen, työn teon ja ihmisarvoisen elämän, asumisen ja liikkumisen myös pandemian aikana tai muissa erityisissä olosuhteissa. Tätä varten tarvitaan teknologisia alustoja etätöitä ja -asiointia varten sekä kaupunkirakennetta, joka mahdollistaa inhimilliset olot kaikille myös tilanteessa, jossa sosiaalinen eristäytyminen on hyödyllistä tai välttämätöntä.

Rakennemuutos alkaa myös näkyä siten kuin kriiseissä yleensä. Kassaltaan vahvat suuryhtiöt ovat iskukykyisempiä, mikä näkyy yleensä siinä, että vaikka nekin ovat vetäneet alussa liinoja kiinni, ne palaavat varhaisemmassa vaiheessa aggressiivisiin markkinaoperaatioihin silloin, kun pienemmät vielä kamppailevat hengissä säilymisestään. Lopputuloksena suuret kasvavat tai vähintään säilyvät, jos niiden perusbisnes on kunnossa, keskisuuret ja pienet, erityisesti heikkotaseiset ja velkaantuneet, kuolevat. Tätä tapahtuu koko ajan myös niillä toimialoilla, joilla ilmastonmuutos, digitalisoituminen tai muu pandemiasta lisävauhtia saava trendi ei ole sinällään kiihdyttämässä

muutosta keskimääräistä enemmän. Vuoden 2020 lopulla Yhdysvalloissa näkyy jo merkkejä tällaisista markkinaosuu- den valtaamisista.

2000-luvun maailmassa markkinaosuuksia eivät valtaa vain suuryritykset, vaan päinvastoin entistä useammin disrup- tion eli epäjatkuvuuskohtien luomiseen ja hyödyntämiseen pyrkivät startupit, jotka pystyvät houkuttelemaan miljardeja riskirahaa kasvupyrkimyksiinsä. Eräs hurjimmista korona- kriisin tarinoista on amerikkalainen WeWork, joka korona- kriisiä edeltävän vuosikymmenen jälkipuoliskolla perusti toi- mistohotelleja. Niistä vuokrattiin pienyrityksille ja freelancereil- le, siis työelämässä määrältään nopeasti kasvavalle ja kiinteätä yhteisöä vaille olevalle joukolle toimitiloja, joiden mukana tulee koko joukko oheispalveluita sekä ennen kaikkea yhteisöllisyyttä ja pöhinää. WeWork kasvoi kuin pullataikina kymme- nnessä vuodessa kasvunhallinnan ongelmista huolimatta aina yli 40 miljardin arvoiseksi syksyyn 2019 asti, kunnes talouden- pidon epäselvyydet ja koronakriisi romauttivat koko ajatuksen siitä, että yksinyrittäjät kokoontuisivat fyysisesti samoihin ti- loihin yhteen.

Uudet miljardit hakevat kuitenkin uusia kohteita yhtä kor- keilla riskiprofileilla kuin edellisten parin vuosikymmenen aikana. Mitä alempana rahamarkkinakorot ovat ja mitä tasai- sempaa on perinteisten palveluiden ja teollisuuden kehitys, sitä isommat ovat riskirahan odotukset juuri trendejä luovista ja muuttavista kohteista. Tämä ei ole vain uusi muutoksen fundamentti, vaan myös aiempaa nopeamman muutoksen mahdollistaja ja välttämätön ehto.

Pelkät neljännen teollisen vallankumouksen trendit eivät riitä, vaikka niihinkin rahoitusta riittää. Esimerkiksi roboti- saatio tuo tällä hetkellä vain hieman enemmän nettotyöpaik- koja kuin se vie: 85 miljoonaa työpaikkaa menetetään vuosit- ain, mutta hieman enemmän syntyy. World Economic Forumin (WEF) mukaan koronakriisi kaksinkertaistaa työpaikkojen menetyksen eli kiihdyttää robotisaatiota.

Työn muutos oli jo ennen koronaa nopeampaa kuin koskaan. Eräiden arvioiden mukaan 2020-luvun alussa opintiansä aloit-

tavista koululaisista 65 prosenttia tulee työllistymään ammatteihin, joita ei vielä ole olemassa. WEF:n uuden talouden ja yhteiskunnan keskuksen johtaja Saadia Zahidi arvioi, että joka toisella työntekijällä töissä vaadittavat taidot muuttuvat merkittävästi viiden vuoden sisällä. Kehitys ei etene tasa-arvoisesti. Työmarkkinoiden rakenteellinen muutos toisaalta avaa lisää sellaisia tehtäviä, joihin ei naisia ole perinteisesti rekrytoitu tai hakeutunut ja lisäksi talouslaman aikaan paineet naisten pysymiseen kotona kasvavat.

Muutosta kiihdyttää liikkuvuus. Siirtolaisuuden kaksi lajia eli halpa- ja kallispalkkasiirtolaisuus ovat jo aivan keskeisiä globaalien työmarkkinoiden elementtejä. Halpapalkkasiirtolaisuus (vähiten halutut työt) sekä kallispalkkasiirtolaisuus (aivovuoto) ovat jo muuttaneet globaaleja työmarkkinoita sekä kaikkia paikallisia työmarkkinoita.

Yhä useammasta maasta puuttuu jo lähes kokonaan kotoperäinen kouluttamaton työvoima tai parhaiten koulutettu kotoperäinen työvoima. Tästä on seurannut, että työmarkkinat ovat kroonisesti epätasapainossa, millä on myös välittömät poliittiset seurauksensa. Esimerkiksi Euroopan unionissa maat, joilla on matalapalkkareservi heti rajan takana, ovat voineet päästää populismin valtaan, koska se funktio, joka afrikkalaisilla ja aasialaisilla siirtolaisilla on Keski-, Länsi- ja Etelä-Euroopassa, on voitu hoitaa itäisessä Keski-Euroopassa ukrainalaisilla ja balkanilaisilla.

Yhdysvaltojen ja Britannian perinteinen kallispalkkasiirtolaisuuden mekanismi on ollut huippuyliopistojen imu kaikkialta maailmasta. Nyt korona hidastaa sekä maahantuloa että taloudellisia mekanismeja, joilla on voitu pitää huoli talentin laadusta huippuyliopistoihin.

Työajat ovat olleet murroksessa jo pitkään. Ammattiyhdistysliikkeen kansainvälinen vaatimus kahdeksan tunnin työpäivästä tuntuu kaukaiselta historialta, kun monissa ammateissa ylitöitä ei lasketa eikä niistä laskuteta erikseen. Mobiilit digityövälineet ovat hälventäneet rajaa sekä työn ja vapaa-ajan että kodin ja työpaikan väliltä. Tätä kehitystä koronakriisi etätyöbuumeineen luonnollisesti vahvistaa.

Onko etätö per työtunti tuottavampaa vai vähemmän tuottavaa kuin lähityö? Perinteisesti kysymys on liittynyt kontrolliin ja työnantajan pelkoon, että kontrollin puuttuminen heikentää työtehoa. Toisaalta entistä isompi osa etätöistä tehtävästä työstä ei ole suorittavaa, vaan ratkaisukeskeistä ja varsin itseohjautuvaa työtä, jossa työtunnit eivät suoraan korreloi työtuloksiin muutenkaan. Lisäksi entistä suurempi joukko palvelutyöläisiä on keikkatöissä, joissa työaika voi koostua työn odottamisesta omalla kustannuksella, kuten Uber-kuljettajilla tai ruuan kotiinkuljetuspalvelujen työntekijöillä – odotusaika ei ole töitä, mutta ei vapaa-aikaakaan. On varsin todennäköistä, että tällaisen harmaan ajan määrä lisääntyy ja samalla tulee lisää paineita sitä koskevan sääntelyn kasvattamiseksi.

Lähdetään tarkastelemaan aivotyön tuottavuutta vuodesta 1959, jolloin amerikkalainen bisnesguru Peter Drucker loi käsitteen tietotyö ja esitti, että autonomia eli itseohjautuvuus olisi uuden yritysmaailman keskeinen piirre. Tähän liittyi paitsi vapaus päättää työmenetelmistä ja -rytmistä vain tulostavoitteet annettuina, myös tuottavuuden itsearviointi.

Vähitellen on paljastunut, että monissa valkokaulusammateissa, joissa on annettu työntekijöille vapautta ja vastuuta omasta etenemisestään vanhakantaisen tiukan kurin ja valvonnan sijaan, työntekijöillä ei välttämättä ole selkeää käsitystä, miten heidän tulisi menetellä tavoitteisiinsa pääsemiseksi, miten työ on järkevintä rytmittää, miten organisoida sosiaaliset kontaktit – työn tärkeä funktio on kuitenkin yhteisöllisyys – sekä ennen kaikkea, kuinka arvioida työn mielekkyyttä. Kaikki nämä ovat valtavia haasteita johtamiselle. Koronakriisi ei niinkään ole luonut uusia tarpeita johtamiselle, vaan paljastanut siihen jo aiemmin kehittyneet aukot, joita ei enää voi väistellä.

Druckerin ajatteluun oli kuitenkin vaikuttanut kylmän sodan ilmapiiri, jolloin juuri vapauden ja luovuuden korostus nähtiin amerikkalaisten kilpailuetuna Neuvostoliittoon nähden, eli ideologinen perusta. Yksilönvapaus ei kuitenkaan takaa ryhmän tehokkaampaa tuottavuutta, jos jokainen saa myös

häiritä muita niin paljon kuin haluaa ja itselleen sopivina ajankohtina.

Pandemia osoitti, että kun ennestäänkin kaoottiseen tietotyöläisen päiväjärjestykseen lisättiin etätyöolosuhteet, tietotyöläisen tuottavuutta ja keskittymiskykyä häiritsevien tekijöiden määrä vain lisääntyi, sillä kotiin ja perheeseen liittyvä elämä ei pysynyt to-do-listoissa työntekoajan ja -paikan ulkopuolella. Kun etätyöstä on tulossa valtavalle määrälle ihmisiä uusi normaali, on etätietotyöläisten työn organisoimiselle kehitettävä nopeasti tutkittuja ja nykyistä tuottavampia toimintamalleja, joissa ryhmän tuottavuus on yhtä aikaa tarkastelussa yksilön tuottavuuden kanssa. Kehitystyö ei rajoitu yhden ihmisen prosesseihin, vaan koko työyksikön työnkulku on kehittämisen kohteena.

Tässä mielessä koronakriisi voi olla onneksi tietotyöläisille, jos etätyöhön siirtymisen myötä ryhdytään tosissaan ratkomaan työn järjestämisen ongelmia, jotka olisi tullut ratkaista joka tapauksessa, vaikka tarvetta ei yhtä selkeästi havaittu kuin kriisin aikana.

Koko maailmassa pysyvästi etätyöhön siirtyvien työnteekijöiden määrä kaksinkertaistuu 16,4 prosentista 34,4 prosenttiin kaikista työntekijöistä tutkituissa yhtiöissä vuonna 2021. Tähän on perusteensa, kun 49 prosenttia kertoi tuottavuuden kasvaneen etätöissä (erityisesti tele- ja finanssialoilla), mutta samaan aikaan 29 prosenttia kertoi tuottavuuden laskeneen (erityisesti energia-, infra- ja koulutusaloilla).

Tuottavuuden kehityssuunnan lisäksi työt, työpaikat ja työmarkkinat ovat jakautuneet entistä selvemmin niihin, joissa etätyö on otettu käyttöön korvaamaan 25–100 prosenttia työstä, ja niihin, joissa etätyön osuus on 0–10 prosenttia. Perinteinen jako tehtaaseen ja konttoriin oli murtunut jo aiemmin, kun entistä isompi osa ”konttorista” ei enää ole ollut tuki-toimintaa, vaan tietokonetta on käytetty myös uuden luomiseen ja tuottamiseen. Se on johtanut jo aiemmin organisaatio-rajojen rikkomiseen, myös yli ajan ja paikan rajan.

Korona teki etätyöstä ja erityisesti videosta ”jokamiehen” työkalun, siinä missä TikTok ja mobiilisovellukset ovat tehneet

videoeditoinnista ja rakennetun videon luomisesta jokamiehen viihdettä. Samaan aikaan etätyökalut ovat vasta ensimmäisen sukupolven versioita, kankeita ja monesti epämukavia käyttää. Lisäksi videokeskustelut poikkeavat vielä liiaksi tavallisesta fyysisestä keskustelusta, jotta ne voisivat täysin korvata ne. Tässä tullaan näkemään iso kehitys.

Käynnissä onkin monen muun asian ohella iso muutos palvelusektorin sisällä. Se kulminoituu Ramona Wilmarthiin, kalifornialaiseen kampaajaan, joka veti föönistä töpselin irti, pakkasi tarvikkeet autoon ja menee nyt asiakkaiden luokse. Eivät vain tietotyöläiset, vaan myös käsityötä tekevät palveluammattilaiset siirtyvät yhä kauemmas siitä maailmasta, jossa työläiset kokoontuivat työpäiväksi kalliin koneen ääreen kaukaisista kodeistaan.

Kehityksen ajurina palvelualoilla on pärjäämisen pakko turvaverkottomassa maassa. Jos Muhammed ei tule vuoren luo, palveluyrittäjät lähtevät etsimään niitä asiakkaita, jotka ovat selvinneet kriisistä vähimmällä ja joilla on sekä kulutuspotentiaalia että haluja kuluttaa palveluita edelleen. Terveysteen, kauneuteen, hyvinvointiin, viihteeseen, remontointiin, vapaa-aikaan ja ruokaan liittyvät yrittäjät ovat olleet ensimmäisinä aktiivisia. Verkkosivusto Etsyn, käsityöläisten kauppapaikan, heinä–syyskuun 2020 liikevaihto on yli kaksinkertaistunut vuoden takaisesta. Markkinointialan, käyttögrafiikan ja ohjelmoinnin freelancer-työtä välittävän Fiverrin uusien työnetsijöiden määrä kasvoi samassa ajassa puolitoistakertaiseksi. Lisäksi Fiverrin kautta tulevat tulovirrat ovat olleet 2020 keskimäärin suurempia kuin ennen koronavirusta.

Tämä uusi asiakkaiden etsintä poikkeaa Uberin kaltaisesta keikkataloudesta siinä, että nämä ammattilaiset etsivät pitkäaikaista kanta-asiakasportfoliota. Sosiaalinen media on alentanut markkinointikustannuksia ja yrityksen perustamiskynnystä radikaalisti.

Jos kehitys jatkuu suurempana ja pitempänä ja etätyö yhtenä sen keskeisenä ajurina, läntisten yhteiskuntien kaupungistumiskehitys voi pysähtyä ensimmäistä kertaa satoihin vuosiin. Yhdysvalloissa pako lähiöihin on jatkunut jo 50 vuotta,

ja sen vuoksi kaupungistumisesta ei tulisi puhua samalla tavoin yhtenäisenä kehityksenä kuin teollistumisen aikoihin.

Koronakriisin seurauksena Amerikassa omakotitalojen myynti räjähti ennätykseen. Ne, joilla on hyvin palkattuja valkokaustaloita, tarvitsevat ainakin yhden uuden huoneen etätyöläisen työhuoneeksi. Matalat korot, säästövarallisuuden kasvaminen sekä muutos tarpeissa ovat johtaneet valtavaan asuntomarkkinoiden muutokseen sekä sisustus- ja kodin-elektroniiikkabuumiin.

Toisaalta taas ne, jotka nyt jäävät työttömiksi, ovat pysyvässä syrjäytymisvaarassa, kuten Suomessa laman aikana 1990-luvulla perheet ja heidän lapsensa.

Rakennemuutos näkyy myös yhdyskuntarakenteessa. Kaliforniasta on meneillään iso muuttoliike pois osavaltiosta, erityisesti Los Angelesista, joka korkeine vuokrineen on ollut maailman viihde-, filmi- ja televisioteollisuuden pääkaupunki 1900-luvun alkuvuosikymmenistä lähtien. Ensimmäistä kertaa nykyaikaisen mediateollisuuden historiassa median kulutus kasvaa vauhdilla, mutta tuotanto ei. Innovaatiot ovat tähän asti ihmiskunnan historiassa edellyttäneet fyysisiä kokoontumisia – ne eivät ole yksinäisten nerojen ansiota. Etätyön ja keskuksista paon lisäksi koronakriisi aiheuttaa riskin innovaatio-toiminnalle vielä kolmannellakin tavalla. Jos luottamus kansainvälisiin tuotanto- ja alihankintaketjuihin menee ja tilalle tulee paikallisia tai alueellisia tuotantologistiikkaketjuja, teknologia ei siirry enää yhtä tehokkaasti eivätkä innovaatiot leviä eikä parhaita käytäntöjä oteta yhtä herkästi käyttöön.

Ottaen huomioon, että ihmiskunnan ratkaistavana olevien valtavien, viheliäisten ja akuuttien ongelmien määrä ei ole vähentynyt, uhka innovaatiotoiminnan kärsimisestä on massiivinen uhka.

Valtionvelka syntyy tyhjästä ja katoaa mustaan aukkoon

Koronakriisi olisi jo pelkästään sairaanhoitokuluineen ja suojarahustehankintoineen merkinnyt valtavaa kuluerää kaikkialla maailmassa niin yksityisille kuin valtioillekin. Mutta koska taudin torjunnan ensi vaiheessa muita keinoja ei ollut käytettävissä kuin ihmisten liikkumisen rajoittaminen joko rajoja tai yhteiskuntaa sulkemalla – tai molempia – samalla supistettiin väistämättä myös taloudellista toimintaa. Elleivät valtiot olisi tulleet kansalaistensa ja yritystensä apuun, negatiivisen kasvun kierre olisi ollut kuin pyörre, joka imaisee kaiken sisäänsä hurjalla imulla. Ainoa tapa pehmentää talouden sokkia on ollut kaikkialla subventiot, avustukset ja tuet valtion kassasta sekä vuokrien, maksujen ja korkojen anteeksiantamiset tai lykkäämiset. Nytkin globaali bruttokansantuote kutistui OECD:n arvion mukaan 4,2 prosenttia vuonna 2020 (7,4 prosenttia Euroopan unionissa).

Maailman rahalaitosten järjestö Institute of International Finance (IIF) arvioi, että vuoden 2020 yhdeksän ensimmäisen kuukauden aikana maapallolla on otettu julkista koronavelkaa yhteensä kaksitoista biljoonaa (12 000 000 000 000) euroa, ja

yhteenlaskettujen valtiovelkojen summa on kasvanut 5,5 prosentilla 230 biljoonaan euroon. Velkaantumistaso vaihtelee suuresti maittain. Kehittyneillä mailla se on BKT:stä 432 prosenttia, mikä on 50 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Kehittyvillä markkinoilla velkaantuminen kasvoi yli 248 BKT-prosentin tasolle, ja eniten velkaantumisaste nousi Libanonilla, Kiinalla, Malesialla ja Turkilla.

Koko maailma on ollut yhtä mieltä siitä, että velkaa pitää ottaa. Korkotasoa on ollut alhainen, eikä näköpiirissä ole ollut pitkään aikaan korkotasoa nostavia seikkoja. Myös inflaatio on ollut suurimmassa osassa maailmaa varsin maltillinen. Edellä selostetut tuottavuutta kasvattavat neljännen ja osin jo viidennenkin teollisen vallankumouksen mekanismit ovat johtaneet varsin hallittuun kasvuun, vaikka finanssipääoman määrä on noussut kymmenkertaiseksi reaalityössä pyörivän rahan määrään verrattuna. Jopa vuonna 2007 käynnistyneestä finanssikriisistä selvittiin – poikkeuksellisesti – ilman inflaation kasvua tai muita isoja vaurioita rahamarkkinoille.

Pitkä vakaiden rahoitusmarkkinoiden kausi on edesauttanut valtioiden velkaantumista ainutlaatuisen korkealle tasolle, mutta niin kauan kuin rahan hinnassa ei ole näkynyt siihen sisältyvää riskiä, on ollut lupa päätellä, että valtioiden velkakirjoja ostavat sijoittajat eivät myöskään ole nähneet riskiä, että valtiot eivät maksaisi lainojaan takaisin. Jopa negatiivisia korkoja on nähty, ja silti valtionlainat ovat käyneet hyvin kaupaksi ja niille on muodostunut toimivat jälkimarkkinat.

Julkinen valta käyttää kaikkialla rahaa, ja se on kaikkialla velkarahaa. Juuri nyt ei haluta nostaa veroja, kun sekä yritykset että kansalaiset ovat hätää kärsimässä. Monien tulot ovat supistuneet markkinoiden ja sitä myötä työpaikkojen kadotusta (vaikkakaan ei kaikkien), joten nyt elvytetään. Elvytys halua ylläpitää tietoa ja toivoa siitä, että sokki on tilapäinen, kuu-kausien, ehkä vuoden, ehkä kahden pituinen, joten kannattaa pitää jatkuvuutta yllä. Joulukuun 2020 alussa OECD ennusti maailman BKT-kasvuksi 4,2 prosenttia vuonna 2021 (EU:n ennuste 4,1 prosenttia unionissa 2021) sekä edelleen 3,7 prosenttia vuonna 2022 sekä rokotteiden saatavuuden että vero-

ja rahapoliittisten toimien seurauksena. Kolmasosa kasvusta tulee Kiinasta.

Koska kaikki muut maat ovat enemmän tai vähemmän samassa tilanteessa, missään ei ole haluttu tieteen tahtoen heikentää omaa kansainvälistä kilpailukykyä koronan jälkeistä, ehkä piankin koittavaa aikaa silmällä pitäen. Velkaantumises- ta on tullut peli, jossa pelikierrosta ei voi jättää väliin, oli siihen osallistuminen minkä suuruisilla panoksilla hyvänsä perusteltua tai ei. Ehkä yllättäen pandemiantorjunnan kustan- nusten kompensatioon käytetty rahamäärä on ylivoimaisesti suurin maassa, joka ei ole hoitanut mairittelevasti omaa pan- demiantorjuntaansa, eli Yhdysvalloissa. Pelkästään liitto- valtioon rahaa on kulunut viisi biljoonaa euroa pandemian kol- men ensimmäisen kuukauden aikana, siihen päälle vielä osa- valtioiden ja paikallishallinnon koronatuet ja korvaukset. Toi- saalta Amerikassa kaikki on suurta, niin myös tuen tarve.

Euroopan unionissa jäsenmaiden velkaantumiselle on kat- to, joka on asetettu – poliittisena päätöksenä, ei luonnonlaki- en perusteella – 60 prosenttiin BKT:stä. Monet maat ovat ylit- täneet tämän aiemminkin, mutta mitään sanktiojärjestelmiä ei oikeastaan ole ollut olemassa. Tarkoitus on ollut saada koko euroalue ja unioni laajemminkin samankaltaiseen kehitys- vauhtiin sekä ehkäistä tilanteita, joissa jäsenmaat joutuisivat puntaroimaan tarvetta laajentaa keskinäisiä solidaarisuus- toimia pelkän velan maksamiseen.

On kuitenkin hyvä muistaa, että 2010-luvun lopun euro- kriisin aikaan rakennetulla vakuusmekanismilla onnistuttiin stabiloimaan tilanne. Kreikan velkaantumisasteen pompattua 100 BKT-prosentista yli 170 tasolle se ei ole käytännössä enää tästä kasvanut vuoden 2013 jälkeen. Maa on ollut talouskasvu- uralla vuodesta 2017 lähtien ja Kreikan verokertymäkin on jo 2018 kivunnut takaisin samalle tasolle kuin ennen eurokriisiä.

Valtioiden velkaantuminen on ollut finanssikriisistä pitäen Euroopassa erityisen herkkä aihe. Välillä saattaa jopa tuntua siltä, että se on julkisen talouden ykkösongelma – mutta talous- politiikka on paitsi taloutta, myös politiikkaa. Talouspuhetta tutkinut professori Mika Pantzar kiteyttää: ”Vuosituhannen

vaihteeseen asti ykkösongelmina pidettiin inflaatiota ja työttömyyttä, mutta sen jälkeen valtionvelka on syrjäyttänyt ne puheenaiheena.”

EU:n komissio sovelsi keväällä 2020 hätäpykälää, joka sallii rajan tilapäisen ylittämisen koronakriisin kaltaisesta syystä. 60 prosentin tasolle ei kykene kukaan palaamaan, mutta jonkinlaisesta kurista ei myöskään haluta luopua, sillä se vaikeuttaisi myös muun yhteisen ja vähintäänkin koordinoitun talouspolitiikan tekemistä. Euroopan rahaliitto EMU:n ydinajatus ei ole muuttunut mihinkään: niin kauan kuin rahapolitiikasta päättää itsenäisesti Euroopan keskuspankki mutta verotuksesta kukin jäsenmaa, tarvitaan jonkinlainen varmistuskytkentä näiden eri mekanismien välille. Velkaantumisaste on ollut toistaiseksi toimivin ja pienin yhteisesti hyväksyttävä tapa suoran budjettikontrollin sijaan, mutta kuitenkin budjettipolitiikkaan kytköksissä oleva indikaattori.

Massiivinen velanotto koronakriisissä perustuu paitsi selkeään tarpeeseen, myös mataliin korkoihin. Korkotason ennustaminen on ehkä taloudellisten indikaattorien ennustamisen vaikein laji. Mutta voidaan myös kysyä toisin päin: onko kenelläkään varaa kalliisiin korkoihin? Onko velan määrä jo niin iso, että lainanantajat ovat enemmän tilanteen vankeina kuin lainaajat?

Seuraako tästä inflaatio? Viimeisten sadan vuoden aikana korkea inflaatio on seurannut kumpaakin maailmansotaa ja syönyt sotaa varten otettuja velkoja keventäen siten tarvetta käyttää niukkojen jälleenrakennusolojen kassavirtaa velan maksuun. Moni ekonomisti onkin varovasti ehdottanut, että koska veroja ei voi korottaa eikä lainanottoa lisätä, antaa inflaation syödä nyt kasvanutta velkaa pois.

Maailman johtavat taloudet ovat viimeiset 25 vuotta onnistuneet varsin hämmästyttävästi pitämään keskeisten talouksien inflaation vähäisenä ja vakaana tavoitteenaan vuotuinen kahden prosentin inflaatio. Jos inflaatiolle kerran antaa vallan, sitä on hyvin vaikea säännellä tietyn tasoiseksi merkittävästi korkeammalla tasolla. Jätti-inflaatioiden historiassa hallitukset eivät sen enempää ole kyenneet nostamaan veroja kuin

lisäämään lainanottoa menojen lisääntyessä. Tällaisia koettiin muun muassa Ranskan suuren vallankumouksen aikaan, Saksassa 1923, Unkarissa 1946, Chilessä 1973 ja Zimbabwessa 2008–2009.

Tällainen riski 2020-luvulla tuntuu hyvin kaukaiselta. Lisäksi yksi neljännesvuosisadan kestäneen vakauden ajan salaisuuksista on keskuspankkien kasvanut itsenäisyys hallituksista. Tosin moni ekonomisti on myös esittänyt kritiikkinä, että vaikka keskuspankit eivät suoraan rahoitakaan valtioiden talouksia painamalla rahaa, erilaisilla osto-ohjelmilla ne käytännössä toteuttavat samankaltaista politiikkaa. Koko joukko poikkeuksellisia toimiakin on nähty, esimerkiksi Euroopan keskuspankki EKP:n negatiivinen ohjaukorko sekä Englannin pankin oman pääoman vaatimusten höllentäminen rahalaitoksille, jotta nämä voisivat rahoittaa yhteiskunnan pystyessä pysymistä. Raja keskuspankkien normaaleiksi luettavien markkinaoperaatioiden ja interventiopolitiikan välillä on kuuluisa veteen piirretty viiva.

Toistaiseksi inflaatiosta ei kuitenkaan ole mitään merkkejä. Deflaatio on lähtökohtaisesti vahingollista velallisille, mutta siitä on hyötyä velkojille, koska velkojen reaaliarvo kasvaa. Tämäkin ruokkii deflaatiota nyt, kun julkistaloudet velkaantuvat vauhdilla. Jos deflaatiokierre kestää pitkään, siitä on haittaa myös velkojille, koska osa velallisista ei pysty maksamaan velkojaan takaisin, vaikka velanantajat lyövät yleensä vetoa takaisin maksun puolesta. Euroalueella finanssikriisin jälkeen kiristynyt valvonta sekä vakuusvaatimukset tukevat kulttuuria, jossa velkaa ei myönnetä löysin perustein kelle hyvänsä. Lisäksi huonoimpien asiakkaiden rahoitustarve hoituu näinä aikoina valtioiden hätäavulla, mikä pienentää pankkien riskejä sekin. Eli siinä missä normaalioloissa pitkäaikainen deflaatio johtaisi siihen, että velkojille tulee luottotappioita, nyt riski tästä on paljon pienempi.

Vielä on syytä mainita, että valtionvelkojen kasvaminen – siis se, miksi valtioille lainataan rahaa – perustuu osaltaan myös siihen, että valtioiden takaisinmaksukyvyllä ei ole samantaisia teoreettisia rajoja kuin yrityksillä tai kotitalouksilla,

joiden kassavirtanäkymät määrittävät niille annettavien lainojen ylärajaa. Valtiot voivat aina painaa lisää rahaa, millä toki on vaikutusta niiden valuuttakurssiin ja kilpailukykyyn ja sitä kautta kykyyn tienata ulkomailta valuuttaa, tai ne voivat verottaa kansalaisiaan ja yrityksiä.

Yleensä selonteko valtioiden kyvystä vastata veloistaan päättyy muistuttamiseen niiden verotusoikeudesta. Koronakriisin aikana on kuitenkin syytä tarkastella lähemmin, mistä nuo verorahat sitten tulevat. Tietenkin yrityksiltä ja kotitalouksilta, mutta millä rahalla ne maksavat veronsa, varsinkin jos niillä ei mene hyvin?

Toisin kuin maailmansotien aikaan, koronakriisi on synnyttänyt poikkeuksellisen säästämisbuumin. Euroalueen säästämisasteen arvioidaan nousseen vuonna 2020 peräti kaksinkertaiseksi edellisvuodesta aina 22–24 prosenttiin.

Säästäminenkin jakautuu epätasaisesti. Paradoksaalisesti pankkitalletusten määrä on kasvanut eniten pandemiasta pahiten kärsineissä euromaissa, kuten Espanjassa 20 miljardia euroa yksin maaliskuussa ja Ranskassa 45 miljardia, kun taas Saksassa vain 16 miljardia euroa samassa ajassa. Tavallisestihan nollakorot eivät todellakaan kannusta säästämiseen, ja nytkin säästämisenä näkyvä kotitalouksien varallisuuden kasvu on oikeammin aivan muuta. Kulutusta on jäänyt tapahtumatta, kun välttämättömien elinkustannusten päälle tuleva kuluttaminen esimerkiksi matkoihin, viihteeseen ja ravintoloihin on ollut rajoitettua, vaikeaa tai mahdotonta. Kevään säästöluvut ovatkin valtaosin tulosta siitä, mitkä yhteiskunnat olivat minkäkin verran suljettuina. Jonkun verran säästämisaste-eroihin vaikuttavat myös kulttuuriset tekijät, ja esimerkiksi Sveitsissä saksankielisen väestön säästämisaste on 11 prosenttiyksikköä korkeampi kuin ranskankielisen.

Näitä kotitalouksien säästövaroja voi ajatella tietyssä mielessä valtionvelkojen vakuutena. Valtio olemme me kaikki, ja vaikka meidän rahamme eivät ole valtion rahoja, meiltä tuo valtio kuitenkin rahansa kerää. Verotusoikeus on nimenomaan valtion oikeutta, ei sopimus kansalaisten ja valtion välillä.

Paineita omaisuuden ja pääoman verottamisen suuntaan on ollut monessa maassa jo ennen koronakriisiä, ja säästöjen kertyminen kriisin aikana tuskin näitä paineita ainakaan pienentää. Todennäköistä onkin, että perintö- ja lahjaveroa joudutaan jonkun verran kiristämään, koska perittävän varallisuuden määrä kasvaa niin paljon, että se on myös mahdollista. On toki mahdollista myös siirtää verotusajankohtaa niin, että se joissakin omaisuuslajeissa tapahtuu vasta realisoitaessa omaisuutta, jos omaisuusmassoja tarvitaan esimerkiksi asumis-, tuotanto- tai muuhun sellaiseen käyttöön, jossa sen olennainen supistuminen verotuksen vuoksi olisi merkittävästi haitallista.

Mutta jos inflaation annetaan kasvaa kovin suureksi, kuten edellä olen spekuloinut, se nakertaa yritysten ja kotitalouksien varallisuuden arvoa. Jos niiden arvo lähtee laskemaan vauhdilla, se johtaa epäterveeseen markkinatilanteeseen, kun iso osa toimijoista pyrkii realisoimaan omaisuutta vain sen tähden, että ennättäisivät arvonalenemisjunan keulille. Jos taas markkinoille tulee enemmän tätä omaisuusmassaa kuin se kykenee vetämään, hinnat laskevat eikä korkean inflaation politiikka onnistu. Tämä vuorostaan tasoittaa omaisuuden realisoimistarvetta.

Kun kaikki vaikuttaa kaikkeen, mikään ei ole ongelmantonta.

Velkaantumisesta puhuttaessa ei voi myöskään unohtaa surullisenkuuluisaa *too big to fail* -periaatetta. Tietyn kokorajan ylittäneitä toimijoita ei voi päästää nurin, koska ne veisivät mukanaan liiaksi muita ja koko järjestelmä joutuisi kaaokseen. Mutta mikä on tämä kokoraja? Sitä ei voi koskaan määrittää absoluuttisesti. Ja kuten edellä yhteisvastuusta puhuttaessa, sama keskinäisriippuvuus pätee finanssimarkkinoihin. Pankkijärjestelmäkin on viime kädessä kollektiivinen, koska pankit ja finanssilaitokset ovat lainanneet niin ison osan varoistaan toisiltaan.

Velkaantumiselle on olemassa myös raja, mihin asti on järkevää tukea eri tahoja. Tätä ajatellaan tyypillisesti yritysten kohdalla silloin, kun yritetään pitää huoli, että konkurssikypsät yritykset eivät saisi tukea ("ettei häirittäisi markkinoita"). Tosin

aina löytyy lukuisia perusteita joko tekohengittää vaikeimpien aikojen yli (esim. massatyöttömyyden hillitseminen) tai strategisia syitä (valtiolla pitää olla oma kauppamerenkulku, oma lentoyhtiö tai oma puolustusteollisuutta).

Sama talouden dynaamisia vaikutuksia koskeva logiikka näytetään yleensä hieman toisen näköisenä, kun puhutaan kotitalouksista. Varsinkin oikeistossa on vallalla näkemys, että vastikkeeton raha passivoi. Vasemmalla taas tyypillisesti ajatellaan, että tietty minimitoimeentulo on taattava kaikille, ja esimerkiksi perustuloa puoltaa sosiaaliturvien yhtenäistäminen. Vaikka Suomessakin on yritetty järjestää empiirisiä kokeita asiasta, ne ovat olleet pienimuotoisia eivätkä johtopäätökset ole kiistattomia.

Sen tähden on erityisen mielenkiintoista tarkastella ensimmäisiä tutkimustuloksia Yhdysvalloissa vastikkeettoman koronahan eli helikopterirahan jakamisesta. Yhdysvalloissahan taloudellinen turvaverkko on erittäin heikko. Helikopterirahatermi tulee mielikuvasta, jossa valtio pudottaa helikopterista rahaa ihmisille, eli se korostaa yhtäläisyyttä ja vastikkeettomuutta. Rahaa jaettiin tilanteessa, jossa toimenpidettä pidettiin välttämättömänä koronan ensimmäisessä vaiheessa keväällä 2020 – mutta myös tilanteessa, joka oli vaalivuosi ja vaalienalustilanne erittäin tasainen. Joka tapauksessa voi sanoa, että nykyisen kaltaisen länsimaisen yhteiskunnan oloissa kyseessä oli uniikki tosielämän koeasetelma.

Yhdysvaltain liittovaltio käytti tähän tarkoitukseen 220 miljardia euroa. Alle 82 500 euroa vuodessa ansainneet amerikkalaiset veronmaksajat saivat 1 000 euron sekin kukin keväällä 2020 (jokaisesta lapsesta 417 euron korotus). Tavoite oli pitää huoli, että äkkiä lisääntynyt massatyöttömyys ei tyrehdyttäisi kulutusta ja sitä kautta pahentaisi sekä palvelujen että päivittäistavara- ja muun kulutustavarateollisuuden tilannetta (mikä olisi sekä ollut kansalaisille ikävämpää että saattanut tulla valtiolle kalliimmaksi) talouden sukeltaessa muutenkin 9,5 prosenttia vuoden 2020 toisella vuosineljänneksellä.

Mutta toisin kävi. Puolet rahasta pantiin säästöön tai käytettiin velkojen maksuun. Pienituloisimmat käyttivät vain 20–

30 prosenttia rahasta päivittäiseen elämään, keskituloiset 10–20 prosenttia.

Säästöjen raju kasvu on talouden tulevan jälleenrakennuksen kannalta huolestuttavaa, sillä säästöjä tyypillisesti ei palauteta kokonaan kulutukseen kriisin mentyä ohi (eikä se helppoa olisikaan). Kuitenkin juuri yksityinen kulutus on ollut Euroopan talousveturi edelliset vuodet.

Entä sitten velkaantuvien yhteiskuntien resilienssi? Missä määrin niiden itsemääräämisoikeus kaventuu? Euroopan kaltaisessa järjestelmässä kysymys ei ole vain velan määrästä tai edes sen kasvusta tai edes koronakriisin menetysten kompensoimisen määrästä yhteisestä kassasta. Isoin itsemääräämisoikeus on käytännössä niillä, jotka ovat onnistuneet pitämään yhteiskuntansa tasapainossa luottamuspääoman avulla, vakaina demokratioina, stabiililla hallituspohjalla sekä tukevalla infrastruktuurilla ja joissa on ajoissa investoitu kunnolliseen terveydenhuoltoon.

Tämä vahvistuu myös Euroopan finanssikomitean pääsihteeri Martin Larchin ja ekonomisti Stefano Santacrocen blogissa koronakriisin vaikutuksista syyskuussa 2020. Kansantalouden kriteerien noudattaminen (velkaantumisaste, budjettialijäämä jne.) on ollut parempaa niissä maissa, joilla oli laadukkaat valvontaelimet olemassa jo ennen vuotta 2011, jolloin nykyiset kriteerit astuivat voimaan, ja jotka pärjäävät hyvin Maailmanpankin hyvän hallinnon mittareilla tarkasteltuna.

Kun verrataan koronakriisien suhteellisia uhrimääriä tai BKT-pudotusta kriisin aikana (jälkimmäisen ääripäissä Tanskan 3,9 prosenttia ja Espanjan 12,4 prosenttia), huomataan, että samat maat ovat skaalan samoissa päissä (poikkeuksena EU:sta vuoden 2020 aikana eronnut Iso-Britannia, joka ei ole kovin velkaantunut, mutta jossa koronaan sairastuneita ja kuolleita on ollut paljon). Luottamus, resilienssi, talouden kantokyky ja terveystilanne ovat kaikki yhteydessä toisiinsa.

Viime kädessä tarkasteluun täytyy ottaa myös syyt, miksi velkaa otetaan. Yhteiskunta, joka säästää itsensä hengiltä tai ei käy ulkomaankauppaa, ei määrää itsestään enempää vaan vähemmän kuin toisin käyttäytyvät naapurinsa. Itsemääräämis-

oikeus edellyttää toimivuutta, resursseja ja sitä, että hyvän sään aikana on investoitu oikealla tavalla kestäväan hyvinvointiin. Silloin sopiva määrä velkarahaa on erinomainen voiteluaine ja vipuvarsi, joka auttaa kantamaan myös kriisien yli koronan jälkeiseen maailmaan.

Helppoa ei 2020-luvun alun hallitusten talouspolitiikka tule olemaan siitäkään syystä, että varovaisesti totuttua hieman isomman inflaation ja ylisäästöjen purkamisen pitäisi onnistua ilman, että työttömyys kasvaa. Samaan aikaan pitää olla tarkkana, ettei pandemiakaan pääse enää iskemään uudestaan. Suhdanneajoituksen kruunaa hallittu energiamuotojen käyttöönotto sekä muiden ilmastonmuutostoimien julkisen rahan käyttö kestävästi uutta elinkeinorakennetta luomaan hallitusti.

Itsemääräämisoikeus kytkeytyy myös muihin kansainvälisen yhteistyön, kuten poliittisen yhteistyön, geopolitiikan ja turvallisuuspolitiikan, lohkoihin. Liittoutuneet eivät ole yhtä suvereenia kuin liittoutumattomat, mutta vapauttamalla osan resursseistaan yhteistyöhön niillä on paremmat mahdollisuudet edesauttaa omaa kilpailukykyään. Viime kädessä päästään tässäkin kysymykseen: millainen on tulevaisuuden kansainvälinen järjestelmä, se jossa yhteistyön ja suvereenisuuden tasapaino määrittyy?

Kansainvälinen järjestelmä natisee, uudistuu ja pysyy

On aika ryhtyä vetämään yhteen eri havaintoja. Miten koronan jälkeisessä maailmassa käy kansainvälisen järjestelmän sellaisena kuin olemme oppineet tuntemaan sen viimeisten 75 vuoden aikana?

Kun ensimmäisen maailmansodan jälkeen rakennettu Kansainliitto osoittautui heiveröisemmäksi kuin vaihtelevat kahdenkeskiset sotilaalliset sopimukset ja sekalaiset ylevät mutta ponnettomat turvatakuut, toisen maailmansodan jälkeen maapallo ankkuroitiin vankemmin yhteen uudeksi sopimus pohjaiseksi järjestelmäksi. Sen perustana ovat Yhdistyneet kansakunnat ja sen alajärjestöt, mutta suvereenien valtioiden toimintavapautta rajoittavana ja myös keskinäisesti toisten valtioiden sisäisiin asioihin puuttuvina toimijoina myös Euroopan unioni, alueelliset ja kansainväliset kauppa- ja tullijärjestöt, ensin Gatt ja sitten WTO, sekä lukematon määrä aserajoitussopimuksia, puolustusliittoja, rauhansopimuksia ja kumppanuuksia. Niistä yksikään ei ole yhden kortin varassa, vaan kaikki nivELYVÄT toisiinsa erillisinä ja yhteisine sanktiointijärjestelmineen ja teknisine sekä

juridisine valvonta- ja varoitussysteemeineen, joissa vakautta ei horjuteta hevin.

Ydinaseen ilmestyminen ihmisen arsenaaliin, käsitys koko maapallon tuhoutumisen mahdollisuudesta loi tämän verkon perustan, mutta sen enempää ilmastomuutos kuin internet eivät ole vähentäneet yhteenkytkeytymisen sääntelyn tarvetta – nyt kun maapallon tai ainakin inhimillisen elämän valtaosan tuhoutumiseen on olemassa enemmän, ei vähemmän, mahdollisuuksia kuin 75 vuotta sitten.

Arvaukseni päätyvät sekä globalisaation heikkenemiseen että sen vahvistumiseen. Saman asian voi nähdä myös niin, että olemme niin tiiviisti toisistamme riippuvaisia, ettei tästä voi enää peruuttaa, mutta myös niin, ettei ole muuta tietä kuin taaksepäin, jotta emme kaadu kaikki kerralla, jos heikoin lenkki pettää. Epäilemättä kaikkein todennäköisintä on, että globalisaatiossakin tullaan näkemään ristiriitaista kehitystä.

Oikea-aikaisten ja huippuunsa säädettyjen alihankinta- ja toimitusketjujen katkeaminen ja korvaaminen huoltovarmuudeltaan hallitummilla paikallisilla ja alueellisilla ketjuilla vähentää globalisaatiota. Toisaalta viruksen torjunta on hyvin kansainvälistä touhua, ja kansainvälisen järjestelmän sopimus pohjaisuuden hyötyihin on herätty monissa sellaisissakin paikoissa, joissa tähän ei kiinnitetty aiemmin kovin paljon huomiota. Keskinäisriippuvuus on kuitenkin myös koronan jälkeisessä maailmassa kansainvälisen talouden ja yhteistoiminnan perusta. Samalla kilpaillaan siitä, kuka on milläkin tavoin riippuvainen kenestäkin. Kuten niin monesti kriisien aikana, juuri nyt rakennetaan tulevaisuuden yhteistyösuhteita.

Kilpailun päänäyttämönä on Afrikka, osin samoista syistä kuin kolonialismin kulta-aikana 1800-luvun jälkipuoliskolla. Maanosassa on runsaasti raaka-aineita, joita pohjoinen pallonpuolisko tarvitsee. Mutta Afrikalla on tällä kertaa takanaan myös neljännesvuosisadan pituinen taloudellinen nousukausi, jonka aikana monet inhimillisen kehityksen fundamentit on korjattu parempaan kuosiin.

Mobiilin internetin mahdollistama infrastruktuuri on lähes yhtä notkea kuin huomattavasti vauraammassa maissa. Lukui-

sisä maissa syntynyt keskiluokka takaa sekä yhteiskuntarauhan aiempaa paremmin että kulutuskysynnän, joka hilaa kansantalouksia kohti tasapainoisempia rakenteita yksipuolisen raaka-aineiden vientituotannon sijaan. Perusterveydenhuollon kehentyminen on jo johtanut perhekoon kasvun pysähtymiseen suuressa osassa maanosan valtioita, mikä puolestaan sekä mahdollistaa että kannustaa vanhempia kouluttamaan lapsiaan, erityisesti tyttöjä, aiempaa pitemmälle. Tämä taas ruokkii osaamista ja mahdollistaa puolestaan vaativampien töiden tekemisen sekä yritysinfrastruktuurin muodostumisen. Kun kansanterveys on kohentunut eikä korona näyttäisi iskevän suoraan (välillisesti kylläkin) pelätyllä voimalla Afrikkaan, maanosan nuorisoon painottuva ikärakenne merkitsee kevyempää huolto-suhdetta kuin esimerkiksi Euroopassa.

Raaka-aineet, ikärakenne, olojen vakaus ja mobiili verkko-infra muodostavat varsin tukevan nelijalan.

Mutta kilpailu on ankaraa. Euroopan unioni on käynnistänyt 3,8 miljardin euron Team Europe -ohjelman koronapandemian talousvaikutusten kompensoimiseksi Afrikassa, eikä Kiina ole jäänyt yhtään huonommaksi.

Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö Kiina näkisi pandemiaa mahdollisuutena. Ehkä se ei halua alistaa muuta maailmaa omaan järjestelmäänsä, kuten eurooppalaiset 1800-luvulla ja kommunistit, venäläiset etunenässä 1900-luvulla, mutta vähintäänkin varmistaa, ettei Kiinaa alisteta. Ylijäämäisen ulkomaankaupan avulla se pitää huolta siitä, että Kiina ja kiinalaisten etu tulevat ensin, suut saadaan ruokittua ja keskiluokka pysyy tyytyväisenä.

Ylivuosisataisessa katsannossa Länsi-Euroopan turvallisuuspoliittinen pääorientaatio on ollut alueellinen laajentuminen, samoin Venäjän, kun taas Kiina on ollut puolustuksellinen. Taloudellisesti Kiina on pyrkinyt pitämään kiinalaisuuden eli kiinalaisen yhteisön toimintakykyisenä verkostojen ja sidosten verisuonistona ja hermoverkkona jo pitkään Hongkongin, Aasian, Euroopan ja Pohjois-Amerikan kiinalaisyhteisöjen kautta. Kiinan, kiinalaisuuden ja kiinalaisten vaikutusmekanismien seurauksia ei pidä etsiä karttapallolle vedettyjä viivoja

tuijottamalla, vaan vanhaa hyvää ohjetta seuraten: follow the money.

Lisäksi on hyvä muistaa, ettei kansainvälinen järjestelmä ole ennen pandemiaakaan ollut sataprosenttisesti toimiva käytäntö, vaan ennemminkin ideaali, jossa on yritetty muuttaa, siedetty tai katsottu sormien läpi niitä alueita (merkityksessä: jurisdiktio), joissa asiat eivät lainkaan mene kansainvälisten pelisääntöjen mukaan.

Muuttamisen yrittäminen saa usein suurimman huomion, eikä täysin aiheetta. Otetaan esimerkiksi vaikka Pariisin ilmastosopimus. Puutteistaan huolimatta se on ensimmäinen käytännössä koko ihmiskunnan kirjoihin ja kansiin kirjattu ja allekirjoitettu pyrkimys päättää asioista konkreettisten tavoitteiden projektina, jonka kesto on ylisukupolvinen, lähes vuosisata. Jos ei olisi Pariisin sopimusta, ei olisi samanlaista normia, johon sitoutua vuosia sen solmimisen jälkeen, tai sopimusta, johon palata hallinnon vaihtuessa.

Koronakriisi kytkee erilaiset paikalliset konfliktit ja epävakauksilanteet yhä vahvemmin osaksi kansainvälistä näyttämöä, jossa alueelliset ja suurvallat törmäävät yhteen. Koronakriisi myös luo konfliktihakuisille populistijohtajille mahdollisuuksia pelata isommalla riskillä. Maailmassa ei juurikaan ole merkkejä päinvastaisesta, eli että korona olisi johtanut konfliktien laantumiseen tai taistelutoimien keskeyttämiseen. Sotien seurannaiset, heikentyvät talous- ja terveystilanteet luonnollisesti tekevät yhä isompia väestöryhmiä alttiiksi pandemioille.

Niin kauan kuin sotajoukot ovat paikallisia, näyttäisi kuitenkin siltä, että sotimiseen usein liittyviä suuria väestöjen (sekä sotajoukkojen että pakolaisten) liikkumisia ei kuitenkaan ole nähty, samoin kuin ei vuoden 2020 loppuun mennessä myöskään isoja pandemiatuhoja pakolaisleireillä. On kuitenkin vain ajan kysymys, milloin näitä ilmenee kuten aiempien pandemioiden yhteydessä.

Kansainvälinen järjestelmä on monissa tapauksissa itse itsensä selittävä käsite. Se lähtee konservatiivisuudesta eli maailman pitämisestä kulloisessakin tilassaan, mikä on suvereenien

valtioiden pienimmän mahdollisen yhteisen tahdon löytämisen näkökulmasta ymmärrettävää. Muutokset tähän status quoon hyväksytään vain silloin, kun muutokset tapahtuvat kansainvälisen järjestelmän muutoksia koskevien sääntöjen perusteella, mutta ei silloin, jos olemista koskevien sääntöjen (kuten ihmisoikeudet) rikkomista harjoitetaan massiivisesti, systemaattisesti ja pitkäaikaisesti riippumatta siitä, tapahtuuko se suvereenisuuden puitteissa vai ei. Suvereenisuus onkin paljon veteen piirretympi viiva kuin valtakuntien rajat, jotka nekin ovat vain rajallisessa määrässä tapauksia yksikäsitteiset.

Myös terrorismikeskustelussa näkyvät eurooppalaiset arvot, joiden taakse mielellään myös liberaalit ja keskilinjän poliitikot menevät selittäessään islamilaisen terrorin uhkaa. Tosi-asiassa kuitenkin eurooppalainen äärioikeisto ja ääriivasemismo – jotka ovat tutkitusti isompi turvallisuusuhka kuin ääri-islamismi – eivät kuitenkaan nekään ole eurooppalaisten arvojen takana.

Arvot korreloivat kovin huonosti etnisyyden tai kansallisuuden kanssa nykypäivän maailmassa, jossa kaikki on kaikkien saatavilla. Jos länsimaissa asuva muslimi voi radikalisoitua, voi myös orientissa asuva minkä hyvänsä uskoinen demokratioitua. Vaikka esimerkiksi Ranskan presidentti Emmanuel Macron on ajanut voimakkaasti uskonnollisten symbolien rajoittamista ajavaa lainsäädäntöä juuri koronakriisin aikana, tämä liittyy enemmän Ranskan sisäpolitiikkaan, jossa valmistaudutaan jo vuoden 2022 presidentinvaaleihin, kuin tarpeeseen tehostaa islamilaisen terrorismin vastaista työtä juuri kriisin vuoksi.

Kansainvälistä järjestelmää tarvitaan koronakriisin vuoksi ei vain sen verran tai vähemmän kuin ennen kriisiä, vaan aiempaa enemmän muun muassa seuraavista syistä:

1. Jälleenrakennus on mitä suurimmassa määrin kansainvälinen yhteisprojekti – vaikka sen suuruus ja rakenteet saavatkin kansallisia ilmenemismuotoja – sekä finanssijärjestelmän vakauden että alihankintaketjujen ja maailmankaupan globaalisuuden vuoksi.

2. Oppiminen ja varautuminen seuraaviin pandemioihin ja kriiseihin edellyttää sekä kansainvälistä sääntelyä että yhteistyötä.
3. Vaikka koronaviruksen kriisi luokiteltiin populisteille mahdollisuuksia lyhytaikaisiin voittoihin ja houkutuslietsoa konflikteja, minkään isomman toimijan intressissä ei ole päästää epävakautta niin pitkälle, että järjestelmän fundamentteja aletaan muuttaa.
4. Ilmastomuutos ja muut akuutit, vaikeat, pitkäaikaiset viheliäiset ongelmat eivät odota pandemiaa. Jo ennen kriisiä olemassa olleet kansainväliset ongelmat, jotka edellyttävät kansainvälisiä ratkaisuja, ovat yhä olemassa ja vaativat ratkaisuja.

Lisäksi on vielä hyvä muistaa, että sääntöperustainen kansainvälinen järjestelmä on täynnä hiljaisesti hyväksytyjä poikkeuksia, jopa sääntöperustaisuuteen vannovan Euroopan unionin sisälläkin. Se, mikä koskee Balkanilla esimerkiksi niinkin fundamentaalista asiaa kuin valtakunnanrajojen rauhanomaista vakiintumista unionin jäsenyysskelppoisuuden osoituksena, ei olekaan Kyproksen kohdalla ollut mikään ylityspääsemätön ongelma. Koska Kyproksen kriisi luokitellaan ”jäätäneeksi” ja on ollut hyvin rauhanomainen hyvin pitkään, anomaliaa on siedetty.

Näkyvämpi ja toisenlainen esimerkki taas on Israelin–Palestiinan tilanne – YK:nkin pitkäkestoisin projekti – jossa kansainvälinen järjestelmä on tehnyt suuren määrän päätöksiä, joiden implementointi ei ole onnistunut. Tätä tilannetta voi luonnehtia kaikkea muuta kuin siedetyksi. Pienetkin muutokset status quossa herättävät todellista käytännön merkitystään paljon isompaa huomiota, kuten Trumpin hallinnon päätökset Yhdysvaltain suurlähetystön siirtämisestä Tel-Avivista Jerusalemiin sekä saman tahon kättilöimä arabivaltioiden diplomaattisuhteiden solmiminen Israelin kanssa.

Toisaalta kaiken kytkeytyminen kaikkeen myös lisää konfliktien ratkaisumahdollisuuksia. Tästä esimerkkinä on Israelin ja Syyrian hallitusten läheneminen vuonna 2020 kaikessa

hiljaisuudessa, kun Syyrian presidentillä Bashar al-Assadilla on koronan pahentaman taloustilanteen vuoksi tarve vakauttaa maansa tilannetta sisällissodan laannuttua. Al-Assadin hallinnon etäisyyden otto sekä Hizbollahista, joka toimii Libanonin ja Syyrian lisäksi palestiinalaisalueilla ja joka on Israelin kriittinen vastustaja numero yksi, että Iranista ovat merkkejä siitä, että koronakriisi on paitsi uhka myös mahdollisuus.

Kahdeksan kompastuskiveä, neljä syytä optimismiin ja yksitoista ennustusta

Viime kädessä tilanne muuttuu radikaalisti, kun saadaan rokotteet käyttöön. Uutiset rokotteiden tulosta markkinoille ovat toki valoa tunnelin päässä. Ja mitä todennäköisemmin juuri se rokote, jota kaivataan, saadaan kehitettyä, massatuotantoon ja jakeluun, mitä paremmin tauti tunnetaan. Vuoden 2021 alussa covid-19:n tunteminen on vielä kesken rokotusten jo alkaessa.

Tunnelin päässä on valoa, mutta tunneli ei ole päivänpaisteinen valtatie, vaan tunneli, jossa on myös useampi este, joihin on mahdollista kompastua – ei ehkä kaikkien, mutta liian monen. Seuraavassa kahdeksan tärkeintä kompastuskiveä.

Ensinnäkin maailmassa on tätä kirjoitettaessa ollut 80 miljoonaa varmistettua koronatartuntaa eli todennäköisesti oikeasti 100–200 miljoonaa. Suurin osa näistä on lieväoireisia, suurin osa vähän tartuttavia. Riippuen siitä, miten pandemian ehkäisyyn tarkoitetut rajoitukset ihmisten liikkuvuudessa ja toimeliaisuudessa onnistuvat, tautiin sairastuu vielä kymmeniä

ellei satoja miljoonia lisää. Emme tiedä, mikä on supertartuttajien tai supertartutustilanteiden osuus kaikista tartunnoista, emmekä sitä, tuleeko se olemaan sama seuraavien kohdalla.

Toiseksi rokotekehitysohjelmat ovat monen tyyppisiä ja myös eri kehitteillä olevien rokotteiden vaikuttavuusmekanismit erilaisia. Osa näistä on toimintatavaltaan uusia, kuten lähetti-RNA-rokotteet. Maailmassa ei ole hyväksytty tällä mekanismilla toimivia rokotteita koskaan aikaisemmin. Siitä ei voi suoraan päätellä, ovatko riskit isompia tai pienempiä kuin muilla vaihtoehdoilla. Koska ihmisen immuunipuolustusmekanismi ei ole yksi monoliitti vaan lukuisten eri järjestelmien kokonaisuus, joista osa on synnynnäisiä ja osa adaptiivisia, parhaallakaan designilla ei voi ennustaa, onko jokin rokote ”paras”, ”vaarattomin” tai ”kaikille soveltuvien”. Eli rokotekehitystyö jatkuu, ja tulemme näkemään useita eri rokotteita rinnan tai ehkä jopa yhdessä käytettyinä.

Kolmanneksi kliinisten testien idea on 1) testata rokotteiden tehoja 2) ja annoksia, 3) mutta myös seuloa yleisimpiä haittavaikutuksia pois. 30 000 koehenkilön testissä sivuvaikutukset, jotka ilmenevät 1:100 000 henkilöllä, eivät välttämättä tule esiin (kuten narkolepsia sikainfluenssarokote Pandemrixin tapauksessa). On viime kädessä yhteiskunnan päätös määrittellä, mikä on siedettävä määrä oheisvahinkoja kussakin tapauksessa, kun rokotettavia on testivaiheen jälkeen miljoonia. Kuitenkin mikä tahansa eli pienikin määrä oheisvahinkoja aiheuttaa valtavan julkisuuden ja ruokkii rokotuspelkoja ja rokotevastaisuutta nykyaikaisessa media- ja someyhteiskunnassa ja sitä kautta heikentää rokotusohjelman tehoa väestötasolla, ihan ilman QAnoneja ja foliohattujakin.

Neljänneksi emme tiedä vielä, millaisen immuniteetin Covid-19-Sarsin sairastaminen antaa ihmisille. Joulukuun 2020 tilanteen mukaan näyttäisi siltä, että heidän immuunivasteissaan on suurta vaihtelua ja ainakin jotkut immuunimuistin osat ovat jäljellä ainakin puoli vuotta taudin sairastamisen jälkeen. Kovin paljon pitemmän ajan tietoa ei voi vielä edes ollakaan. Vasta aikaa myöten nähdään, kuinka pysyvää immu-

niteetti on. Lisäksi jos virus muuntautuu merkittävästi, antaako kerran sairastettu tauti immuniteetin myös uusia variantteja vastaan. Salmonellassa tunnetaan tapauksia, joilla tartuttavuus on jäänyt krooniseksi. Nykyisen pandemian aikaan sellaisia tapauksia ei tiettävästi ole esiintynyt.

Viidenneksi rokotteen oikeudenmukainen jakelujärjestys on muutakin kuin oikeudenmukaisuus- tai moraalikysymys. Kansainvälisen rokotekehitysjärjestö CEPI:n pääjohtaja Richard Hatchett kertoi haastattellessani häntä kesäkuussa 2020: ”Jos emme ensin rokota terveydenhoitohenkilökuntaa globaalisti ja seuraavaksi riskiryhmiä, kyse ei ole vain valtavasta määrästä menetettyjä ihmishenkiä, vaan pandemia jää myös kiertämään vahvempana maapallolle pitemmäksi aikaa ja pysyy niidenkin maiden riesana, jotka ovat hamstranneet rokotetta itselleen ensimmäisinä.”

Kuudes mahdollinen kompastuskivi on rokotteen hinta ja siihen liittyen ne sitoumukset, joita rokotetta kehitettäessä ja sekä tuotannon että kehityksen rahoitusvaiheessa on tehty. Maailmassa on myös taantumasta huolimatta paljon kulutuksesta säästynyttä rahaa, joka voi ajaa joissakin osissa maailmaa rokotteen hinnan pilviin. Olisikin välttämätöntä aikaansaada mahdollisimman laajat ostokartellit – ohitse muutoin vapaata kilpailua ja markkinataloutta korostavan maailman kauppajärjestelmän – hintojen pitämiseksi kurissa ja sen vuoksi, että varmistetaan valtiollisten toimijoiden ensisijaisuus rokotteen jakelujärjestyksessä.

Seitsemäs merkittävä kompastuskivi tunnelissa on politiikan ja rokotteiden keskinäinen yhteys. Sekä Kiina että Venäjä ovat kehittäneet rokotteita markkinoille niin nopeasti, että lännessä on esitetty lukuisia perusteltuja epäilyjä näiden rokotteiden turvallisuudesta, tehosta ja annostelun oikeellisuudesta. Viitteitä riskeistä alkaa jo olla. Marraskuussa 2020 Brasilian terveysvalvontaviranomainen keskeytti kiinalaisen Sinovacin kehittämän CoronaVac-rokotteen kliiniset kokeet Brasiliassa ”kielteisen, vakavan tapahtuman” vuoksi. Rokotetta oli tarkoitus valmistaa Sao Paulon valtiollisessa Butantan-instituutissa. Yllättäen Brasilian populistinen ja herkästi mieli-

piteitään vaihtava presidentti Jair Bolsonaro tuomitsi maansa kansalaisten ”käyttämisen koekaniineina”. Tämäkään kommentti ei ole vailta poliittista ulottuvuutta, sillä Sao Paulon kuvernööristä on tullut eräs hänen kotimaisista päävastustajistaan.

Meksikossa populistihallitus on solminut sopimukset kolmen yhdysvaltalaisen rokotevalmistajan kanssa, mutta hermostuneena pohjoisen naapurinsa käsiin räjähtävästä tautitilanteesta ja America first -ideologiasta se on ilmoittanut, ettei halua pitää kaikkia munia samassa korissa. Niinpä se on neuvotellut sekä Kiinan että Venäjän kanssa rokotteista. Samalla se on sitoutumassa kenties paremmin ja aiemmin saataviin vaihtoehtoihin, joiden testausprosessin perusteellisuus ei välttämättä täytä kansainvälisiä kriteerejä.

Venäjä ilmoittaa, että sen rokotetta kohtaan on ollut kiinnostusta 20 maassa yli miljardille annokselle. Kiina puolestaan on omien tuotteidensa kysyntää vahvistaakseen käynnistänyt miljardin lainaohjelman, joka on suunnattu Latinalaisen Amerikan ja Karibian maille.

Kun rokotteet ovat teollisessa massatuotannossa ja jake-lussa, tarvitaan vielä riittävä rokotemyönteisyys – tämä on kahdeksas mahdollinen kompastuskivi. Ei nimittäin ole lainkaan itsestään selvää epidemian vakavuudesta huolimatta, että ihmiset ovat valmiit ottamaan rokotetta.

Tutkimuslaitos Ipsos-MORI on selvittänyt parin kuukauden välein viidentoista maan aikuisväestön valmiutta ottaa koronarokote. Tätä kirjoitettaessa viimeisimmässä, lokakuun alkupuolen tutkimuksessa halukkaita oli 73 prosenttia, pudotusta neljä prosenttiyksikköä elokuun 77 prosentista. Rokotehalukkuus oli kasvanut vain kolmessa maassa (Meksikossa, Saksassa ja Etelä-Afrikassa). Merkillepantavaa on, että asian-tuntija-arvioiden mukaan 80 prosenttia tautia sairastamattomasta populaatiosta pitäisi rokottaa, jotta pandemiasta päästäisiin syntyvän laumasuojan avulla. Joissakin tutkimuksen maista, kuten Ranskassa, rokotusmyönteisiä on alle 60 prosenttia. Euroopan muista suurista maista luvut ovat alle 70 prosenttia myös Saksassa, Italiassa ja Espanjassa, samoin Yhdys-

valloissa. Siellä on myös päätetty, että kukin osavaltio saa itse päättää, kenelle ja missä järjestyksessä rokotukset annetaan, mikä syö rokotusohjelman tehoa, kun liikkuvuutta osavaltioiden välillä ei vähennetä merkittävästi (tätä kirjoitettaessa vain 13 osavaltiossa 50:stä oli liikkumisrajoituksia yli osavaltiorajojen), ja vähintäänkin lisää laumasuojan syntymiseen tarvittavaa aikaa. Rokotteista kieltäytyjät tuskin tulevat jäämään vaille painostusta ja vihapuhetta ympäristössä, jossa tunteet ovat valmiiksi kireällä ja polarisoituminen on valmiiksi olemassa oleva ilmiö.

Tämä pandemia ei kerro mitään suoraan siitä, mikä on seuraava pandemia. Menneestä ei pitäisi ylioppia eikä alioppia. Seuraavien pandemioiden esiintymistä kiihdyttävät lajikadon kiihtyminen, rokotusvastaisuus sekä populististen johtajien kannatuksen säilyminen korkealla ja politiikan ennustettavuuden heikkona. Melkoisella todennäköisyydellä voidaan kuitenkin väittää seuraavaa:

1. Johtuen useiden perinteisesti isojen eurooppalaisten influenssamaiden toteuttamista mittavista sosiaalisten kontaktien vähentämiseen tähtäävistä rajoittamistoimista loka–joulukuussa 2020 talven 2020/21 kausi-influenssasesonki pohjoisella pallonpuoliskolla tulee jäämään merkittävästi pienemmäksi kuin pitkään aikaan. Huolimatta Yhdysvaltojen ja Venäjän paljon lievemmästä sulkupolitiikasta erityisesti matkustajalentoliikenteen supistuminen murto-osaan aiemmasta Itä-Aasian ja toisaalta Euroopan, toisaalta Pohjois-Amerikan välillä sekä hidastaa että vähentää influenssavarienttien leviämistä sen perinteisiltä syntysijoilta Kaukoidästä. Säästyviä ihmishenkiä on todennäköisesti vähintään 100 000, mutta osa näistä voi olla samoja heikkokuntoisia vanhuksia, jotka menetetään koronalle. Euroopan toisessa aallossa varotoimet hoivakotien ja vanhusten koronatartuntojen ehkäisemiseksi ovat kuitenkin paremmassa kuosissa kuin ensimmäisen aallon aikaan. Sen vuoksi on syytä olettaa,

että influenssalta säästyvien ja koronassa menetettävien henkien nettoyhteisvaikutus on kuitenkin positiivinen.

2. Kongossa saatiin vuoden 2020 aikana kaksi ebola-epidemiaa kukistettua. Ratkaisevaa tälle on ollut se, että terveydenhoitojärjestelmää ei ole kuormittanut useampi pandemia yhtä aikaa. Tälläkin kertaa keskeisenä toimijana oli Yhdysvallat. Sen toimintakyky kansainvälisissä kriiseissä ei ole ollut pohjalukemissa koronakriisin aikana. Kaikki eri osatekijät luovat toivoa sille, että ebolan kaltaiset ei-ilman kautta leviävät mutta hyvin tappavat epidemiat pystytään pitämään globaalisti haastavammassakin oloissa kurissa.
3. Tietoisuus lentomatrustamisen merkityksestä ilman kautta ihmisestä ihmiseen tarttuvien vaarallisten kulkutautien leviämisessä voi johtaa sekä epidemia-turvatoimien muuttumisesta kiinteämmäksi ja pysyvämmäksi osaksi lentoturvallisuustoimintaa että herkemmin ja matalammalla kynnyksellä jatkossa keskeytettävään ilmailutoimintaan.

Yksittäisten ongelmien yksittäiset ratkaisut eivät estä seuraavia pandemioita eivätkä ne ole irrallaan isoista ympäristökysymyksistä. Pandemian jälkeisessä maailmassa tarvitaan sekä ymmärrystä, sietokykyä, luottamusta että valmiutta arvioida arvoperustaa enemmän kuin ennen. Onko kaikki nämä eri paineet mahdollista yhdistää? Olen optimisti neljästä syystä:

1. yhteiskuntien rationaalisen velkaantumiskyvyn tähden
2. ilmastonmuutoksen ja muiden viheliäisten ongelmien ratkaisuihin edistymisen tähden
3. aiempien pandemioiden dokumentoidusti mahdollistamien merkittävien murrosten tähden
4. sen tähden, että todella kovissa paikoissa suurvallat ovat ennenkin kyenneet löytämään toisensa ja väistämään koko pallon tuhon sekä jopa kehittämään uutta.

Ensinnäkin kaikki asiantuntijat ovat yksimielisiä siitä, että nyt käynnistetyt massiiviset julkisen talouden interventiotoimenpiteet on mahdollista ja tarpeen kytkeä pitemmän aikavälin rakennemuutokseen. Kaikissa maissa toimia on käynnistetty, eikä yhdessäkään maassa valtiojohto ole ilmoittanut, että kehityksen pyörää käännettäisiin taaksepäin tai palattaisiin vanhaan normaaliin – siitäkään huolimatta, että edellä kuvatulla tavoin esimerkiksi Kiinassa koronan vaikutuksia halutaan sisäpoliittisista syistä vähätellä tai Trumpin politiikka suhteessa ilmastonmuutokseen ei muuttunut vaalivuonna, olipa koronaa tai ei.

Tässä ehkä juuri realisoituu kuuluisa viisaus: kriisi on aina myös mahdollisuus. Julkisen vallan ja yksityisen sektorin välisestä työnjaosta on kiistely 2020 vähemmän kuin aikoihin. On melkein kuin pitkän avioliiton ajan toisilleen jurnuttaneet ja sietämällä yhdessä pysytelleet puoliset olisivat päättäneet viettää hopeahäpäiväänsä uudella kuherruskuukaudella.

Eri sektorien tasapaino, julkisen tapa kuulla yksityistä ja siten koordinoita sitä sekä yksityisen tapa kantaa yhteiskuntavastuunsa lainsäädännön minimiä laajemmin ovat lähtökohtaisesti jatkuvasti liikkeessä. Olennaista on ehkä vain, että nämä liikkeet eivät luule olevansa liiaksi toisistaan riippumattomia. Fragmentarisessa ja mikroidentiteetteihin luisuvassa maailmassa vanhan maailman itsestänselvyyksiä on vähemmän, vaikka yhteiskuntien resilienssi määrittäytykin niiden pitkäaikaisten, kestävien vahvuuksien pohjalta. Tässäkin on hyvä muistaa, että kullakin on tämänsä: amerikkalaisilla optimismi ja yritteliäisyys, venäläisillä loputon kärsivällisyys, kiinalaisilla yritteliäisyys ja pitkäjänteisyys, suomalaisilla luotamus pääoma ja sen seurauksena matalat hierarkiat. Ennen koronaa, koronan aikana ja koronan jälkeen.

Toinen syyni optimismiin on empiirinen. Pariisin ilmastosopimus, puutteistaan huolimatta, oli kuitenkin ensimmäinen kerta ihmiskunnan historiassa, kun koko maapallo sopi lähes vuosisadan pituiselle ajanjaksolle asioita. Vaikeita asioita ja konkreettisia tavoitteita. Ja kuten nyt tiedetään, että vaikka Yhdysvallat häipyi välillä pois sopimuksesta, se oli vain tilapäistä.

Vaikka populistilla on valtava valta maailmassa ja he käyttävät sitä myös uskotellakseen ihmisille, että se, mitä ei silmin näe ja mikä tapahtuu hitaasti, ei ole totta, niin siltikin mennään eteenpäin. Kiina on ilmoittanut täsmällisemmästä tiekartasta, Japanin teräs- ja autoteollisuus julkisti toimensa kohti hiilineutraaliutta heti maan hallituksen vanavedessä, Euroopan maataloutta sovitetaan ilmastotavoitteisiin, Kalifornia – maailman viidenneksi suurin talous – on sitoutunut ilmastonmuutostoiimiin, kuten tuhannet kaupungit ja alueet valtioiden lisäksi. Ensin tulee Pariisi, sitten tulevat tarkemmat askeleet, sitten tulee toteutus.

Nämä kaikki ovat yksittäisiä päätöksiä, mutta ne ovat syntyneet pandemian aikana ja ne aiotaan toteuttaa pandemian jälkeisessä maailmassa pandemian aiheuttamista esteistä, ongelmista ja hidasteista huolimatta. Ne kaikki ovat päätöksiä, joita tuskin olisi syntynyt ilman Pariisin ilmastosopimusta ja jotka tulisi nähdä poliittisina manifestaatioina ilmastonmuutoksen pysäyttämisen prosessiin sitoutumisesta samalla, kun valtiot näkevät entistä enemmän oman etunsa olevan ilmastotekojen kanssa linjassa.

Uskon, että tämä näkemys tulevaisuuden itsekkästä kilpailukyvyvystä on vähintään yhtä suuri ajuri hiilineutraaliuden puolesta kuin kansainvälinen ja globaali vastuuntunto, joka toki korostuu poliittisten paineiden muodossa avoimissa demokratioissa. Talouden dynaamisuuden kasvu myös populistisissa ja totalitarismissa on johtanut niiden talouksien herkkyyden ja haavoittuvuuden kasvuun myös kotoperäisesti, ei vain kansainvälisen kaupan kautta.

Ja kolmanneksi: silloinkin kun kriisit ovat aiheuttaneet kauhistuttavia asioita, ne ovat käynnistäneet muutoksia, jotka ovat saaneet aikaan ihmeellisiä asioita. Kriisin alussa ja kriisin keskellä nämä muutokset eivät vielä ole näköpiirissä. Mutta musta surma nosti työväestön maaorjuudesta. Lisäksi 1400-luvulla syntyivät modernit luonnontieteet ja yliopistot, kun kirkko ei voinut selittää pandemian valikoimattoman kalmankouran käyttäytymistä eivätkä rukoukset tehonneet tosi paikan tullen. Epäileminen ja kyseenalaistaminen tulivat hyväksyttä-

vämmiksi – mistä on suora linkki paitsi tämän päivän lääketieteen tutkimusmetodeihin, myös salaliittoteorioihin. Renessanssista seurasi uskonpuhdistus ja siitä puolestaan valistus. Nykyaika ja kasvu toivat tullessaan myös tulonjakoa, mikä johti siihen, että vauriissa maissa köyhimpienkin osa on kokonaan eri kuin puoli vuosituhatta sitten. Uusi menestystarina synnyttää toki myös uusia ongelmia, ja ylipaino esimerkiksi ei ole koskaan aiemmin maailmanhistoriassa ollut nimenomaan köyhien ongelma.

Tällaisen teoksen päätteeksi yleensä on tapana tiivistää läpikäytyä matkaa jonkinlaisiksi ennusteiksi – tai arvauksiksi. Edellä on jo ollut monia otaksumia ja enemmän tai vähemmän loogisia johtopäätöksiä tulevaisuudesta. Ensiksi kaikkein suurin ja todennäköisin muutos:

1. Ihmisten liikkuminen muuttuu eniten ja liikkumisessa eniten ilmaitu. Edellä selostettu lentomatkamäärän rajua pudotus tuskin tulee korvautumaan samanlaisena uudessa tilanteessa. Tätä johtopäätöstä tukevat lukuisat eri syyt:

Internet on jo vähentänyt ihmisten tarvetta liikkua. Yhä isompi osa matkamisesta on perustunut haluun eikä tarpeeseen. Ajatukset, aatteet, palvelut ja tavarat ovat verkon avulla tuotettavissa sinne, missä ihmiset ovat, eikä niiden ääreen päästäkseen tarvitse lähteä kylistä kaupunkeihin ja maasta toiseen kuten aiempina vuosisatoina. Myös globaalin markkinatalouden dynamiikka on pyrkinyt vähentämään logistiikkakustannuksia. Kaupan rakennemuutos suosii yhä enemmän kaupan menemistä verkkoon.

Samoin ilmastonmuutoksen hidastamistavoitteet ovat jo ennen pandemiaa puoltaneet vahvasti tarpeettoman liikkumisen vähentämistä. Maailman väestöstä lentomatkusti 11 prosenttia vuonna 2018. Kiinnostava yksityiskohta on, että vain pieni osa, enintään kymmenesosa kaikista, aiheutti puolet kaikista hiilipäästöistä. Koska kansainvälisin sopimuksin on varmistettu lentopolttoaineen verottomuus, polttoaineen vaihtamiseksi uusiutuvaan energiaan ei ole voitu soveltaa samanlaisia kannustimia tai sanktioita kuin tieliikenteessä.

Biolentopolttoaineiden kehitys tulee vielä 2020-luvulla mahdollistamaan verotuksella ohjauksen pois fossiilisista lentopolttoaineista, mikä merkitsee myös jäljelle jäävän matkustajalentoliikenteen pienempää hiilijalanjälkeä. Lisäksi ilmailun energiankulutukseen on vaikuttanut hintakilpailun ajama kaluston korvausinvestointien tekeminen polttoainetaloudellisempiin koneisiin. Koronakriisissä voittajia ovat ne lentoyhtiöt, jotka ovat kyenneet varhaisessa vaiheessa konvertoimaan kalustoaan rahtiliikenteeseen erityisesti Aasian ja Euroopan välisille reiteille. Tämä liikenne tulee kasvamaan ja pitämään sinne matkustajaliikenteestä siirtyneen kapasiteetin pysyvästi lentorahdissa. Kasvu ei kuitenkaan ole yhtä suurta kuin matkustajaliikenteen määrän pudotus.

2. Mis- ja disinformaatio vaikeuttavat jatkossakin kriiseistä selviämistä huomattavan paljon. Sota-aikoina sotaa käyvissä maissa on yleensä käytössä jonkinasteinen sensuuri. Sensuurin ylläpitämisen juridinen sääntely on oikeusvaltioaikakautena vaikeaa ja sekä sen toimeenpano että sanktiointi internetin aikakautena vielä vaikeampaa. Yksittäiset protestit yltävät silti äärimmäisen harvoin sellaisen toiminnan ja kapinan asteelle kuin arabikevät 2010-luvun alussa, ja – jälleen sensuurin näkökulmasta – kaduille asti yltänyt toiminta saatiin useimmissa tapauksissa varsin pian uomaan. Sensuuria tehokkaampia tai sen kanssa yhdessä sovellettavia 2000-luvun informaatiotosodankäynnin tekniikkoja ovat disinformaatio ja misinformaatio.

Vaikka pandemiassa ei olekaan kyse sodasta, pandemia-kriisin kaltainen ison mittaluokan globaali kriisi antaa tässäkin tapauksessa viitteitä siitä, mikä rooli tällaisilla tekijöillä on tällaisen kriisin hoidossa. Disinformaatiolla tarkoitetaan eittiedollisten asioiden ilmaisemista tietona ja misinformaatiolla virheellisten, tarkoituksella harhaanjohtavien tietojen ilmaisemista tietona. Koronakriisin alussa näillä oli hyvin pieni merkitys. Mitä pitemmälle kriisi eteni, sitä isommaksi kasvoi dis- ja misinformaation määrä, merkitys ja seuraaminen niin, että ilmiöllä voi olla ratkaiseva merkitys monissa maissa rokotteen antaman laumasuojan syntyminen aikatauluun.

3. Yhteiskuntien intressissä on ottaa isompi vastuu terveydenhoidosta pitääkseen yhteiskunnat auki ja talouspyörimässä. On hyvin todennäköistä, että uusia pandemioita tulee, eikä kukaan voi enää silloin kantaa poliittista vastuuta varautumattomuudesta. Millaiset rahastointimekanismit varautumiseen tulee, jää nähtäväksi. Erilaiset kollektiiviset, kansainväliset monitorointi- ja varhaishälytysjärjestelmät tarkistetaan varmasti huolella ja resursoidaan sekä validoidaan aiempaa paremmin. Muun muassa huoltovarmuuskysymysten ratkaisemisessa kokemus pandemiasta tulee vaikuttamaan, mutta muutosten radikaalisuus tulee vaihtelevaan hyvin paljon maittain. Yhteistoiminta EU:n jäsenmaiden kesken kuitenkin tiivistyy, vaikka unionille sinänsä ei annettaisikaan isompia päätösvaltuuksia.

4. Uusi normaali pitää sisällään uuden tasapainon vapauden ja muiden arvojen välillä. Nyt nähdään, että vapauden korostaminen syö isosti yhteiskunnan resilienssiä kestää kriisejä. Samoin länsimaisissa demokratioissa ja oikeusvaltioissa tullaan määrittelemään uusi tasapaino oikeuksien ja velvollisuuksien välillä samoin kuin yksilönvapauden ja yhteisvastuun välillä. Yhteisvastuu ulottuu myös aiempaa selvemmin paitsi globaaliin ihmisyyhteisöön, myös luomakuntaan yli koko biosfääriin. Koronapandemian jälkeen on aiempaa vaikeampi ummistaa silmiään siltä tosiasialta, että tarvitsemme kaikki toisiamme tällä pallolla. Yrityksiä viedä ajattelua tähän suuntaan tulee toki yhä riittämään, jopa aiempaa kiivaampina silloin, kun ne palvelevat lyhyen tähtäimen omanvoitonpyyntiä.

5. Postsosiaalisuus kasvaa digitaalisen ja fyysisen olemisen rinnalle kolmanneksi tilaksi. Tähän vaikuttavat sekä uudet työkalut että niiden uudet käyttötavat. Ne tulevat muovamaan sekä median tuottamistamme että kuluttamistamme samoin kuin kommunikaatiotamme. ”Elämme hybridisessä kolmannessa tilassa”, kuten Lundin yliopiston arjen tutkimuksen professori Saara Taalas sanoo. ”Postsosiaalisuus on kolmannen

tilan olennainen piirre. Zoom antaa sosiaalisuuden vaikutelman, mutta Zoomissa ei voi bondata, ei lohduttaa – se on kuitenkin editoitua ja rajattua.” Verrattuna TikTokin tapaan käyttää emojia ja animaatioita Zoom on vielä hyvin kökkö väline – seuraavia odotellessa.

6. Työn sosiaalisuus rakentuu uusiksi. Työtä on psykologisoitu paljon. On otettu itsestään selvänä, että työ on sosiaalista. Monilla työpaikoilla työ on kuitenkin organisoitu samaan tapaan kuin se, miten yksivuotiaat leikkivät kukin hiekkalaatikolla vierekkäin omia leikkejään. Kun henkisen työn irtoaminen paikasta tulee kokemuksellisesti todeksi, vanhat työyhteisön hierarkiat ja sosiaaliset suhteet eivät enää päde. ”Työpaikat” ovat entistä enemmän muuta kuin paikkoja, ”työpäivät” entistä enemmän muuta kuin päiviä. Ihmisten tarve fyysiseen kontaktiin ja sosiaalisuuteen sinänsä ei häviä, mutta se, miten, missä ja milloin sillä on lisäarvoa itse työhön, menee monissa ammateissa kokonaan uuteen pohdintaan, samalla kun uusien ammattien syntyminen kiihtyy.

7. Antitrusti-ideologiaan perustuva kilpailuoikeus tulee lännessä ulottumaan big data -yhtiöihin, Kiinassa taas digitaalisuus nivoutuu aiempaa tiukemmin yhteiskunnalliseen kontrolliin. Yhdysvalloissa on hallitusvallasta riippumatta vahva kilpailuoikeudellinen kartellien vastainen perinne, samoin Euroopan unionissa. Mitä pitemmälle big data -yhtiöt ulottavat taloudellisen valtansa kuluttajien talouteen ja mitä tarkempaa dataa ne omistavat, sitä isommaksi nousee yhteiskuntien intressi pyrkiä estämään the winner takes it all -tilanteiden syntyminen lainsäädännön ja tuomioistuinkäytännön avulla. Se, että näiden yhtiöiden kotipaikkoja ei ole Euroopassa, ei ole hidaste. Kiinassa sen sijaan erilaiset portaalit ja digikonglomeraatit tulevat kehittymään isommiksi integraateiksi, joihin valtiolla on pääsy kansalaistensa valvomiseksi. Tämä tulee olemaan erityisen kriittistä sitä mukaa, kun tekoälyavusteisuus kasvaa eri työtehtävissä.

8. Finanssitaloutta ja reaalitaloutta integroidaan asiakaspohjaisesti uusin tavoin. Vaikka Kiinassa Ant Groupin listautuminen peruuntuikin ja yritys joutui Kiinan regulaattorien tarkempaan syyniin loppuvuonna 2020, erittäin suurten rahalaitosten sekä kauppaja- ja palveluyritysten integroituminen eri puolilla maailmaa jatkuu asiakasdatavetoisesti. Jättikonglomeraatit ovat sekä alttiimpia finanssisokeille että syrjäyttävät pankkeja ja kehittävät uusia rahoitusmuotoja nopeammin kuin regulaattorit ehtivät niitä säännellä.

9. Populismien riskit demokratialle lisääntyvät. 2000-luvun alku on näyttänyt, kuinka populismi toimii, ja se toimii hyvin. Pandemian kaltaiset kriisit lisäävät epävarmuutta ja turvallisuushakuisuutta ja tekevät luottamukseen perustuvasta demokraattisesta hallitsemisesta aiempaa hankalampaa. Vaalien ajoitus ja pandemian tai talouden hallinta eivät etene synkronissa keskenään, vaan vaalit voivat tulla demokratian kannalta huonoon aikaan, siinä missä populismien kannalta melkein mikä tahansa ajankohta on hyvä ajankohta. Populismi vaikuttaa sekä isona oppositiona vaatiessaan itseään otettavaksi huomioon että myös hallitusvaltaan päästyään eikä aina tule sopeutumaan demokraattisiin sääntöihin, kun sen pitäisi luopua vallasta ajallaan.

10. Nuorison poliittinen arvaamattomuus. Monet turhautuneista ovat nuoria, ja monet nuoret turhautuvat luonnollisen kumppanien etsinnän ja työuran käynnistämisen elämäntaiheeseen. Monissa yhteiskunnissa nuorten näkymät suhteessa edelliseen sukupolveen ovat synkistyneet, syrjäytyminen koskee nuoria muuta vähemmistöä enemmän ja nuorten usko demokratiaan on romahtanut. Kaikki tämä lietsoo myös ääriliikkeiden kasvua ja potentiaalisesti poliittista väkivaltaa yhdessä populistien vaikutuksen kanssa (joka on tullut jäädäkseen). Trendi on jatkunut pitkään, mutta korona-kriisi on kiihdyttänyt sitä.

11. Kaupungistuminen sekä jatkuu että ei jatku. Muuttoliike kaupunkeihin on kymmenentuhatta vuotta vanha megatrendi,

joka tuskin pysähtyy. Samaan aikaan vastaliikettä esiintyy erityisesti yhteiskunnissa, joissa on paljon ensimmäisen polven kaupunkilaisia, jotka palaavat kotiseudulleen omaan maa-hansa tai muualle.

2000-luvun ensimmäisestä vuosisadasta voinee sanoa jo tässä vaiheessa, että olemme siirtyneet säännöllisten globaalien tai semigloaalien asymmetristen sokkien aikakauteen. Kylmän sodan aikainen jatkuva yleinen uhkatila, jossa kuitenkin kauhun tasapaino piti yllä vakautta, tuntuu todella kaukaiselta ajalta 2020-luvun alussa. Seuraavassa aikajana tärkeimmistä talous-kriiseistä, sotilaallis-poliittisista kriiseistä sekä ihmis- ja koti-eläin epidemioista, jotka joko muodostuivat merkittäviksi ta-saisen kehityksen epäjatkuvuuskohdiksi tai olivat tipalla muo-dostua sellaisiksi.

- 1996 BSE eli ”hullun lehmän tauti” Isossa-Britanniassa
- 1997–1999 Kaakkois-Aasian talouskriisi
- 2000 It-kuplan puhkeaminen
- 2001 Al-Qaidan 9/11-isku New Yorkiin ja sen seurauksena Persianlahden sota 2003
- 2002–2004 Sars-epidemia
- 2003 Lintuinfluenssa H5N1
- 2007–2008 Yhdysvaltain kiinteistökeinottelusta lähtenyt finanssikriisi
- 2009–2010 Sikainfluenssa
- 2011 Arabikevät ja Syyrian sisällissodan alku
- 2012 Mers-epidemia
- 2013–2016 Länsi-Afrikan ebolaepidemia
- 2014 Krimin valtaus ja Itä-Ukrainan sota
- 2015 Euroopan pakolaiskriisi
- 2018 Afrikkalainen sikarutto laajalti Euraasiaan
- 2019 Tuhkarokon leviämisvaihe
- 2020 Koronapandemia

Mitä näistä kriiseistä on sitten opittu? Mitä milloinkin ja toisaalta ei koskaan riittävästi. Internetin ensimmäistä hyperkasvu-

aaltoa seurannut teknokuplan puhkeaminen pyyhkäisi pois yli neljä biljoonaa euroa yritysten arvosta ja vei mennessään niin riskisijoittajien rahaa kuin tavallisten ihmisten rahastoihin laittamia eläkesäästöjä. Monet vanhoivat, että kapitalismin on muututtava, näin ei voi jatkua. Kaksi vuosikymmentä myöhemmin tiedämme, kuinka kävi.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen päällimmäisenä oli tunne, ettei enää ikinä mitään tällaista. Mutta virheitä tehtiin saman tien, osa näki ne virheinä, osa ei – ja kaikkia eri intressejä ei suvereenien toimijoiden kesken ollut mahdollista sovittaa yhteen. Toisen maailmansodan jälkeen todettiin sama uudestaan: ei enää koskaan. 1940-luvulla päätettiin soveltaa myös ylikansallista päätösvaltaa, koska valtioilla nähtiin riittävästi yhteisiä etuja, joihin ne voivat sitoutua. Samalla ne voivat luopua pienestä osasta suvereniteettiaan saadakseen enemmän takaisin, sillä kansainvälinen politiikka tai edes kauppakaan ei ole nollasummapelejä, vaan kaikesta syntyy koko ajan lisäarvoa.

Vaikka tuho oli fyysisesti perusteellisempaa maailmansodan jälkeen kuin koronan aikaansaama jälki, yhdessä suhteessa sodan jälkeen oli helpompaa: kun tulitauko oli solmittu ja aikaan rauhansopimuskin, tiedettiin, että sota on ohi. Sodan ja rauhan raja oli helppo jäsentää. Pandemiaväsymys iskee kuitenkin nykyajan hektiseen rytmiin ja suureen itsemääräämisoikeuteen tottuneilla ihmisillä nopeammin kuin sotaväsymys 75 vuotta sitten. Mutta tsemppauksen ja jännitteen ylläpitoa sekä valmistautumista uuden normaalin rakentamiseen häiritsee tavattomasti se, että pandemian lopulle ei ole yhtä hetkeä ja se voi pomppia jojoina luonamme välillä poistuen ja sitten taas iskien vielä usean vuoden ajan.

Ja viime kädessä – tässä on neljäs perusteeni optimismiin – ihmiskunta on aktiivisesti suurvaltojen päätöksillä ollut tuhoamatta toisiaan. Ydinaseita ei ole käytetty toisen maailmansodan jälkeen. Itse asiassa vieläkin enemmän: keskellä kylmää sotaa vuonna 1958 Neuvostoliitto ja Yhdysvallat sopivat yhdessä isorokon hävittämisestä maailmasta. Kyseessä oli vähintään parituhatta vuotta ihmiskuntaa vaivannut vitsaus, johon oli kehitetty rokote jo 1796, mutta joka 30 prosentin kuollei-

suudella oli pahimpia ihmiskuntaa koskaan kohdanneita kulkutauteja. Aloite tuli Neuvostoliitolta sen osallistuessa ensimmäistä kertaa WHO:n kokoukseen, ja aluksi Yhdysvallat pelkäsi, että sen perivihollisen tarkoitus oli viedä huomio Yhdysvaltain ajamalta malariakampanjalta. Mutta vuonna 1980 isorokko siirtyi historiaan vietyään sitä ennen tunnetun historian kuluessa vähintään 800 miljoonan ihmisen hengen.

Tulevaisuususko, optimismi ja luottamus vaikuttavat ihmisen terveyteen. Positiivinen tulevaisuususko vaikuttaa muun muassa eliniän pituuteen, sairauksien välttämiseen ja sairauksista toipumiseen. Mielenterveyden huomioimisella ja tukemisella voidaan vahvistaa ihmisten toivoa, toipumista ja toimintaa, jotta yhteiskunnan elpyessä mahdollisimman monella olisi voimaa nousta jaloilleen ja jatkaa elämää kriisin jälkeisessä maailmassa. Toivo on keskeinen kompassi navigointivaikeuksien yllättäessä.

Toivo on viime kädessä rationaalinen ajatus.

Toistaiseksi merkittävämmistä taloudellisista valloista vain Kiina on pystynyt pitämään pandemian kurissa ja talouden auki. Tämä on perustunut hallintojärjestelmään, jossa ihmisoikeudet on tukahdutettu ja valtio määrittelee aina valtion edun yksilön edun edelle.

Mitä pitempään pandemia jatkuu, sitä isommiksi kasvavat paineet länsimaissa tinkiä ihmisoikeuksista. Nämä paineet ovat sekä sisäisiä – jo lokakuussa Ranskassa perinteiset sanomalehdet kaipasivat pääkirjoituksissaan totalitaarisen valtion kaltaisia toimia – ja mikä merkityksellisempää, myös ulkoisia. Sen enempää EU kuin Yhdysvaltakaan tuskin haluaa päästää Kiinaa taloudelliseen ylivoima-asemaan imperialismiin ja vaikutusvallan perinteisellä taistelutantereella Afrikassa, jossa edelleen on suuri osa seuraaviin talousvallankumouksiin tarvittavista fyysisistä raaka-aineista. Eikä myöskään Yhdysvaltojen ja EU:n taloudellisen toimeliaisuuden kannalta keskeisiä kuluttajatuotteiden kotimarkkinapalveluita haluta jättää kiinalaisten kasvavan kilpailuedun armoille.

On toivottavaa, että edessä oleva keskustelu perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien tilapäisestä tai pysyvästä supistamisesta

länsimaissa sujuu hallitusti, säädöspohjaisesti, kansainvälisesti ja vuorovaikutteisesti viestien. Mutta varmaa se ei ole. Avainasemassa on kaksisuuntainen luottamus, ja tämän viestimisessä pienellä Suomella on kokoaan suurempi osa lähivuosikymmenien aikana.

Koronapandemia jättää jälkeensä kaikkiin. Köyhät köyhtyvät, ikävä kyllä se näyttää varmalta. Rikkaista osa rikastuu, osa köyhtyy konkurseissa, osa kuolee. Saudi-Arabiassa ensimmäinen aalto rokotti pahiten kuningashuonetta, mutta ketkä muut olisivatkaan matkustelleet huolettomina kaikilla maailman risteyslentokentillä kuin eliitin jäsenet? Naisten, lasten ja vanhusten suhteellinen asema heikkenee. Monessa suhteessa inhimillisen kehityksen pyörä kääntyy taaksepäin.

Kuten pitkään Yhdysvalloissa asunut Anu Partanen toteisi marraskuun alun 2020 esseessään Helsingin Sanomissa: toivoivatko ihmiset toisen maailmansodan jälkeenkään silti paluuta sitä edeltävään aikaan.

Moni asia on koronan jälkeen kuitenkin paremmin kuin ennen toista maailmansotaa tai heti toisen maailmansodan jälkeen.

Moni näistäkään asioista – antibiootit, internet, matkailu, tasa-arvo – ei kuitenkaan ole itsestään selvä. Taaksepäin on mahdollisuus ottaa vielä monta askelta enemmänkin.

Nämä jos mitkä ovat yhteisiä valintakysymyksiä.

Jos tarkkoja ollaan, on hyvin epätodennäköistä, että mitään koronan jälkeistä maailmaa edes tulee. Tällä tarkoitan sitä, että virus jää todennäköisesti keskuuteemme rokotekattavuudesta huolimatta. Sars-1, nykyviruksen lähin epidemian alkuna levinnyt sukulainen, tuotti sen sairastaneille immuniteetin kahdeksi vuodeksi. Tutkijat epäilevät, että tavallisen flunssan aiheuttava yleinen koronavirus olisi esimerkiksi 300–500 vuotta sitten ollut monille tappava, mutta että sen ajan tautimaailmassa, jossa ei viruksista tiedetty, flunssa ei erottunut erikseen muista hengitystievaivoista. Virukset muuntuvat pikemminkin lievempään kuin ankarampaan suuntaan säilyäkseen itse hengissä. Näin saattaa käydä tälle uudellekin tulokkaalle: se jää

läsnä olevaksi, mutta me tai meidän lapsenlapsemme emme juurikaan noteeraa sitä.

Jos meiltä kaikilta viedään pois antibiootit, internet, puhdas ruoka ja jokapäiväinen turvallisuus, kyse on enemmästä kuin vain siitä, mikä on ikävää ja mikä kivaa. Nämä valinnat siitä, mennäänkö ikävästä todella huonoon, eivät ole edessä, vaan niitä tehdään juuri nyt koronakriisin aikana.

Sama toisin sanoin: meidän elinaikanamme ei kertaakaan ole ollut niin paljon mahdollisuuksia vaikuttaa tulevaisuuteen kuin juuri näissä poikkeusoloissa. Mitään ei vielä ole menetetty.

Polemia-sarjassa ovat ilmestyneet

- 1 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1992
- 2 Erkki Mennola
IDEA KUNNASTA (1992)
- 3 Terho Pursiainen
KRIISIAJAN ETIIKKA (1993)
- 4 Työryhmä Kyösti Urponen (pj.), Raija Julkunen,
Olli Kangas, Jorma Sipilä, Asko Suikkanen ja
Petri Kinnunen (siht.)
KASVUSTA VASTUUSEEN
– sosiaalipolitiikan tulevaisuus (1993)
- 5 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1993
- 6 Pekka Ojala–Aulis Pöyhönen
LÄHEISYYSPERIAATE – hallinnon uusjako (1994)
- 7 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1994
- 8 Jorma Hämäläinen–Veikko Teikari
HENKILÖSTÖPOLITIikka PAKKORATKAISUJEN
EDESSÄ (1995)
- 9 Terho Pursiainen
NOUSUKAUDEN ETIIKKA (1995)
- 10 Eero Ojanen
EIPÄJOKI
Fiktiivinen reportaasimatka mihin tahansa suomalaiseen
kuntaan (1995)
- 11 Heikki Koski
KANSALAINEN, KUNTA JA KANSALAISSYHTEISKUNTA
(1995)
- 12 Seppo Niemelä
MUUTOSKIRJA
Rohkaisuksi murroksen maailmaan (1995)
- 13 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1995

- 14 Lauri Hautamäki
MAASEUTU ELÄÄ (1995)
- 15 Juha Kuisma–Heikki Haavisto
KAUPUNKI JA MAASEUTU
– avoliitto vai susipari (1995)
- 16 Olli Pusa
ELÄKEPOMMIN VARJOSSA (1996)
- 17 Satu Apo–Jari Ehrnrooth
MILLAISIA OLEMME?
Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista (1996)
- 18 Eira Korpinen
OPETTAJUUTTA ETSIMÄSSÄ (1996)
- 19 Erkki Pystynen
LIITTOKUNTA (1996)
- 20 Martti Sinisalmi
TYÖLLISTÄMISTÄ VAI PALVELUA? (1996)
- 21 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1996
- 22 Olli Mäenpää
KUNTIEN ITSEHALLINTO EU-SUOMESSA (1997)
- 23 Tuula-Liina Varis
KRISTALLIYÖ JOENSUUN KAUPUNGINTALON
TORNISSA (1997)
- 24 Terho Pursiainen
KUNNALLISTEN KÄYTÄNTÖJEN ETIIKKA
Yhteisöopin alkeet (1997)
- 25 Siv Sandberg–Krister Ståhlberg
KUNTALAISTEN KUNTA JA VALTIO (1997)
- 26 Pertti Hemánus
KUNNALLINEN TIEDOTTAMINEN JA
JASKA JOKUNEN
Tutkittua tietoa ja tutkimattomia tulkintoja (1997)
- 27 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1997
- 28 Esko Antola
UUSI EU? (1998)

- 29 Eero Ojanen
YHTEISKUNNAN ITSEPUOLUSTUS (1998)
- 30 Pertti Kettunen
ELINKEINOPOLITIIKAN TAITO (1998)
- 31 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1998
- 32 Torsti Kivistö
JOUTILAISUUSYHTEISKUNTA (1998)
- 33 Erkki Mennola
IDEA MAAKUNNASTA (1999)
- 34 Jorma Hämäläinen
MINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 35 SINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 36 Juha Talvitie
KUNTA VAI MAAKUNTA?
Globalisaatio ja regionalismi (2000)
- 37 Juha Sihvola
YKSILÖNÄ YHTEISÖSSÄ
Näkökulmia paikallisuuteen, globalisaatioon ja
hyvään elämään (2000)
- 38 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2000
- 39 Seppo Niemelä
TULISIELU
Verkostoajan aluekehittäjä (2000)
- 40 Kauko Heuru
ITSEHALLINNON AIKA (2001)
- 41 Heikki Eskelinen
ALUEPOLITIIKKA RAUTAHÄKISSÄ (2001)
- 42 Matti Wiberg
PALUU POLITIIKKAAN (2001)
- 43 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2001
- 44 Ilkka Virtanen
YLIOPISTOJEN KOLMAS TEHTÄVÄ (2002)

- 45 Arvo Myllymäki
KUNTIEN KUJANJUOKSU (2002)
- 46 Risto Eräsaari
KUINKA TURVATON ON RIITTÄVÄN TURVALLINEN?
(2002)
- 47 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2002
- 48 Pentti Arajärvi
PAREMMINVOINTIYHTEISKUNTA (2003)
- 49 Eero Uusitalo
MAASEUTU KANSAN VAI HALLINNON KÄSISSÄ?
(2003)
- 50 Esko Juntunen
KUNNAN ELINKAARIHYPPY
– strateginen kehittäminen ja yhteistyö (2003)
- 51 Pekka Sauri
SUOMEN DEMOKRATISOIMINEN (2003)
- 52 Esko Aho
SATTUMA SUOSII VALMISTAUTUNUTTA (2003)
- 53 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2003
- 54 Seppo Rainisto
KUNNASTA BRÄNDI? (2004)
- 55 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2004
- 56 Markku Lehto
TAKAISIN TULEVAISUUTEEN
– valtion ja kuntien yhteinen taival (2005)
- 57 Tarmo Pukkila
IKÄVALLANKUMOUS (2005)
- 58 Matti Wiberg
VALTA KUNNASSA (2005)
- 59 Soili Keskinen
ALAISTAITO
Luottamus, sitoutuminen ja sopimus (2005)

- 60 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2005
- 61 Samuli Skurnik
OSUUSTOIMINNASTA OPPIA?
Kuntapalvelut uudessa talousmallissa (2006)
- 62 Markku Lehto
PELASTUSRENKAAN PAIKKAUS (2006)
- 63 Pasi Holm
VEROKIRJA (2006)
- 64 Matti Virén
KANSALAISEN KUNTAUUDISTUS (2006)
- 65 Markku Lehto
OI OMA KUNTANI (2006)
- 66 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2006
- 67 Peter Ekholm
POLEMIA – AJATUSPAJAKO? (2007)
- 68 Aatos Hallipelto
PARAS TUOTTAKOON!
Hyvinvointipalvelujen tulevat markkinat (2008)
- 69 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2008
- 70 KUNNON VALTUUTETUT?
Ilmapuntari 2008, osa 2
- 71 Sami Borg
HILJAA HYVÄ TULEE
Puheenvuoro äänestysprosentista ja vaaliaktiivoinnista
(2008)
- 72 Matti Wiberg
HALLITSEKO HALLITUS? (2009)
- 73 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2009
- 74 Jussi-Pekka Alanen
HELSINKI
Kansakunnan pääkaupunki –
ihmisten metropoli (2009)

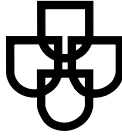
- 75 Laura Berg–Mari K. Niemi
KENEN KUNTAVAALIT? (2009)
- 76 Esa Halme–Lauri Kuukasjärvi
UUSI KUNTA VAI KUNTALIITOS –
KUNTALAISEN ITSEHALLINTO (2010)
- 77 Esko Kalevi Juntunen
SULJETUSTA AVOIMEEN –
TALOUDEN GLOBAALIMYRSKY (2010)
- 78 Anne Luomala – Tuomo Puumala
BUDJETTI – JULKINEN SALAISUUS VAI SALAINEN
JULKISUUS? (2010)
- 79 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2010–2011 (2011)
- 80 Terho Pursiainen
MIELEKÄS ELÄMÄ, MIELEKÄS YHTEISKUNTA (2011)
- 81 Antti Mykkänen (toim.)
KUNTAKIRJA – UUDISTUSAJATUKSIA (2011)
- 82 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2011–2012 (2012)
- 83 Antti Mykkänen (toim.)
KUNTAYHTYMÄ PELASTAA? (2012)
- 84 Ari Mölsä (toim.)
KUNTARAKENNEKIRJA (2012)
- 85 Timo Reina
KAHDEN TULEN VÄLISSÄ –
ALUEHALLINNON TILA JA TULEVAISUUS? (2012)
- 86 Tarja Cronberg
ESTEJUOKSU LUOVAAN SUOMEEN (2012)
- 87 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2012 (2013)
- 88 Marja-Liisa Manka, Laura Bordi ja
Kirsi Heikkilä-Tammi
PERUSASIOISTA PIENIIN IHMEISIIN –
KUNTAJOHTAMISEN KUVA (2013)
- 89 Kari Välimäki
KAKKUA JAETTAVAKSI (2013)

- 90 Wille Rydman
UNELMASTA PAINAJAISEKSI?
– Kuinka hyvinvointivaltio syö itse itsensä (2013)
- 91 Yrjö Hakanen
MARKKINOIDEN VAI IHMISEN HYVÄKSI?
– Kommunistin puheenvuoro (2013)
- 92 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2013 (2014)
- 93 Heljä Misukka
KOULUTUKSEN SUURVALTA TIENHAARASSA
(2014)
- 94 Markku Lehto
MARKKINAT, SOSIAALITURVA JA YKSILÖN VOIMA
(2014)
- 95 Mikael Jungner
SATTUMA, TAHTO JA KOHTALO (2014)
- 96 Juha Kuisma ja Matti Mäkelä
KYLIEEN TULEVAISUUS (2015)
- 97 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2014 (2015)
- 98 Pekka Sauri
JULKISHALLINTO JA SOSIAALINEN MEDIA (2015)
- 99 Eero Ojanen
HYVÄ PÄÄTÖS?
Filosofisia näkökulmia päätöksentekoon (2015)
- 100 Kauko Sipponen
SE SUURI KUNTAUUDISTUS (2016)
- 101 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2015 (2016)
- 102 Päivi Lipponen ja Antton Rönholm
PULPETISTA TABLETTIIN
– suomalainen koulu edelläkävijäksi maailman
muutoksessa (2016)
- 103 Antti Mykkänen (toim.)
MAAKUNTAITSEHALLINTO (2016)

- 104 Heikki Saxén ja Salla Saxén
MITEN BIOETIIKKA VOI MUUTTAA
SUOMALAISTA TERVEYDENHUOLTOA? (2016)
- 105 Raili Mäkitalo
SUOMESTA IKÄIHMISTEN MALLIMAA (2016)
- 106 Karina Jutila
PILAAKO ELIITTI SUOMEN? (2016)
- 107 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2016 (2017)
- 108 Pekka Sauri
KUNNAT JÄLKEEN SOTEN (2017)
- 109 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2017 (2018)
- 110 Veli-Antti Savolainen
GLOKALISAATIO – PAIKALLISEN ISO UUSI KUVA
(2018)
- 111 Anders Blom
MAAN TAPA MURROKSESSA (2019)
- 112 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2018 (2019)
- 113 Jan Erola
UUSIEN IDEOIDEN SUOMI (2019)
- 114 Juha Kuisma
PAIKALLINEN ILMASTOPOLITIikka (2019)
- 115 Pekka Sauri
JULKISHALLINTO JA SOSIAALINEN MEDIA 2020
(2019)
- 116 Timo Soini
POPULISMI (2020)
- 117 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2019 (2020)

118 Markus Leikola

MAAILMA KORONAN JÄLKEEN (2020)

KAKS – Kunnallisan kehittämissäätiö rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on tukea ja parantaa kuntien ja niiden organisaatioiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitamme hankkeita ja tutkimuksia, joiden arvioimme olevan kuntien tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä. Tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkoluulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kaksi julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan tekijätahon omissa julkaisusarjoissa.

Julkaisut-sarja, jossa esitellään tutkimustietoa tai yhteiskunnallisia keskustelun avauksia.

Toimintamme ja julkaisumme esitellään tarkasti kotisivuillamme www.kaks.fi.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitustuotoilla.

Osoite Fredrikinkatu 61 A
00100 Helsinki

Asiamies Antti Mykkänen, antti.mykkanen@kaks.fi,
p. 0400 570 087

Tutkimusasiamies Veli Pelkonen, veli.pelkonen@kaks.fi,
p. 0400 815 527

Taloudenhoitaja Maarit Vaittinen, maarit.vaittinen@kaks.fi,
p. 040 716 4807

Tutustu kotisivuihimme (www.kaks.fi)!

POLEMIA

Markus Leikola

Maailma koronan jälkeen

Millainen on maailma koronan jälkeen? Miten ihmiskunnan käy? Miten arkemme, työ, tekeminen, vapaa-aika, matkustaminen ja harrastukset muuttuvat? Miten eri pallon osat pärjäävät? Mitkä valtiot nousevat ja mitkä rämpivät haasteissaan? Muun muassa näihin kysymyksiin etsii vastauksia kirjailija, toimittaja Markus Leikola tässä Polemia-sarjan kirjassa "Maailma koronan jälkeen".

Otavan Kirjapaino Oy

ISBN 978-952-349-057-4 (nid)
ISBN 978-952-349-058-1 (pdf)
ISSN 1235-6964